

የፍትህ አካላት ባለሙያዎች የሰልጠና ማዕከል
የረጅም ጊዜ የስራ ላይ ሰልጠና ፕሮግራም

የውርስ ሕግ ሰልጠና ሞጁል

2002 ዓ.ም

ማውጫ

ምዕራፍ አንድ.....	3
ስለውርስ ህግ በጠቅላላውና የአወራረስ ስርዓት በኢትዮጵያ	3
1.1. ስለ ውርስ ህግ በጠቅላላው.....	3
1.2. የአወራረስ ሥርዓት በኢትዮጵያ	4
1.3. የተለያዩ አይነትና ባሕሪያት ውጤት ያላቸው የውርስ አወራረስ ደንቦች መኖራቸው ያለው ጠንካራና ደካማ ጎን.....	5
1.4. የሽሪንግና የፍትህ-ብሔር የውርስ ደንቦች መካከል የሚታየው መሠረታዊ ልዩነትና በአፈፃፀም የሚታዩ ችግሮች	6
ምዕራፍ ሁለት	10
የኢትዮጵያ የውርስ አስተላለፍ ሥርዓት በጠቅላላው፣	10
ምዕራፍ ሦስት.....	24
ለመውረስ ስለሚያስፈለግ ችሎታ	24
ምዕራፍ አራት.....	29
ሳይናዘዝ የሞተ ሰው የውርስ ሥርዓት ጸፈጻጸም	29
ምዕራፍ አምስት.....	39
በሚች ኑዛዜ መሠረት የሚፈፀም ውርስ.....	39
ምዕራፍ ስድስት	66
ውርስን ማጣራት እና ውርስን ማስተዳደር	66
ምእራፍ ሰባት.....	74
ስለውርስ የተደነገጉ የይርጋ ጊዜ ገደቦች	74
መግቢያ.....	74
ዋቢ መፅሐፍት.....	92

ምዕራፍ አንድ

ስለውርስ ህግ በጠቅላላውና የአወራረስ ስርዓት በኢትዮጵያ

የስልጠና ምዕራፍ ግብ፡-

ሰልጣኞች፡-

- የኢትዮጵያ ውርስ ህግን በተመለከተ ለቀጣይ ስልጠና መንደርደሪያ የሆነ አጠቃላይ ግንዛቤ ይጨብጣሉ።
- በኢትዮጵያ በመደበኛውና በሽሪያ ስርአት መካከል ያለውን የአወራረስ ልዩነትና የሚያጋጥሙ ችግሮችን ይለያሉ፤

1.1. ስለ ውርስ ህግ በጠቅላላው

በዓለማችን እየተሠራባቸው ያሉ ዘመናዊ የውርስ ህግጋት በመሠረታዊነት ሶስት አይነት የአወራረስ ሥርዓቶችን የሚዘረዝሩ የውርስ ደንቦችን የያዙ ናቸው። እነርሱም፤

- የሚች ውርስ ያለኑዛዜ ለሚች የሥጋና የጋብቻ ዘመዶች የሚፈጸሙበትን የአወራረስ ሥርዓት በዝርዝር የሚደነግጉ፤ ደንቦችን የያዙ (Rules of Intestate Succession)
- የሚች ውርስ በሚች ኑዛዜ መሠረት የሚፈጸምበትን ሥርዓት የሚደነግጉ ደንቦች የያዙ (Rules of testate Succession)
- የሚች ውርስ በሚች በክፊል ኑዛዜና በክፊል ያለኑዛዜ የሚፈጸምበትን ደንቦች የያዙ (Rules of partially intestate and partially Testate secession) ናቸው።

በአጠቃላይ አሁን እየተሠራባቸው ያሉ የውርስ ህግጋት የሚች የሚንቀሳቀሱ እና የማይንቀሳቀሱ ንብረት ገንዘብና ከሌሎች ሰዎች የሚሰበሰብ ብድር ወይም ተከፋይ ገንዘብ የአክሲዮን ድርሻና ሌሎች በሚች መሞት ምክንያት የማይቋረጡ የሚች መብትና ግዴታዎች

ለሚች ወራሾች ቀልጣፋና ውጤታማ በሆነ መንገድ የሚተላለፍበትን የአወራረስ ሥርዓት የሚደነግጉ ናቸው።

የማሰቢያ ጥያቄዎች፡-

1. የውርስ ህግ አንድ ሰው በህይወት በነበረበት ጊዜ ያለው የንብረት ባለቤት የመሆን መብት በሞት ከተለየም በኋላ ተፈጻሚነት የሚያደርግ ከንብረት ባለቤትነት መብት ጋር በእጅጉ የተቆራኘ የህግ ክፍል እንደሆነ የሚገልፁ ጸሐፊዎች አሉ። የውርስ ህግ መሠረታዊ ግብና ዓላማ ምንድን ነው?
2. የኢትዮጵያ የውርስ ስርዓት ከየትኛው የሚመደብ ነው?
3. በኢትዮጵያ የውርስ ህግ በውርስ ንብረት ውስጥ የሚካተተውና የማይካተተውን ይለዩ?

1.2. የአወራረስ ሥርዓት በኢትዮጵያ

ስለ ኢትዮጵያ የአወራረስ ስርዓትና ህግ ስናነሳ በአሁኑ ጊዜ የሚታየው የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት ፀድቆ ስራ ላይ ከዋለ በኋላ ያለውን የአወራረስ ስርዓት ነው። ህገ መንግስቱ የግል መብቶችን በተመለከተ የሚነሱ ክርክሮች በተከራካሪዎቹ ፈቃድ በባህላዊ ወይም ኃይማኖታዊ ፍርድ ቤት የመዳኘት መብትን በአንቀጽ 34 ንዑስ አንቀጽ 5 ደንግጓል። ከዚህ በተጨማሪ የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤትና የክልል ምክር ቤት በህገ መንግስቱ አንቀጽ 34 ንዑስ አንቀጽ 5 መሠረት የሀይማኖት እና የባህል ፍርድ ቤቶችን ሊያቋቁሙ ወይም ዕውቅና ሊሰጡ እንደሚችሉ ከመደንገጉም በላይ ህገመንግስቱ ከመጽደቁ በፊት ዕውቅና አግኝተው ሲሰራባቸው የነበሩ የኃይማኖትና የባህል ፍርድ ቤቶች በህገመንግስቱ መሰረት በአንቀጽ 78 ንዑስ አንቀጽ 5 በግልጽ ደንግጓል። በዚህ መሰረት፣ የፌዴራል ሽሪዓ ፍርድ ቤት በአዋጅ ቁጥር 188/1992 መሠረት ተጠናክሮ ስራውን የቀጠለ ሲሆን ክልሎችን የክልል ሽሪዓ ፍርድ ቤቶችን የማጠናከሪያ አዋጆችን በማወጅ ስራቸውን እንዲቀጥሉ አድርገዋል።

ከዚህ አንጻር ስንመዘነው የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት ፀድቆ ሥራ ላይ ከዋለበት ነሐሴ 1 ቀን 1987 ዓ.ም ጀምሮ በኢትዮጵያ ባህላዊና ልማዳዊ የአውራረስ ደንቦች፣ ሀይማኖታዊ የአውራረስ ደንቦች ህገ መንግስታዊ ዕውቅናና ጥበቃ አግኝተው ከፍታብሔር ህጉ የውርስ ህግ ድንጋጌዎች ጉን በጉን እየተተገበሩ ይገኛሉ። ስለዚህ አሁን ያለው የአውራረስ ስርዓቶች ስንመለከት ሁለት መሠረታዊ እና ልዩ ባህሪያት ያሉት ነው።

- የመጀመሪያው በእኩል ደረጃ ህገመንግስታዊ ዕውቅናና ጥበቃ በተሰጣቸው፣ 1)ባሕላዊና ልማዳዊ የውርስ አውራረስ ደንቦች 2)ሀይማኖታዊ የውርስ አውራረስ ደንቦች እና 3) በፍታብሔር ህጉ የተመለከቱት የተለያዩ አይነት ባህሪ እና ውጤት ያላቸው የአውራረስ ሥርአቶች በአገሪቱ ውስጥ ተግባራዊ እየሆኑ መሆናቸው ሲሆን፤
- ሁለተኛው በሚች የውርስ አውራረስ ሒደት ሥርዓት ሲፈፀም የሚነሱ ክርክሮች ተፈጻሚነት ያላቸውን የአውራረስ ደንቦች የመምረጥ መብት ሙሉ በሙሉ የተከራካሪዎች መሆኑ ነው።

እዚህ ላይ መታየት ያለበት ከተከራካሪዎቹ አንደኛው በልማዳዊ ወይም ሀይማኖታዊ የአውራረስ ደንቦች መሰረት ለመዳኘት ፈቃደኛ ካልሆነ ጉዳዩ በፍታብሔር ህጉ የውርስ ህግ ድንጋጌዎች መሰረት የሚፈፀም መሆኑ መዘንጋት የለበትም፡- ስለሆነም ዜጎች የፍታብሔር ህጉን የውርስ ደንቦች ተፈጻሚነት የሚያስቀሩት ጉዳዩ በባህላዊ ወይም ኃይማኖታዊ የአውራረስ ደንብ እንዲፈፀም ሙሉ በሙሉ ሲስማሙና ፈቃደኛ ሲሆኑ ብቻ ነው።

1.3. የተለያዩ አይነትና ባሕሪያት ውጤት ያላቸው የውርስ አውራረስ ደንቦች መኖራቸው ያለው ጠንካራና ደካማ ጉን

ከላይ እንደተገለፀው በአገሪቱ አንድ ወጥ የሆነ የአውራረስ ሥርዓት ኖሮ የማያውቅ ሲሆን አንድና ወጥነት ያለው የአውራረስ ሥርዓት ለመዘርጋት የተደረገው ሙከራም ተግባራዊ ውጤት አላስገኘም። ይህም በመሆኑና ህገመንግስቱ ባህልን፣ ሃይማኖትን መሰረት ለሚያደርጉ የአውራረስ ደንቦች ዕውቅናና ጥበቃ ሰጥቷል። ይህም ዜጎች በፈቃዳቸውና በፍላጎታቸው የህብረተሰባቸው ባህላዊ የውርስ ደንቦች ወይም ኃይማኖታዊ የውርስ ድንጋጌዎች መሰረት የሚች ውርስ የሚያስፈፅሙበት እድል የሚሰጥ በመሆኑ፣ ዜጎች የግል ጉዳያቸው በመረጡት መንገድ የመጠየቅና የመዳኘት መብታቸውን ያረጋግጣል። ይህም ሊመሰገን የሚገባው ጠንካራ ጎን እንደሆነ ለመረዳት ይቻላል።

በሌላ በኩል ከአንድ በላይ የሆኑ የውርስ አወራረስ ስርዓቶች በአንዲት አገር ውስጥ ተግባራዊ ለማድረግ ሲሞክር የአንዱ የአወራረስ ሥርዓት ደንቦች ከሌላው የሚለያዩበት ሰፊ ሁኔታ ስለሚኖርና ከሚች ወራሾች መካከል የተወሰኑትን በአንደኛው የአወራረስ ስርዓት ሌሎቹ ደግሞ በሌላ የአወራረስ ሥርዓት መሰረት የሚች ውርስ እንዲፈፀም ለማድረግ የየበኩላቸውን ጥያቄ ስለሚያቀርቡና በሌሎች ምክንያቶች የሚፈጠረው የተለያዩ የውርስ ደንቦችና የአፈፃፀም ግጭት ምክንያት የሚፈጠሩ ችግሮች አሉ። በኢትዮጵያ ተፈፃሚነት ያላቸው ባህላዊ የአወራረስ ሥርዓቶች ብዛታቸውን፣ ይዘታቸውን የሚያሳይ ወጥ ጥናት ባለመደረጉ በእርግጠኝነት ብዛታቸውን፣ ይዘታቸውንና የአፈፃፀም ሒደታቸውን ከሌሎች ኃይማኖታዊና የፍትህ-ብሔር ህግ የውርስ ድንጋጌዎች ጋር በማነፃፀር ለመግለጽ አይቻልም። ሆኖም የተለያዩ የብሔር ብሔረሰቦች ጎሳዎችና ማህበረሰቦች የየራሳቸው ባህላዊ የውርስ አወራረስ ደንቦች እንዳላቸውና እነዚህም በይዘትም ሆነ በአፈፃፀም የተለያዩ ይዘትና ባህሪ እንዳላቸው በተለያዩ ጊዜ ከተደረጉ አጫጭር የዳሰሳ ጥናቶች ለመረዳት ይቻላል።

ስለሆነም በኢትዮጵያ ተግባራዊ እየሆኑ ባሉ የባህል አወራረስ ደንቦች መካከል ያለው ልዩነትና አንድነት እንደዚሁም እያንዳንዱ ባህላዊ የውርስ አወራረስ ሥርዓት እየተሰራባቸው ካሉት የፍትህ-ብሔር ህጉ እና የሽሪዓ የውርስ ድንጋጌዎች ያላቸውን አንድነት እና ልዩነት በንጽጽር ለማቅረብ አይቻልም። በአንጻሩ ጎን በጎን የሚተረጎሟቸው እና የሚያስፈጽሟቸው ፍርድ ቤቶች ተቋቁመው እየተሰራባቸው ባሉት የፍትህ-ብሔር ሕግ የውርስ ደንቦችና በሽሪዓ የውርስ ደንቦች መካከል ያለውን መሰረታዊ የይዘት ልዩነትም በአፈፃፀም ሒደት እየተከሰቱ ያሉ መሠረታዊ ችግሮች ማየት በአገራችን የተለያዩ ባህላዊ ኃይማኖታዊና የፍትህ-ብሔር ህግ የተደነገገውን የአወራረስ ሥርዓት ተግባራዊ በማድረግ ሒደት ጥንቃቄ ሊደረግባቸው የሚገቡ መሰረታዊ ጉዳዮች ለመረዳት ጠቀሜታ ስለሚኖረው በአጭሩ ማየት ይጠይቃል።

1.4. የሽሪዓና የፍትህ-ብሔር የውርስ ደንቦች መካከል የሚታየው መሠረታዊ ልዩነትና በአፈፃፀም የሚታዩ ችግሮች

ሀ) በሽሪዓና በፍትህ-ብሔር ህጉ መሰረታዊ የፖሊሲ ሐሳብ ልዩነቶች የሽሪዓም ሆነ የፍትህ-ብሔር ህጉ የውርስ ደንቦች መሰረታዊ ግብ የሚችን ውርስ ለወራሾቹ ማስተላለፍ ቢሆኑም በይዘታቸው አንድ አንድ መሰረታዊ ልዩነቶች አሏቸው። ይህም ልዩነት ሁለቱ

ህግጋት መካከል የተካተቱ የፖሊሲ ሀሳብ ልዩነት ነፀብራቅ ነው። ከልዩነቶቹ ጥቂቶቹን ስንመለከት፤

- ✚ የፍትሐብሔር ሕጉ የሚች ወራሾች ከሚች በሀይማኖትና በእምነት መለየታቸው የወራሽነት መብታቸውን አያሳጣቸውም። በሌላ በኩል ሚች ሙስሊም ከሆነ የእስልምና ኃይማኖት ተከታይ ያልሆኑ ወራሻቹ በሚች ውርስ እንዳይሳተፉ የሽሪዓ የውርስ ደንቦች ይከለክላሉ።
- ✚ የፍትሐብሔር ህጉ የሚች ሴትና ወንድ ወራሾች በጾታቸው ምክንያት የተለያዩ ድርሻ እንዲወስዱ አያስገድድም። በእኩል የዝምድና ደረጃ እስካላቸው ድረስ እኩል ድርሻ ያገኛሉ። በሽሪዓ የሚች ሴት ልጆች ከሚች ውርስ አንድ ሶስተኛ የሚሰጣቸው ሲሆን ወንዶች ሁለት ሶስተኛ ይወስዳሉ።
- ✚ በሽሪዓ ሚስት ባሏን የመውረስ መብት ያላትና ከባሏ ውርስ አንድ ስምንተኛ የማግኘት መብት ያላት ሲሆን በፍትሐብሔር ህግ መሰረት ሚስት ባሏን የመውረስ መብት የላትም።
- ✚ የኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ህግ ሚች ከወራሾቹ አንዱን በኑዛዜ የመንቀል መብት ያለው መሆኑን የሚደነግግ ሲሆን በሽሪዓ ሚች ወራሾቹን በኑዛዜ የመንቀል መብት የለውም።

በፍትሐብሔር ህጉ ሚች በኑዛዜ ንብረቱን ለሶስተኛ ወገን የማስተላለፍ መብት ያለው ሲሆን በሽሪዓ አንድ ሰው በኑዛዜ ሊያስተላልፍ የሚችለው የንብረቱን አንድ ሶስተኛ ብቻ ነው።

ለ) በአፈፃፀም የሚታዩ ችግሮች

በሁለቱ ህጎች መካከል ያሉት እነዚህ እና ሌሎች መሰረታዊ ልዩነቶች ሚች ሙስሊም በሆነ ጊዜና የሚች ወራሾች የሌላ ኃይማኖት ተከታይ ወይም ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ በሆኑ ጊዜ ወይም ሚች በጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታና ነጠላ የኑዛዜ ስጦታ ንብረቱን ባከፋፈለ ጊዜ በሽሪዓ ተጠቃሚ የሚሆኑት ወራሾቹ በሽሪዓ መሠረት ውርሱ እንዲፈፀም ሌሎች ደግሞ በፍትሐብሔር ህጉ መሰረት ታይቶ እንዲወሰን በየበኩላቸው የወራሽነት ማረጋገጫ ለማግኘትና ውርሱን ለመካፈል ክስ የሚያቀርቡበትና የአንድ ሰው ውርስ ጎን በጎን በሁለት ፍርድ ቤቶች የሚታይበት ሁኔታ ያጋጥማል።

የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት አንቀጽ 34 ንዑስ አንቀጽ 5 ይህንን ችግር ዘለቁታ መፍትሔ ለመስጠት ታስቦ የተደነገገ ሲሆን፤ ይህንንም ተግባራዊ ለማድረግ ይቻል ዘንድ የፌዴራል ሽሪዓ ፍርድ ቤቶችን ለማጠናከር አዋጅ ቁጥር 188/1992 ታውጧል። በተለያዩ ክልሎችም የክልል ሽሪዓ ፍርድ ቤቶች ማጠናከሪያ አዋጆች ታውጀዋል። እነዚህ የህግ ማዕቀፎች ከመውጣታቸው በፊት የነበሩ በርካታ ችግሮችን ለመፍታት እንዲረዱ የሚስተባበል ባይሆንም አሁንም ቢሆን፤

- ✚ በህግ ማዕቀፎቹ ድንጋጌዎች ግልፅ አለመሆንና በአንድ አንድ ጉዳዮች ክፍተት ያለባቸው በመሆኑ የተነሳና
- ✚ መደበኛው ፍርድ ቤት እና የሽሪዓ ፍርድ ቤቶች ህግን በመተርጎምና በማስፈፀም ሒደት የየራሳቸው ችግር ያለባቸው በመሆኑ

ሁለቱን የውርስ ህግጋት በማስፈፀም በኩል በርካታ ችግሮች እንደሚፈጠሩና ችግሮቹ ከፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት አልፈው የህገመንግስት አጣሪ ጉባኤና የፌዴሬሽን ምክር ቤት የመነጋገሪያ አጀንዳ እየሆኑ መሆኑን አንድ አንድ ጉዳዮችን አንስቶ ማየት ይቻላል።

በዚህ በኩል በህግ አተረጓጎምና አፈፃፀም ያሉ ችግሮችን ለመረዳት

- ❖ በአንሻ መሐመድና ከድጃ በሽራ
- ❖ በወ/ሮ ፈንታየ መሐመድና ወ/ሮ እናትነሽ ከተማ

መካከል የተደረጉ ክርክሮችንና በየደረጃው የተሰጡ ውሳኔዎች መመርመሩ ጠቀሜታ ይኖረዋል።

በአጠቃላይ በአገራችን እየተሰራባቸው ያሉ በርካታ ባህላዊና ኃይማኖታዊ የአወራረስ ሥርዓቶች ከፍትሐብሔር ህጉ የአወራረስ ደንቦች ጋር ጎን በጎን ሥራ ላይ በሚውሉበት ጊዜ የሚከሰቱትን ችግሮች መሰረታዊ ባህሪ ችግሮቹ የሚፈቱበትን የህግ አግባብ በመረዳት ለተግባራዊ እንቅስቃሴ ዝግጁ ለመሆን ስልጠናዎች በአካባቢያችን ያሉትን ባህላዊ ኃይማኖታዊ የአወራረስ ሥርዓቶች መሰረታዊ ደንቦች እና የአፈፃፀም ሥርዓት ላይ ስልጣኖቹ በየአካባቢያቸው የዳሰሳ ጥናት በማድረግ በጥናቱ ግኝት ላይ የጋራ ውይይት እንዲያደርጉ ማድረግ የላቀ ጠቀሜታ ስላለው ትኩረት ሊሰጠው የሚገባው ነጥብ ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የሚች ውርስን በማስፈፀም በኩል በፌዴራልም ሆነ በክልል ደረጃ የተቋቋሙ መደበኛ ፍርድ ቤቶችና በሽሪዓ ፍርድ ቤቶች ላይ የተጣለ የህግ ገደብ አለ ብለው ያስባሉ? ለምን?
2. ባህላዊ የአወራረስ ደንቦች ኃይማኖታዊ የአወራረስ ደንቦች እና የፍትሐብሔር ህጉ የውርስ ደንቦች ጎን በጎን ሥራ ላይ መዋላቸው ምን አይነት ጠቀሜታ እና ጉዳት ይኖራቸዋል ብለው ያስባሉ? ያብራሩ።
3. አንድ ሙስሊም ወንድ ከዚህ ዓለም በሞት ይለያል። የሚች ሚስት በሽሪዓ መሠረት ሚች ያገባት ህጋዊ ሚስት መሆኗን አጣርቶ ማስረጃ እንዲሰጣት በአካባቢዋ ላለው የናኢባ ፍርድ ማመልከቻ ታቀርባለች። ይህ ማለት የጋራ ንብረት አከፋፈል በሽሪዓ መጣራት እንዲከናወን በአዋጅ ቁጥር 188/1992 አንቀፅ 4 ንዑስ አንቀፅ 2 መሠረት ሰጥታለች ማለት ነውን? ለምን?
4. ወ/ሮ ከድጃ ዑመርና አቶ ሰማን አበጋዝ በሽሪዓ ሕግ መሠረት ተጋብተው ሃያ ዓመት ከኖሩ በኋላ ባልየው በዚህ ዓመት በሞት ይለያል። በዚህ ወቅት ሴትዮዋ በሽሪዓ መሠረት ከሚች ጋር ጋብቻ ፈጽማ የነበረች የሚች ሕጋዊ ሚስት መሆኗን ለማረጋገጥ ለሽሪዓ ፍርድ ቤት አቤቱታ አቅርባ ሽሪዓ በሚፈቅደው መሠረት የተገባች የሚች ሚስት መሆኗን የሚያረጋግጥ ማስረጃ የሽሪዓ ፍርድ ቤት ይሰጣታል። በሌላ የፌዴራልና የክልሉ የቤተሠብ ሕግ ጋብቻ የሚቋረጥበት አንደኛው ምክንያት ከተጋቢዎቹ አንደኛው በሞት ሲለይ መሆኑን ይደነግጋል። ጋብቻው ሲፈርስ ደግሞ የጋራ ንብረታቸው እኩል ተከፍሎ የሚች ድርሻ ለወራሾቹ የሚስት ድርሻ ደግሞ ለራሷ እንደሚሆን የቤተሠብ ሕጉ ድንጋጌዎች ያሳያሉ። ወ/ሮ ከድጃ ዑመር የሽሪዓ ፍርድ ቤት የሚች ሚስት ስለመሆኗ አረጋግጦ የሰጣትን ማስረጃ በማያያዝ የሚች ወራሾች ግማሽ ንብረቷን እንዲያካፍሏት የሥረ ስልጣን ላለው መደበኛ ፍርድ ቤት ክስ ስታቀርብ የሚች ወራሾች ሚስት ስለመሆኗ ማስረጃ እንዲሰጣት ለሽሪዓ ፍርድ ቤት ያመለከተች ስለሆነ የንብረት ክፍያውም ጉዳይ መታየት ያለበት በመደበኛው ፍርድ ቤት ሳይሆን ጉዳዩን በመጀመሪያ ባየው የሽሪዓ ፍርድ ቤት በኩል መሆን አለበት በማለት ተቃወሙ። ይህንንም የሚሉት የንብረት ክፍያው በሽሪዓ ሕግና በሽሪዓ ፍርድ ቤቶች በኩል ቢታይ በሽሪዓው ሚስት ባሏን መውረስ ስለምትችል በሽሪዓ ሕግ መሠረት ከንብረቱ የምታገኘው አንድ አራተኛውን እንጅ ግማሹን ባለመሆኑ ነው።

ሀ. እርሰዎ ጉዳዩን የያዙት ዳኛ ቢሆኑ የንብረት ክፍፍሉን አስመልክቶ ወ/ሮ ከድጃ ዑመር የሕገ መንግስቱ አንቀጽ 34/5/ እና የፌዴራል ሸሪዓ ፍርድ ቤቶችን አቋም ለማጠናከር በወጣው አዋጅ 188/1992 አንቀጽ 4 ንዑስ አንቀጽ 2 መሠረት በሸሪዓ ፍርድ ቤት ለመዳኘትና በሸሪዓ ሕግ መሠረት ጉዳዩ እንዲታይ ፈቃድ ሰጥታለች ብለው ጉዳዩን በሸሪዓ ፍርድ ቤት እንድታቀርብ ይወስናሉ? ለምን?

ለ. ወ/ሮ ከድጃ ዑመር የአቶ ዑስማን አበጋዝ ልጅ ብትሆንና የሚችል ልጅና ወራሽ መሆኗን የሚያረጋግጥ ማስረጃ ከሸሪዓ ፍርድ ቤት አንዲሰጣት አመልክታ የወራሽነት ማስረጃውን ከወሰደች በኋላ የውርስ ንብረት ክፍፍሉን በተመለከተ በሸሪዓ ፍርድ ቤት ለመዳኘት ፈቃደኛ ባትሆንና የውርስ የንብረት ክፍፍሉ በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ መሠረት እንዲፈፀም ብትጠይቅ ጥያቄዋ ተቀባይነት ማግኘት አለበት ብለው ያስባሉ? ወራሽነትን እንዲያረጋግጥ ለሸሪዓ ፍርድ ቤት ማመልከቻ ማቅረብ የውርስ ንብረት ክፍያ ስርዓቱን የሸሪዓ ፍርድ ቤት አይቶ እንዲወስን ፈቃደኝነትን መግለጽን ያሳያል ብለው ያስባሉ? ለምን?

5. የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 27783 ሐምሌ 05 ቀን 1999 ዓ/ም የሸሪዓ ፍርድ ቤቶችን ስልጣን በተመለከተ የሰጠው ውሳኔ ከዚህ ሞጁል ጋር የተያያዘ ሲሆን ውሳኔው ትክክል ነው ብለው ያምናሉ? ውሳኔውን ከላይ ከቀረቡት ጥያቄዎች ጋር እንዴት ያገናዝቡታል?

ምዕራፍ ሁለት

የኢትዮጵያ የውርስ አስተላለፍ ሥርዓት በጠቅላላው፣

የስልጠና ምዕራፍ ግብ:-

ስልጣኞች:-

- የፍትሐብሔር ሕጉ የውርስ ሕግ ጠቅላላ ድንጋጌዎች ይዘት፣ አተረጓጎምና በአፈጻጸም ላይ እያጋጠሙ ያሉ ችግሮች ይለያሉ።
- በጠቅላላና በልዩ የውርስ ህግ ድንጋጌዎች መካከል የትርጉም ልዩነት በሚያጋጥመበት ጊዜ ችግሩ የሚፈታበትን ክህሎት ይለያሉ።

2.1. የኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች አደረጃጀት

በኢትዮጵያ የፍትሐብሄር ሕግ በአምስተኛው አንቀጽ የአገሪቱ የውርስ ስርዓት እንዴት እንደሆነ ዝርዝር የሆኑ ደንቦችን የያዙ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ተደንግገው ይገኛሉ። እነዚህ ስለ ውርስ የተደነገጉትን ድንጋጌዎች አቀራረጽ ስንመለከት በአንድ በከፊል የውርስ ሕግ ጠቅላላ መሪ ደንቦች የሆኑ ጠቅላላ የሕግ ድንጋጌዎች /General Provisions/ ያለቁት ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ የሚች ውርስ በኑዛዜ ወይም ያለኑዛዜ የሚተላለፍበትን መንገድ በዝርዝር የሚያስቀምጡ ስለ ውርስ ንብረት አስተዳደር እና የውርስ ንብረት እንዴት ለወራሾች እንደሚከፋፈል የሚዘረዝሩ ልዩ የሕግ ድንጋጌዎች /Special Provisions/ ተደንግገው ይገኛሉ። በፍትሐብሄር ሕግ ውርስ ስለሚከፈትበት ጊዜና ስፍራ ለወራሾች ሊተላለፉ ስለሚችሉ የሚች መብትና ግዴታዎች እና ሚችን ለመውረስ ስለሚያስፈልገው ችሎታ ከፍትሐብሄር ሕግ ቁጥር 826-841 የተደነገጉት የሕግ ድንጋጌዎች ጠቅላላ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች መሆናቸው በግልጽ ተመልክቷል።

እነዚህ ጠቅላላ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች የሚች ውርስ በኑዛዜ ወይም ያለ ኑዛዜ በሚፈፀምበት ወቅት መሪ ደንቦች በመሆን በእኩልነት ተፈጻሚነት ያላቸው ናቸው። ጠቅላላ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች የኢትዮጵያ ሕግ ስለ ውርስ ያስቀመጠውን አጠቃላይ መርህ የሚያንፀባርቁ እና አንድ ሰው ወራሽ ሆኖ ለመቅረብ ሚሟላት ያለበትን ሁኔታ የሚደነግጉ ናቸው። በፍትሐብሄር ሕግ የሚች ውርስ ያለ ኑዛዜ ወይም በኑዛዜ ለወራሾቹ የሚተላለፍበትን መንገድ በዝርዝር የሚወስኑት ደንቦችና ስለ ውርስ አስተዳደር፣ የውርስ አጣሪ የውርስ ንብረት ክፍፍል የተደነገጉት ገዥነት ያላቸው የሕግ ድንጋጌዎች ልዩ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ናቸው። እነዚህ የኢትዮጵያ የውርስ ሥርዓት አስተዳደርን የሚቆጣጠሩ ዝርዝር ደንቦች የያዙ ሲሆን የውርስ ሕጉን አብዛኛውን ክፍል ሸፍነው እናገኛቸዋለን። አንዳንድ ጊዜ በውርስ ሕግ ጠቅላላ ድንጋጌዎች እና ዝርዝር ጉዳዮችን በሚወስኑት ልዩ ድንጋጌዎች መካከል የሰፋ ልዩነት እና የመልእክት አለመጣጣም ያጋጥማል። የዚህ ዓይነት ሁኔታ ሲያጋጥመን የመጀመሪያው ጥረታችን መሆን ያለበት ሁለቱ የሕግ ድንጋጌዎች ተቻችለው በስራ ላይ የሚውሉ ከሆነ አቻችለን ሁለቱም ድንጋጌዎች የወጡበትን ግብ እና አላማ እንዲያስፈጽሙ ማድረግ ነው።

ነገር ግን ሁለቱ የሕግ ድንጋጌዎች ተቻችለው በአንድ ላይ በስራ ላይ ለማዋል የሚችሉበት ሁኔታ ካጋጠመን በጠቅላላ የሕግ ድንጋጌዎች እና በልዩ የሕግ ድንጋጌዎች መካከል መሠረታዊ ልዩነት ሲኖር ለልዩ የሕግ ድንጋጌዎች ብልጫ እና ተፈጻሚነት መስጠት አለበት የሚለውን የሕግ አተረጓጎም መርህ መከተል አለብን። ስለዚህ ለልዩ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ብልጫ በመስጠት ተፈጻሚነት

እንዲኖራቸው ማድረግ ከሕግ መተርጎም ተግባር ውስጥ የመጀመሪያው ነው። በመሆኑም በፍትሐብሄር ሕግ ቁጥር 826 - 841 የተደነገጉት ድንጋጌዎች የውርስ ሕግ ጠቅላላ መሪ ደንቦች መሆናቸውን እና ሌሎች ድንጋጌዎች ዝርዝር ጉዳዮችን የሚያብራሩ ልዩ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች መሆናቸውን በመገንዘብ በሁለቱ መካከል መሠረታዊ ልዩነት ሲያጋጥሙ የሕግ አተረጋጓም መርሆችን በመጠቀም ለተያዘው ጭብጥ እልባት መስጠት እንደሚገባ መዘንጋት የለበትም።

2.2. የውርስ መክፈትና በውርስ ስለሚተላለፉ መብትና ግዴታዎች

2.2.1. ውርስ የሚከፈትበት ጊዜና ሥፍራ

በብዙ አገሮች ሕግጋት አንድ ሰው በሕግ ጥበቃ ያገኙ መብትና ግዴታዎች ሊኖረው የሚችለው ከተወለደበት ቀን አንስቶ እስከሞተበት ቀን ድረስ ነው። የኢትዮጵያ የፍትሐብሐገግ ህግ ቁጥር 1” ሰው ከተወለደበት ቀን አንስቶ እስከሞተበት ቀን ድረስ የሕግ መብት አለው” በማለት በግልጽ ደንግጓል።

በጽንሰ ኃሣብ ደረጃ የሚች ውርስ ተከፈተ የምንለው ሚች በሞት ሲለይ በሕይወት ዘመኑ ሲኖር በነበረው መብቱ ተጠቅሞ ያፈራው ንብረት ባለቤት በማጣቱና ለሚች ግዴታም ተጠያቂ የሚሆን ባለመኖሩ የአንዲት አገር ሕግ የሚችን መብትና ግዴታ ለሌሎች ሰዎች /ወራሾች/ ለማስተላለፍ ስለ ሚች ውርስ አስተዳደር ትኩረት ሰጥቶ ጥበቃ ማድረግ መጀመሩን የምናመለክትበት ነው። የኢትዮጵያ ሕግ በዘ!ህ ላይ ያለውን አቋም ስንመለከት አንድ ሰው የሞተ አንደሆነ በሞተበት ጊዜ ዋና መኖሪያ ሥፍራ በሆነበት ቦታ የሚች ውርስ ይከፈታል” በማለት የፍትሐብሄር ሕግ ቁጥር 826/1/ ይደነግጋል። ከዘ!ህ የሕግ ድንጋጌ የምንረዳው የኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ስለ ሚች ንብረትና የውርስ አስተዳደር ትኩረት መስጠትና ጥበቃ ማድረግ የሚጀምረው ሚቹ ከሞተበት ሠዓት ደቂቃና ሠኮንድ ጀምሮ ምንም አይነት የጊዜ ክፍተት ሳይተው መሆኑን ነው።

ሚች ህይወቱ ማለፉ ከተረጋገጠበት ቅጽበት ጀምሮ የሚች ውርስ ይከፈታል። የሚች ውርስ የሚከፈትበትን ጊዜ በሕግ መወሰኑና ግልጽ በሆነ ድንጋጌ ማስቀመጡ፣ ራሱን የቻለ ጥቅም አለው። የመጀመሪያው ሚችን የሚወርሰው ሰው ሚች ከሞተ በኩላ በስንት ጊዜ በህይወት የኖረ ነው የሚለውን ጥያቄ ለመመለስ በሌላ አነጋገር የሚች ወራሾች እነማን እንደሆኑ ለማረጋገጥ መርዳቱ ነው። ሚችን ለመውረስ ሚች ሲሞት በህይወት መኖር አስፈላጊ መሆኑ በፍትሐብሄር ሕግ ቁጥር

830 ተደንግጓል። የሚች ውርስ የሚከፈተው ሚች በሞተበት ቅጽበት በመሆኑ ሚች ከሞተ በኋላ በአንድ ወይም በሁለት ሠክንድ ዘግይቶ የሞተ ሰው ሚችን ወርሶ እንደሞተ ይቆጠራል። ስለዚህ የሚች ውርስ የሚከፈትበትን ጊዜ ትኩረት ሰጥቶ የሕግ ድንጋጌ በግልፅ ማመልከቱ የወራሽነት ችሎታን እና በሌሎች ጉዳዮች ላይ የተደነገጉትን የሕግ ድንጋጌዎች ለማስፈጸም እና ለመተርጎም ጉልህ ጠቀሜታ አለው።

ሌላው በጥንቃቄ መታየት ያለበት ነጥብ፣ የሚች ውርስ መከፈት የሚለውን ጽንሰሀሳብ የሚች ወራሾች ነን የሚሉ ሰዎች የወራሽነት የምስክር ወረቀት እንዲሰጣቸው በፍትሀብሄር ህግ ቁጥር 996-1002 በተደነገጉት ድንጋጌዎች መሰረት ፍርድ ቤት ቀርበው ከሚያቀርቡት አቤቱታ እና ከሚያስከፍቱት የስረ ፋይል ጋር አንድ አለመሆኑን ነው። የሚች ወርስ መከፈት የሚለው ጽንሰሀሳብ ሚች በህይወት እያለ የነበረው የፍትሀብሄር መብትና ግዴታ የተቋረጠና የሚች ንብረት በፍትሀብሄር ህግ ቁጥር 942 በተደነገገው መሰረት (እንደአንድ ልዩ ንብረት ተቆጥሮ) ህግ ጥበቃ ማድረግ መጀመሩን የሚያመለክትና ይህም የሚች ህይወት ካለፈበት ቅጽበት ጀምሮ የሚከናወን መሆኑን የሚያሳይ ነው።

የሚች የሕግ ወይም የኑዛዜ ወራሽ መሆኑ በማስረጃ ከተጣራ በኋላ ይህንኑ የሚያረጋግጥ የፍርድ ቤት ውሳኔ ወይም ትእዛዝ ይሰጠኝ በማለት የሚች ወራሾች ነን የሚሉ ሰዎች የሚያቀርቡት ጥያቄ ውርሱ ከተከፈተ በኋላ የሕግ የይርጋ የጊዜ ገደብ እስከሚገድበው ድረስ የሚቀርብ የወራሽነት መብት ማረጋገጫ ምስክር ወረቀት ይሰጠኝ ጥያቄ ነው። ይህም ከሚች ውርስ በወራሽነት ተካፋይ ለመሆን የሚያስችላቸው ማስረጃ እንዲሰጣቸው የሚያቀርቡት ጥያቄ በመሆኑ ከሚች ውርስ መከፈት የተለየ ጽንሰ ሀሳብ ነው። በመሆኑም የሚች ውርስ የሚከፈትበት ጊዜ ሚች ከዚህ ዓለም በሞት የተለየበት ቅጽበት እንጅ ወራሾቹ የሚች ወራሽ መሆናችንን የሚያስረዳ ማስረጃ ይሰጠን በማለት ፍርድ ቤት ቀርበው መዘገብ ያስከፈቱበት ጊዜ እንዳልሆነ መረዳት ያስፈልጋል።

በሌላ በኩል ስለ ሕግ እውቀት የሌላቸው ሰዎች የሚች ውርስ ተከፈተ የሚሉት የሚች አርባ ቀን ካለፈ በኋላ የሚች ቤተሰቦች ዘመዶችና በሕይወት ዘመኑ ያፈራቸው ወዳጆቹ ተሰብስበው የሚችን የኑዛዜ እና የሕግ ወራሾች እንደዚሁም ከሚች የተገኘውን ንብረት ለሌሎች ሰዎች በአደራ ወይም በትውስት የሰጣቸው እቃዎች ወይም ገንዘብ በብድር ለሌላ ሰው የሰጠውን

ገንዘብና ሚች ያለበትን የሌሎች ሰዎች እዳ ለማጣራት ምክክር እና ምርመራ የሚያደርጉበትን ጊዜ ነው። ይህ ስርዓት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 942 እስከ 961 በተደነገጉት የሕግ ድንጋጌዎች መሠረት የሚያደርግ የውርስ ማጣራት ስርዓት እንጅ የሚች ውርስ መከፈት የሚለውን ጽንሰ ሀሳብ ጋር አንድ አለመሆኑን መጠቀም ጠቃሚ ነው።

የፍትሐብሔር ሕግ የሚች ውርስ የሚከፈተው በሚች ዋና የመኖሪያ ስፍራ እንደሆነ ይደነግጋል። የአንድ ሰው የመኖሪያ ቦታ እና መደበኛ ቦታ በተመለከተ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 174 እና 191 የተደነገገ ሲሆን ሰልጣኞች ከዚህ በፊት ስለ ሰዎች ሕግ በተማራችሁበት ጊዜ በቂ ግንዛቤ አግኝታችኋል የሚል ግምት ስላለ የሚች ዋና መኖሪያ ቦታ የሚባለው የትኛው ነው የሚለውን ነጥብ በዝርዝር ማየቱ አስፈላጊ አይደለም። በአጠቃላይ የኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ የሚች ህይወት ካለፈበት ቅጽበት ምንም የጊዜ ክፍተት ሳይተው በሚች ዋና መኖሪያ ስፍራ ውርሱ እንደሚከፈት ይደነግጋል። የሚች ውርስ የሚከፈትበትን ጊዜ ማወቅ ስለ ወራሽነት ችሎታ እና ሌሎችን የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ለመረዳት እና ለመተርጉም እንደዚሁም በአግባቡ በተግባር ላይ ለማዋል ጠቀሜታ ያለው በመሆኑ መረጃው የሌለበት ነጥብ ነው። እዚህ ላይ በትኩረት መታየት ያለበት የሚች ውርስ የሚከፈትበትን ስፍራ በሕግ መወሰኑ የማችን ውርስ አፈጻጸም ስርዓት አስመልክቶ የሚነሱ አለመግባባቶችን ለመፍታት ትልቅ ጠቀሜታ እንዳለውና የሚች ውርስ የሚከፈትበት ስፍራ በውርሱ ምክንያት የሚነሱ ክርክሮችን ለማየት የግዛት ክልል ስልጣን ያለውን ፍርድ ቤት ለመለየት አስፈላጊ እንደሆነ በእኛም አገር የዚህን ነጥብ አስፈላጊነት የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 23 ድንጋጌዎች በአብነት ለማየት ይቻላል። በአጠቃላይ የሚች ውርስ መከፈት ጉዳይ የሚደነግግ ግልጽ የሕግ ድንጋጌ ማስቀመጡ ተገቢ ሲሆን የሕጉን ድንጋጌ መንፈስና ይዘት የወጣበትን ዓላማ ተረድቶ በተገቢው መንገድ ስራ ላይ ማዋል አስፈላጊ ነው።

2.2.2 ከሚች ለወራሾቹ ሊተላለፉ የሚችሉና ሊተላለፉ የማይችሉ መብትና ግዴታዎች

በመጀመሪያው ምዕራፍ እንደተመለከተው የውርስ ሕግ ዋናው አላማና ግብ የሚች መብትና ግዴታዎች ወደ ወራሾቹ የሚተላለፍበትን ስርዓት መልክ ማስያዝ ነው። ይህ ሲባል ግን ሚች የነበረው መብት እና ግዴታ በሙሉ ወደ ወራሾቹ ይተላለፋል ማለት አይደለም።

በፍትሐብሔር ሕጎችን ለሚች ወራሾች የሚተላለፉት የሚች መብቶችና ግዴታዎች በሚች መሞት ምክንያት ተቋርጠው የማይቀሩት ብቻ መሆናቸው በግልጽ ተደንግጓል። ይህንንም ፅንሰ ኃሣብ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 826 ንዑስ አንቀጽ 2 ” በሚች መሞት ምክንያት ተቋርጠው ካልሆነ በቀር በዚህ አንቀጽ ደንቦች መሠረት በውርስ ውስጥ የሚገኙት የሚች መብቶችና ግዴታዎች ለወራሾቹ እና የኑዛዜ ባለስጦታዎች ይተላለፋሉ” በማለት በግልጽ አስቀምጦታል።

ከዚህ የሕግ ድንጋጌ የምንረዳው በሚች መሞት ምክንያት ተቋርጠው የሚቀሩ መብቶችና ግዴታዎች ወደ ወራሾቹ ሊተላለፉ እንደማይችሉ ነው። እነዚህ በሚች መሞት ምክንያት ተቋርጠው የሚቀሩ መብትና ግዴታዎች ምንድን ናቸውሕ የሚለውን ጥያቄ ስንጠይቅ ሚች በግሉ ብቻ ሊጠይቃቸው እና ሊጠቀምባቸው የሚችሉ መብቶች /Personal rights/ እና ሚች በግሉ ሊፈጽማቸው የሚገቡ ግዴታዎች /Personal obligations/ ናቸው። የሚች ግላዊ መብቶችና ግዴታዎች የተለያዩ ሊሆኑ ይችላሉ። ለምሳሌ ሚች በሙያው በመንግስት መስሪያ ቤት ወይም በአንድ የግል ድርጅት ተቀጥሮ የሚሰራ ሠራተኛ ቢሆን የሚቼ የመሥራት መብት ወራሾቹ ከእሱ ጋር ተመሳሳይ በሆነ ሙያ የሰለጠኑ ቢሆኑም እንኳን ለወራሾቹ በውርስ የሚተላለፍ አይደለም። አንደዚሁም ሚች ከልጆቹ ወይም ከዘመዶቹ የነበረው ቀለብ የመጠየቅ መብት ሚች ሲሞት የሚቋረጥና ለወራሾቹ ሊተላለፍ የማይችል መብት ነው። በሌላ በኩል ሚች በግል ችሎታው ለመፈጸም የገባቸው ግዴታዎች፣ ወራሾቹ በዚያ ሙያ ከእሱ የበለጠ ችሎታ እና ትምህርት ቢኖራቸውም እንኳን ሚች በግሉ ለመፈጸም የገባውን ግዴታ እነርሱ ተክተው እንዲፈጽሙ አያስገድዳቸውም። ይህም አንድ የህክምና ዶክተር ወይም ጠበቃ በሙያው ለመፈጸም የገባውን ግዴታ እሱ ሲሞት ወራሾቹ ዳክተሮች ወይም ጠበቃ ቢሆኑም እንኳን ሚች በገባው የውል ግዴታ እነርሱ ወርሰውና ተተክተው እንዲፈጽሙ መጠየቅና ማስገደድ አይችልም። ስለዚህ ከሚች ወደ ወራሾቹ የሚተላለፉ መብትና ግዴታዎችን ለመለየት መብትና ግዴታዎቹ በሚች መሞት ምክንያት የሚቋረጡ ናቸው ወይስ አይደሉም የሚለውን ጥያቄ በማንሣት መመርመር ያስፈልጋል። አብዛኛውን ጊዜ ሚች በውል ወይም በሕግ መሠረት ያገኘው የይዘታ መብት በውሉ ወይም በሕግ በተገለጸው የጊዜ ገደብ እስከሚደርስ ድረስ በአንድ ንብረት የመጠቀም መብት ሙሉ ወይም ሌጣ የንብረት ባለቤትነት፣ የአክሲዮን፣ የንግድ መደብር እና የሌሎች የንግድ ማህበር ድርሻዎች ሚች ከሌሎች ሰዎች ሊጠይቀው የሚችል የገንዘብ እዳና በውል መሠረት

የሚፈፀም ግዴታ እንደዚሁም ሌሎች አበዳሪዎች ከእሱ የሚጠይቁት የገንዘብ እዳና በሚች መሞት ምክንያት የማይቋረጥ የውል ግዴታ ለሚች ወራሾች የሚተላለፉ የሚች መብትና ግዴታዎች ናቸው።

የኢትዮጵያ የፍትህ-ብሔር ሕግ የሚች ወራሾች የውርስ ንብረት ክፍል ናቸው በማለት የሚች ወራሾች ጥያቄ ማንሣት የማይችሉባቸውን የካሣና የጡረታ ገንዘብ ክፍያዎች እንደዚሁም በሞት ጊዜ ሊከፈል ስለተገባ የህይወት ኢንሹራንስ ክፍያ ገንዘብ በምን መልኩ ለሚች ወራሾች እና የሚች ወራሽ ላልሆነ ሰዎች ሊተላለፉ እንደሚችሉ ገዥነት ያላቸውን ደንቦች ደንግጓል። እነርሱንም ከዚህ በመቀጠል በዝርዝር እንመለከታቸዋለን።

2.2.3. ስለሚች የውርስ ንብረት የተደነገጉ፣ ልዩ ድንጋጌዎች

ሀ. የጡረታና ካሣ ክፍያ

የፍትህ-ብሔር ሕግ ቁጥር 828 ድንጋጌ ስንመለከት ”በሞት ምክንያት ለሚቹ ዘመዶች ወይም ባል ወይም ሚስት የሚሰጡ ጡረታዎች ወይም ካሣዎች የውርሱ ሀብት ክፍል አይሆኑም” ይህን የሕግ ድንጋጌ መንግሥት የሚች ንብረት ክፍል እንዳይሆኑ በፖሊሲ ደረጃ ውሳኔ ከሰጠባቸው አንደኛው የጡረታና የካሣ ክፍያ መሆኑን የሚያሳይ ሲሆን የሕጉን ድንጋጌ ይዘት በዝርዝር ስንመለከተው የሕጉ ተፈጻሚነት ሦስት ነገሮችን ሊዳስስ እንደሚችል ያስገነዝባናል።

የመጀመሪያው ለሚቹ ዘመዶች ወይም ባል ወይም ሚስት የሚሰጡ ጡረታዎች የውርስ ሀብት ክፍል አይሆኑም በማለት የፍትህ-ብሔር ሕጉ ይደነግጋል። ይህ የሕግ ድንጋጌ በመንግስት የማህበራዊ ጠዋስትና እና ድጎማ ፖሊሲ መሠረት የአገሪቱ ሕግ ስለሚፈቅድላቸው ለተጣሪዎች የሚከፈልን የጡረታ አበል የሚች ወራሾች እንደ ውርሱ ንብረት ክፍል በመቁጠር ለእነርሱ እንዲሰጣቸው መጠየቅ እንደማይችሉ በግልጽ ገደብ ያደረገ ድንጋጌ ነው።

ሚች የመንግስት ሠራተኛ ሆኖ ለጡረታ አበል ክፍያ የሚያበቃ ግልጋሎት ሰጥቶ በሞት ቢለይ አካለ መጠን ላላደረሱ ልጆቹ ለሚስቱና ለወላጆቹ የሚከፈለውን የጡረታ አበል የሚች ወራሾች መካፈል ይገባናል የሚል ክርክር እንዳያቀርቡ የሕጉ ድንጋጌ በማናቸውም መልክ

የሚከፈል የጡረታ ክፍያ የውርስ ንብረት ክፍል አለመሆኑን በመደንገግ ወራሾች የጡረታው ክፍያ ለእኛ ይገባል የሚል ጥያቄ እንዳያቀርቡ ግልጽ የሆነ ክልከላ አድርጓል። በሁለተኛ ደረጃ ሚች በመሞቱ ምክንያት የሚከፈሉ የካሣ ክፍያዎችም እንደዚሁ የውርስ ንብረት ክፍል እንዳልሆኑ ተደንግጓል። ሚች በአሠሪና ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ የሚተዳደር ድርጅት ሠራተኛ ቢሆንና በስራው ላይ እያለ ሚች ለሚደርስበት የሞት አደጋ በአሠሪና ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅና በድርጅቱ የህብረት ስምምነት መሠረት ለሚች ዘመዶች ሐቤተሰቦችሐ የሚከፈል የካሣ ክፍያ ቢኖር ይህ የካሣ ክፍያ የውርስ ሀብት ክፍል አይሆንምዕዕ እንደዚሁም ሚች በአደጋ ምክንያት በሞት በመለየቱ ከውል ውጭ ስለሚመጣ ሀላፊነት በሕጉ በተደነገገው መሠረት ለደረሰው አደጋ ሀላፊ የሆነ ሰው ሚች በመሞቱ ምክንያት ለተጎደው ባል ወይም ሚስት እንደዚሁም ለልጆቹና ለወላጆቹ በመተዳደሪያ እረገድ ለደረሰባቸው ጉዳት ካሣ የመክፈል ሀላፊነት ያለበት በመሆኑ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2095ሐ1ሐ ተደንግጓል። በዚህ መሠረት የሚች ባል ወይም ሚስት፣ ልጆቹና ወላጆቹ በየራሳቸው ስም የአደጋው ሀላፊ ከሆነው ሰው የተቀበሉት የካሣ ገንዘብ ወራሾቹ ለእኛ ሊሰጡን ይገባል የሚል ጥያቄ ማንሣት እንደማይችሉ የሕጉ ድንጋጌ ያስረዳል።

ስናጠቃልለው የጡረታና የካሣ ክፍያዎች በሚቹ መሞት ምክንያት የሚከፈሉ ቢሆኑም የውርስ ንብረት ክፍል ባለመሆናቸው ወራሾች የይገባናል ጥያቄ ሊያቀርቡባቸው የማይችሉ መሆናቸው በሕጉ ድንጋጌ በግልጽ ተመልክቷል። ስለዚህ የህጉ ድንጋጌ መንፈስና ሕግ አውጭ ሊደርስበት ያሰበውን ግብ በሚች መሞት ምክንያት ለባል፣ ለሚስት ፣ ለልጆቹና ለወላጆቹ የሚከፈል የጡረታ እና የካሣ ክፍያ ሚችን ከመውረስ መብት ጋር የተያያዘ ሣይሆን የራሱ የሆነ የፖሊሲ ውሣኔና የራሱ የሆነ ምክንያት ያለው በመሆኑ በሌሎች ሕጎች አፈጻጸሙ ስለሚሸፈን የሚች ወራሾች የውራሽ መብት ስላላቸው ብቻ የጡረታና የካሣ ክፍያ የይገባናል ጥያቄ ሊያቀርቡበት የማይችሉ መሆኑን በመገንዘብ በአተገባበሩ ላይ ጥንቃቄ ማድረግ ተገቢ ነው።

ለ. በሞት ጊዜ የሚከፈል የህይወት ኢንሹራንስ ገንዘብ

በኢትዮጵያ የንግድ ሕግ መሠረት አንድ ሰው ከኢንሹራንስ ከፋይ ድርጅት ጋር እሱ ሲሞት ለተጠቃሚው እንደሚከፈልለት በመስማማት የሕይወት ኢንሹራንስ ውል መግባት ይችላል።

ይኸ አይነት የኢንሹራንስ ውል በኢትዮጵያ ንግድ ሕግ ቁጥር 692/2 በግልጽ የተቀመጠ ነው። ሚች የኢንሹራንስ ውሉን በሚዋዋልበት ወቅት በኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚ የሚሆነውን ሰው በስም ለይቶ ወይም የኢንሹራንስ ውሉን ለወራሾቹ ጥቅም የገባ መሆኑን በግልጽ አስፍሮ ወይም የኢንሹራንሱን ተጠቃሚ ሳይገልጽ እና ኢንሹራንሱን ውል ለማን ጥቅም ሲል እንደገባ ምንም ፍንጭ ሳይተው የህይወት ኢንሹራንስ ውል የሚዋዋልበት ሁኔታ አለ። በመሆኑም ሚች ያደረገው የህይወት የኢንሹራንስ ውል ላይ ወራሾቹ ምን መብት አላቸውሕ የሚች ወራሾች መብት አለን ብለው ጥያቄ ማቅረብ የሚችሉት መቼ ነውሕ የሚሉትን ጥያቄዎች ለመመለስ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827 መልስ ለመስጠት የሞከረ ቢሆንም ጉዳዩ አከራካሪና አወዛጋቢ መሆኑን ሙሉ በሙሉ አላስቀረውም። የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827(1)፤

ሚቹ ተጠቃሚውን ያልወሰነ እንደሆነ ወይም ኢንሹራንሱ ለሚቹ ወራሾች ጥቅም የተደረገ እንደሆነ ሚቹ በፈረመው ስለ ህይወት ኢንሹራንስ ውል አፈጻጸም የሚከፈሉ ገንዘቦች የውርስ ንብረት ክፍል ይሆናሉ።”

በማለት የሚደነግግ ሲሆን፤ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ ከተመለከተው ውጭ በኢንሹራንስ ውሉ የተገለፀ ተቃራኒ ነገር ካለ ግን በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት የሚከፈለው ገንዘብ የውርስ ንብረት ክፍል እንደማይሆኑ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/2/ ተቃራኒ ሁኔታ ሲኖር የውርሱ ኃብት ክፍል አይሆኑም በማለት ደንግጓል። ይህ የሕግ ድንጋጌ ሚች ሲሞት ስለ ሕይወት ኢንሹራንስ ውል በገባው ግዴታ መሠረት የኢንሹራንስ ድርጅቱ የሚከፍለው ገንዘብ ለሚች ወራሾች ሊሰጥና የውርሱ ንብረት ክፍል ሊሆን የሚችለው ከሁለቱ አንደኛው መሠረታዊ ሁኔታ ሲሟላ ነው።

የመጀመሪያው ሚች የህይወት ኢንሹራንስ ውሉን የተዋዋለው ለወራሾቹ ጥቅም መሆኑን በውሉ ላይ በግልጽ ሀሳቡን አስፍሮ እንደሆነ ነው። ሚች በስም ሳይዘረዘር የኢንሹራንሱን ውል የገባው ለወራሾቹ ጥቅም መሆኑን ጠቅለል ባለ አነጋገር ሀሳቡን ከገለፀ ለሞት የሚደረግ ኢንሹራንስ ለአንድ ለተለየ ተጠቃሚ ጥቅም ማድረግ እንደሚቻል በንግድ ሕግ ቁጥር 702/1/ የተደነገገ በመሆኑና ሚች ወራሾቹን የኢንሹራንስ ልዩ ተጠቃሚዎች መሆናቸውን በመግለጽ የኢንሹራንስ ውል ከገባ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/1 በሚደነግገው መሠረት የሚች ውርስ ከተከፈተ በኋላ የሚች ወራሽ መሆናቸውን በአጥጋቢ ማስረጃ አረጋግጠው የቀረቡ

የሚች ወራሾች በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት የሚከፈለው ገንዘብ እንደ አንድ የውርስ ንብረት ክፍል ተቆጥሮ ይከፋፈላል።

ሁለተኛው በፍትሐብሔር ሕግ የህይወት ኢንሹራንስ ውል ክፍያ የሚች ወርስ ንብረት ክፍል ሲሆን የሚችልበት ሁኔታ ሚች የኢንሹራንስ ውሉን የተዋዋለው ለማን ጥቅም እንደሆነ ያልገለፀ እንደሆነና የኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚ ማን እንደሆነ ፍንጭ ያልሰጠ እንደሆነ በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት የሚከፈለው ገንዘብ የውርሱ ንብረት ክፍል እንደሚሆን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ ደንግጓል። የፍትሐብሔር ሕግ ሚች የኢንሹራንስ ውሉን የገባው ለወራሾቹ ጥቅም መሆኑን ባይገልጽ እና ለሌላ ተጠቃሚ መሆኑን ሳያመለክት በክፍት ቢተወው ምን ይደረጋል የሚለውን ጥያቄ ለመመለስ የተወሰደው አቋም በኢንሹራንስ ውሉ ላይ ተጠቃሚው ካልተገለፀ ወይም ካልተመለከተ በውሉ መሠረት የሚከፈለውን ክፍያ እንደ ውርስ ንብረት ክፍል ተቆጥሮ ለወራሾች ማከፋፈል ይገባል የሚል ነው።

በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ የተደነገገው እንዳለ ሆኖ በዚሁ ጭብጥ ላይ የንግድ ሕግ የወሰደው አቋም ከፍትሐብሔር ሕግ የተለየ መሆኑን ከንግድ ሕግ ድንጋጌዎች ለመረዳት እንችላለን። የንግድ ሕግ ቁጥር 701 ድንጋጌዎች ስንመለከት፣ በመርህ ደረጃ ለሞት የሚደረግ ኢንሹራንስ ለአንድ የተለየ ተጠቃሚ ሊደረግ እንደሚችል የንግድ ሕግ ቁጥር 701/1/ የደነገገ ሲሆን፣ የንግድ ሕግ ቁጥር 701/2/ በበኩሉ፣

«ስማቸው በውሉ ላይ ተለይቶ ባይጠቀስም፣

ሀ/ ጋብቻው የተደረገው የኢንሹራንስ ውል ከተፈፀመ በኋላም ቢሆን እንኳን ውል የፈፀመው ባል ወይም ሚስት፣

ለ/ የኢንሹራንሱ ውል ሲፈፀም የተወለዱት የኢንሹራንስ ውል ፈራሚ ሰው ልጆች ተለይተው የታወቁ ተጠቃሚዎች ተብለው ይጠራሉ።»

በማለት ይደነግጋሉ።

ይህ የንግድ ሕግ ድንጋጌ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ ጋር መሠረታዊ ልዩነት ያለው ሲሆን ሁለቱ የሕግ ድንጋጌዎች በአፈጻጸምም ወቅት ሆነ በይዘታቸው እርስ በርሳቸው የሚቃረኑ መሆኑን ለመገንዘብ እያዳግትም።

በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842 መሠረት የሚችሉ ልጆች የሚችሉ የመጀመሪያ ወራሾች ሲሆኑ ከወርሱ የሚደርሳቸው ድርሻም እኩል ነው። የንግድ ሕግ ከሚችሉ ልጆች መካከል የኢንሹራንስ ውሉ ሲፈጸም የተወለዱትን ብቻ የኢንሹራንሱ ውል ተጠቃሚ እንደሚሆኑ ሲደነግግ የፍትሐብሔር ሕግ የሚችሉ ወራሾች በኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚው ካልተገለጸ በኢንሹራንስ ውል መሠረት በሚከፈል ገንዘብ ላይ የወራሽነት መብታቸው እስከፈቀደ ድረስ ድርሻ እንዳላቸው ይደነግጋል። በፍትሐብሔር ሕግ የሚችሉ ወራሾች የሚችሉ ልጆች ብቻ ሳይሆኑ ተወላጆቹ ወይም እነሱ ከሌሉ ወላጆቹ ወይም የእነርሱ ተተኪዎች እንደሚሆኑ ይደነግጋል። ከዚህ በተጨማሪ ሚችሉ ጠቅላላ የኑብዜ ወራሾች ይኖሩታል። በሌላ በኩል በፍትሐብሔር ሕጎችን ሚስት ባሏን ባል ሚስቱን የመውረስ መብት የላቸውም። ይህም በመሆኑ

- በመጀመሪያ ደረጃ የኢንሹራንሱ ውል ሲፈጸም በተወለዱ እና ከዚያ በኋላ በተወለዱ የሚችሉ ልጆች መካከል፤
- በሁለተኛ ደረጃ በሚችሉ ሚስት ወይም ባል፤ በሚችሉ ልጆች መካከል፤
- በሶስተኛ ደረጃ በሚችሉ ሚስት ወይም ባልና በሚችሉ ወራሾች መካከል፤

የህይወት ኢንሹራንስ ገንዘቡን በተመለከተ መጠነ ሰፊ ክርክር መነሣቱ የማይቀር ነው። እነዚህም የሚከራከሩት በየበኩላቸው ክራክራቸውን የሚደግፈውን የፍትሐብሔር ወይም የንግድ ሕግ ድንጋጌዎች በመጥቀስ ነው።

ለምሳሌ አምሳሉ የተባለ ሰው የህይወት ኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚ ማን እንደሆነ ሳይገልጽ ከኢትዮጵያ መድን ድርጅት ጋር ብር 20000/ሃያ ሺህ ብር/ እሱ ሲሞት የሚከፈል የመድን ውል ተዋውሏል። እሱም አዜብ የተባለች ሚስት አለችው። ውሉን ከመዋዋሉ በፊት ቢኒያም አምሳሉ የተባለ ልጅ ወልዷል። ውሉን ከተዋዋለ ከሶስት ወር በኋላ ደግሞ ጽጌ አምሳሉ የተባለች ልጅ ወልዷል። አምሳሉ ከሞተ በኋላ ከኢትዮጵያ መድን ድርጅት በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት ሊከፈለው የሚችለውን ገንዘብ አስመልክቶ የፍትሐብሔር እና የንግድ ሕግ ድንጋጌዎች እየተጠቀሱ መጠነ ሰፊ ክርክር ሊያነሱ ይችላሉ። የመጀመሪያው፣ ቢኒያም አምሳሉና ፅጌ አምሳሉ በወኪላቸው አማካኝነት፣ አባታችን የኢንሹራንስ ውል ሲገባ ተጠቃሚዎችን ያልገለጸ ስለሆነ፣ በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት መክፈል ያለበት ብር 20000 በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ በሚደነግገው መሠረት የአባታችን የውርስ ንብረት ክፍል

ስለሆነ፣ በኢትዮጵያ የፍትህ-ሥነ-ምግባር ስርዓት መሠረት ደግሞ ሚስት ባሏን ባል ሚስቱን እንዲወርሱ ስለማይፈቅድ፣ የኢንሹራንስ ገንዘብ የሚችሉ አባታችን ወራሽ ለሆነው ለእኛ ለልጆቹ ይገባል ብለው ቢጠይቁ የሚችሉ ሚስት ወይ አዜብ በበኩላቸው በንግድ ስርዓት ቁጥር 701/1/ መሠረት በኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚው ባይገለጹም እና ጋብቻው የተደረገው የኢንሹራንስ ውል ከተፈረመ በኋላ ቢሆንም እንኳ፣ ሚስት የኢንሹራንስ ገንዘብ ተጠቃሚ መሆን እንደሚችሉ ስለሚደነግግ፣ ሚቹ ባሌን መውረስ በስርዓት ባይፈቀድልኝም፣ እሱ የገባው ኢንሹራንስ ውል ተጠቃሚ ከመሆን ልታገድ አይገባኝም በማለት ትኩረት-ከራሳችን። በሁለተኛ ደረጃ ወ/ሮ አዜብና ቢረያም አምሳሉ፣ ፅን የኢንሹራንስ ውሉ ከተፈረመ በኋላ የተወለደች ስለሆነ፣ በንግድ ስርዓት ቁጥር 701 ንዑስ አንቀጽ 2 መሠረት የኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚ መሆን አትችልም የሚል ክርክር ቢያነሱ ፅን አምሳሉ የፍትህ-ሥነ-ምግባር ስርዓት ቁጥር 827/1/ ድንጋጌ በመጥቀስ፣ በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት የሚከፈለው ክፍያ የሚችሉ ውርስ ንብረት ክፍል ስለሆነና እኔ የሚችሉ ወራሽ ስለሆንኩ ድርሻዬ ይገባኛል በማለት ትኩረት-ከራሳችን። በመሆኑም ለክርክሩ ደጋፊ የሆኑት የንግድ ስርዓት ድንጋጌ ወይም የፍትህ-ሥነ-ምግባር ስርዓት ድንጋጌ እየተጠቀሰ ክርክሩ ሊቀጥል ይችላል። በሌላ ሁኔታ ሚቹ አምሳሉ ጽጌንና ቢረያምን ባይወልድና ወራሾቹ እናት እና አባቶቹ ቢሆኑ በአዜብ እና በአምሳሉ እናትና አባቶች መካከል የፍትህ-ሥነ-ምግባር ስርዓት እና የንግድ ስርዓት በዋሲነት እየተጠቀሱ ክርክሩ አንደሚቀጥል መገንዘብ አያዳግትም።

በፍትህ-ሥነ-ምግባር ስርዓት ቁጥር 827/1/ እና በንግድ ስርዓት ቁጥር 702/2/ መካከል ያለውን መሠረታዊ ልዩነት በትርጉም ለመፍታት የተለያዩ ሀሳቦች ሲቀርቡ ይስተዋላሉ። በተለይ ሁለቱም ስርዓቶች ማለትም የፍትህ-ሥነ-ምግባር ስርዓት ሆነ የንግድ ስርዓት ከመስከረም 1 ቀን 1953 ጀምሮ ሥራ ላይ እንዲውሉ የታወጁ መሆናቸው ሲታይ በአተረጋጉም ረገድ ያለውን ችግር ያባብሰዋል። ይህም በመሆኑ የንግድ ስርዓት ስለ ሕይወት ኢንሹራንስ ውል ክፍያና ስለ ህይወት ኢንሹራንስ ውል ተጠቃሚ የሚደነግግ በመሆኑ ከጠቅላላው የውርስ ስርዓት ድንጋጌ ማለትም ከፍትህ-ሥነ-ምግባር ስርዓት ቁጥር 827/1/ የበለጠ ተፈጻሚነት ሊሰጠው የሚገባው ለንግድ ስርዓት ቁጥር 701/2/ ነው የሚል ነው።

ከላይ የቀረበውን ሀሳብ የማይቀበሉ ወገኖች በበኩላቸው የሚችሉ የውርስ ሁኔታና የውርስ ንብረት ክፍል የሚወስኑት ድንጋጌዎች በፍትህ-ሥነ-ምግባር ስርዓት እንጂ በንግድ ስርዓት ተካትተው

አይገኙም። ስለዚህ የውርስን ጉዳይ ስንመለከት ብልጫ ሊሰጠው የሚገባው የፍትሐብሔር ሕግ ድንጋጌ እንደ የንግድ ሕግ ድንጋጌ አይደለም የሚል ነው።

ሁለቱ የሕግ ድንጋጌዎች አቻችለን በስራ ላይ ማዋል እንችላለን። የሚች ወራሾች በፍትሐብሔር ሕግ የተሰጣቸው መብት ማይጣስ የሚች ሚስት ወይም ባል በንግድ ሕግ የተሰጣቸው መብት ማይጣስ የህይወት ኢንሹራንስ ገንዘቡን በተመለከተ ብቻ ሚስት ወይም ባል ከሚች ወራሾች ጋር የጋራ ተጠቃሚ ማድረግ እየቻልን አንደኛውን ጠቅሞ ሌላውን በሚገባ ሁኔታ ሕጉን መተርጎም የለብንም የሚል አቋም የሚያራምዱ ያሉ ሲሆን አከፋፈሉን በተመለከተም የተለያየ ሀሳብ ይሰነዘራል። ለምሳሌ ሚስት ወይም ባል ግማሹን መውሰድ አለባቸው የሚል ያለ ሲሆን በሌላ በኩል በህይወት ኢንሹራንስ ውል መሠረት የተከፈለውን ገንዘብ ለመካፈል ባል ወይም ሚስት እንደ ሚች አንድ ወራሽ ተቆጥረው ከወራሾቹ ጋር እኩል መካፈል አለባቸው የሚል ሀሳብ አለ።

ሚች የህይወት ኢንሹራንስ ውሉን ሲዋዋል ተጠቃሚውን ባልገለፀበት ጊዜ ከላይ የተነሳው የሕግ አተረጓጎምና የአፈጻጸም ችግር አለ። የሕግ አውጭ ሀሳብ ምን እንደሆነ ለመረዳት ሕጉ ከመውጣቱ በፊት ሕግ አውጭው በዚህ ጉዳይ ያደረገውን ውይይት ይዘት ጭምር መመርመር ያስፈልጋል። በተለያዩ ክስቆም በላይ በሆኑ ምክንያቶች የጽሁፍ አቅራቢ ይህንን እድል አላገኘም። ስናጠቃልለው በሞት ጊዜ የሚከፈል የህይወት ኢንሹራንስ ገንዘብ ተጠቃሚው በግልጽ በተጠቀሰበት ጊዜ ማለትም ለሌላ ሰው ክፍያ ተብሎ ውሉ ከተገባ የሚች የውርስ ንብረት ክፍል አይሆንም። ይህንንም ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ እና የንግድ ቁጥር 701/1/ ድንጋጌዎች ለመረዳት ይቻላል። የኢንሹራንስ ውሉ ለሚች ወራሾች ጥቅም የተደረገ መሆኑ በግልጽ በኢንሹራንስ ውሉ በተገለፀ ጊዜ ምንም ክርክር ማይቀርብበት እንደ ሚች የውርስ ንብረት ክፍል ተቆጥሮ የሚች ወራሾች ገንዘቡን እንዲከፋፈሉት ይደረጋል። የኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚው በግልጽ ያልታወቀ ሲሆን እና ለወራሾቹ ጥቅም የተደረገ መሆኑን የማይገልጽ ሲሆን ከላይ ባየነው መሠረት በንግድ ሕግ እና በፍትሐብሔር ሕግ ድንጋጌ መካከል የሚታየው ልዩነት አወዛጋቢና ለትርጉምም በር የሚከፍት ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. አሁን በስራ ላይ ያለውን የውርስ ሕግ አንቀጽ 827/1/ እና በንግድ ሕግ ቁጥር 702/2/ መካከል ያለውን ልዩነት ለመፍታት ዕርስዎ የትኛውን አተረጓጎም መርህ ይከተላሉ? ለምን? ተጠቃሚው በግልፅ ባልተገለፀ ጊዜ፣ በሞት ጊዜ የሚከፈል የኢንሹራንስ ውል ክፍያ የውርስ ንብረት ክፍል ማድረግ ተገቢ ነው ብለው ያስባሉ?
2. የአንዳንድ አገሮች የውርስ ህጎች ከሚች ወደ ወራሾች የተላለፉትን መብቶችና ግዴታዎች በጥቅሉ ሳይሆን በዝርዝር ያስቀምጣሉ። የእኛ ደግሞ በሚች መሞት የማይቋረጡ መብትና ግዴታዎች የሚል መስፈርት ብቻ ያስቀምጣል። ይኸ አቀራረብ ተገቢ ነው ብለው ያስባሉ?
3. በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 41 መሠረት መሬትና የተፈጥሮ ሀብት የመንግስትና የህዝብ ነው። ሆኖም አርሶ አደሮች እና አርብቶ አደሮች እና በግብርና መስክ የተሠማሩ ኢንቨስተሮች በህጋዊ መንግድ በያዙት መሬት ላይ ያላቸውን የመጠቀምና የይዘታ መብት፣ ቋሚ ተክሎችና ሌሎች ንብረቶች ለወራሾቻቸው የማስተላለፍ መብታቸው የፌዴራል መንግስት የገጠር መሬት አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 80/1989 እና ይህንን መሠረት በማድረግ በክልሎች ምክር ቤት በወጡ ክልላዊ የመሬት አስተዳደርና አጠቃቀም አዋጆች የተሰጠው ዋስትና እና ጥበቃና የተጣለባቸውን ገደቦች በዝርዝር ያብራሩ። ይህንንም ከፍትሐ-ብሔር ህግ ቁጥር 826/2/ ድንጋጌ አንፃር ይተንትኑ።
4. ባለሀብቶች በፌዴራል መንግስት የከተማ ቦታ በሊዝ ስለመያዝ ያወጣው አዋጅ ቁጥር 272/1994 እና የፌዴራል መንግስት የኢንቨስትመንት አዋጅን እንደገና ለመደንገግ ያወጣው አዋጅ ቁጥር 280/1996 በአዋጅ ቁጥር 375/1996 እንደተሻሻለ መሠረት ያገኙትን የከተማ ቦታ ለወራሾቻቸው የማስተላለፍ መብታቸው በአዋጆቹና አዋጆቹን ለማስፈፀም የክልል መንግስታት ባወጧቸው ደንቦች የተሰጣቸው ዋስትና ጥበቃና የተጣለባቸው ገደቦች መኖራቸውን በዝርዝር ያብራሩ። ይህንንም ከፍትሐ-ብሔር ህግ ቁጥር 826/2/ ድንጋጌ አንፃር ያለውን እንድምታ ይተንትኑ።
5. የፌዴራል መንግስት የኢትዮጵያ ተወላጅ የሆኑ የውጭ ዜጎችን በትውልድ አገራቸው የተለያዩ መብቶች ተጠቃሚ ለማድረግ ያወጣው አዋጅ ቁጥር 270/1994 እና የሚኒስትሮች ምክር ቤት ያወጣው ደንብ ቁጥር 101/1996 በውርስ ህጉ መሠረታዊ መርሆችና ድንጋጌዎች ላይ በግልፅ ውይም በተዘዋዋሪ ያደረገው ማሻሻያ አለ ብለው ያስባሉ? ለምን?

ምዕራፍ ሦስት

ለመውረስ ስለሚያስፈለግ ችሎታ

የዚህ ምዕራፍ ግብ፣

- ለመውረስ የሚያስፈልጉ ሁኔታዎች
- ለወራሽነት የማይገባ ነው ስለሚባሉ ምክንያቶች ግንዛቤ ማስጨበጥ ነው።

3.1. ጠቅላላ

ሚችን ለመውረስ የሚቀርብ ሰው ማሟላት ያለባቸው ቅድመ ሁኔታዎች ምን ምን ናቸው የሚለውን ጭብጥ አንስተን ትንታኔ ከመስጠታችን በፊት የሚች ውርስ በኢትዮጵያ ሕግ በምን ሁኔታ ይፈጸማል የሚለውን ነጥብ በቅድሚያ ማየቱ አስፈላጊ ነው። የሚች ውርስ በነዛዜው መሠረት እንደሚፈጸም እና ሚች ነዛዜ ያልተወ እንደሆነ ውርሱ ያለ ነዛዜ ለሕግ ወራሾቹ እንደሚተላለፍ ተደንግጓል። በሌላ በኩል ሚች በከፊል ንብረቱን በነዛዜ ያወረሰ እንደሆነ በነዛዜው ያላደላደላቸው ንብረቶች በመሉ ለሕግ ወራሾች ይተላለፋሉ። በአጠቃላይ የሚች ውርስ ያለነዛዜ ወይም በነዛዜ፣ በከፊል ያሉ ነዛዜና በከፊል በነዛዜ ሊፈጸም እንደሚችል፣ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 829 መሠረታዊ መርሆችን ደንግጓል።

የሚች ወራሽ በመሆን ሊቀርቡ የሚችሉት የተፈጥሮ ሰው የሆነ አንድ ግለሰብ ወይም ቁጥራቸው ከአንድ በላይ የሆኑ የተፈጥሮ ሰዎች እና በነዛዜ ተጠቃሚነት ሊቀርቡ የሚችሉ ድርጅቶችና ማህበራት ጠቅለል ባለ አነጋገር ሕጋዊ ሕልውና ያላቸው የሕግ ሰዎች /Legal persons / ናቸው። የተፈጥሮ ሰዎች ሚችን በሚወርሱበት ሠዓት ውርሱ ተፈጥሮአዊ የሆነ ውርስ Natural sucession እየተባለ እንደሚጠራ የብላክስ ሎው መዝገብ ቃላት ያመለክታል። የመውረስ ችሎታ /Capacity to succeed/ስንል፣ ሚችን በነዛዜ ወይም ያለ ነዛዜ ለመውረስ የሚቀርቡ የተፈጥሮ እና የሕግ ሰዎች /Legal persons/ በቅድሚያ ማሟላት የሚገባቸውን

ሁኔታዎች በአጭሩ ለመግለጽ የምንጠቀምበት ጽንሰ ሀሳብ ነው። በሚች ውርስ ለመካፈል ወራሽ የሚሆኑ ሰዎች አሟልተው መገኘት ያላበቸው ቅድመ ሁኔታ ምንድን ነው?

ወራሾች የተፈጥሮ ሰዎች በሆኑ ጊዜ ሚችን በኑዛዜም ሆነ ያለኑዛዜ ወራሽ ለመሆን ሁለት መሠረታዊ ቅድመ ሁኔታዎች እንደ መሠረታዊ መርህ ተቀምጠዋል። እነርሱም ሚች ውርስ ሲከፈት በሕይወት ያለ መሆንና ሚችን ለመውረስ የማይገባ አለመሆን ነው። ወራሾቹ በሕግ የሰውነት መብት የተሰጣቸው ድርጅቶች በሆኑ ጊዜ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 835 የተመለከተውን አሟልተው መገኘት አለባቸው።

ከላይ እንደተገለጸው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830 የእኛን አገር የውርስ ፖሊሲ የሚያንፀባርቅ ሕግ በመደንገግ በተግባር ላይ አውሏል። አንዳንድ አገሮች የወራሾችን ዜግነት ሀይማኖት እና የትውልድ ሁኔታ ሳይቀር ለመውረስ መሠረታዊ ቅድመ ሁኔታዎች በማድረግ ሕጋቸውን ቀርፀዋል። አብዛኛዎቹ አገሮች ደገሞ ሚች ሲሞት በህይወት መኖር እና በሚች ላይ ሆን ብሎ የግድያ ወንጀል አለመፈፀምን ለመውረስ አስፈላጊ ቅድመ ሁኔታዎች መሆናቸውን ያሰምሩበታል።

ዜግነትን በተመለከተ የኢትዮጵያ ሕግ በወራሽነት መብት ላይ የሚያስከትለው ልዩነት እንደሌለ ደንግግን። ይህ ማለት ግን በንብረት ክፍያ ወቅት የማይንቀሳቀሱ ንብረቶች በተመለከተ ከውጭ አገር ዜጎች ይልቅ ኢትዮጵያዊ ለሆኑ ወራሾች በቅድሚያ እንዲሰጡ በሕግ አልተደነገገም ማለት አይደለም። እንደሚታወቀው የውጭ አገር ሰው በመንግስት ልዩ ትእዛዝ መሠረት ካልሆነ በቀር በኢትዮጵያ የማይንቀሳቀስ ባለሀብት ሊሆን አይችልም። ይህም በፍሐሕሐቁ 390 ተደንግጋል። የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1089 ከወራሾቹ መካከል አንዳንዶቹ የኢትዮጵያ ዜግነት አንዳንዶቹ ደገሞ የውጭ አገር ዜግነት ያላቸው የሆኑ አንደሆነ በኢትዮጵያ ያሉት የማይንቀሳቀሱ ንብረቶች የሚቻል ቢሆን ኢትዮጵያዊ ለሆኑ ወራሾች ቅድሚያ ይሰጣሉ በማለት የደነገገው ከዚህ መሠረታዊ ፖሊሲ በመነሣት ነው።

ሆኖም የማይቻል በሚሆንበት ጊዜ የውጭ አገር ዜጎች ኢትዮጵያ ውስጥ የማይንቀሳቀስ ንብረት በወራሽነት ሊረከቡ እንደሚችሉ የሕገ ድንጋጌ ያሳያል። የውጭ አገር ዜጎች በልዩ የኑዛዜ ስጦታ ወይም በውርስ ክፍያ ወቅት የማይንቀሳቀስ ንብረት ቢደርሳቸው ምን ይደረጋል የሚለውን ጥያቄ ስናነሳ ማንኛውም የውጭ አገር ዜጋ ያለ መንግስት ልዩ ትእዛዝ

በቅን ልቦና የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሀብት ሆኖ ከተገኘ አግባብ ያላቸው ባለስልጣኖች በስድስት ወር ጊዜ ውስጥ ለኢትዮጵያዊ ርስቱን እንዲያስተላለፍ ሊያስገድዱት የሚችሉበት ሁኔታ ያለ መሆኑ የፍላጎቱ ቁ 391 ይደነግጋል።

ሆኖም ይኸ ድንጋጌ አገሪቱ ካወጣቸው የኢንቨስትመንት ህጎችና በትውልድ ኢትዮጵያ ስለሆነ ሌላ አገር ዜግነት ስላላቸው ኢትዮጵያ ተወላጆች አስመልክቶ ከወጣ አዋጅ ቁጥር 270/94 እና አዋጁን ለማስፈፀም ከወጣው የሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ 101/1996 ጋር በማገናዘብ ስራ ላይ ማዋል ይገባል። ከላይ ከተገለፁት የህግ ድንጋጌዎችና በኢንቨስትመንት ህጉ መብት የሌለው አንድ የውጭ ዜጋ በውርስ ያገኘውን የማይንቀሳቀስ ንብረት ኢትዮጵያዊ ለሆነ ሰው በሽያጭ ወይም በሌላ ሁኔታ እንዲያስተላልፍ ባለስልጣናት ሊጠይቁት ይችላሉ። ይህ የኢትዮጵያ ሕግ የውጭ አገር ሰው ኢትዮጵያ ውስጥ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሀብት እንዳይሆኑ ለመገደብ በፊት የወጣው ፖ.ሲ.ሲ. አካል እንጅ የውጭ ዜጋ የወራሽነት መብት ለመገደብ የወጣ የሕግ ድንጋጌ አለመሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል። የውጭ አገር ዜጎች በኢትዮጵያ ውስጥ ያላቸውን የወራሽነት መብት ስንመለከተው ኢትዮጵያ ምንም ቅድመ ሁኔታ ሳይሆን የውጭ ዜጎች በሕግ ወይም በኑዛዜ ወራሽነት እንዲካፈሉ በሯን በሰፊው የከፈተች አገር ሆና እናገኛታለን። አንዲት አገር የዜጎቿን መብትና የእራሷን ጥቅም የምታስከብረው እያንዳንዱ አገር ለሚወስደው እርምጃ ተመጣጣኝ ምላሽ በመስጠት እንደሆነ ከዓለም አቀፍ ሕግ እና አለም አቀፍ የግንኙነት መርሆች መገንዘብ ይቻላል።

3.2. ለወራሽነት ያልተገባ አለመሆን

በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ መሠረት ሚች ሲሞት በህይወት የነበረ ሰው ሁል ጊዜ ሚችን ለመውረስ ችሎታ አለው ብሎ ማሰብ ስህተት ነው። ሚች ሲሞት በህይወት የነበረ ሰው ሚችን ለመውረስ ማሟላት የሚገባው ሌላ ተጨማሪ ቅድመ ሁኔታ አለ። ይኸውም ሚችን ለመውረስ ያልተገባ አለመሆን ነው።

ያለኑዛዜ ወይም በኑዛዜ ከሚች ውርስ ለመካፈል የሚመጡ ሰዎች ሚችን ለመውረስ ያልተገባ ነው የሚያሰኙትና በሕጉ በግልጽ የተዘረዘሩትን ድርጊቶች ያልፈፀሙ መሆናቸውን በቅድሚያ መረጋገጥ ያለበት መሆኑ ተደንግጓል። ሚችን ለመውረስ ያልተገባ ነው የሚያሰኙ ምክንያቶች

እና ድርጊቶች በውርስ ሕግ ድንጋጌዎች በዝርዝር እና በግልጽ ተመልክተዋል። ከእነዚህ ህጉ በግልጽ ካስቀመጣቸው ውጭ ያሉ ድርጊቶችን እና ምክንያቶችን በመጥቀስ ዳኞች አንድን ሰው ሟችን ለመውረስ ያልተገባህ ነህ በማለት ውሳኔ ሊሰጡ እንደማይችሉ፣ ይህንን በሚመለከት የተደነገጉት የፍትሐብሔር ሕግ ድንጋጌዎች አመልካች የሕግ ድንጋጌዎች ሳይሆኑ አሳሪ እና አስገዳጅ የሕግ ድንጋጌዎች መሆናቸውን መገንዘብና ተገቢውን ጥንቃቄ ማድረግ ያስፈልጋል። ሌላው በጥንቃቄ ሊታይ የሚገባው ነጥብ ለወራሽነት ያልተገባ መሆን /unworthy of succeeding the deceased/ እና ከውርስ መነቀል /Disherison/ የተለያየ የሕግ ጽንሰ ሀሳቦች መሆናቸውን ነው።

ለወራሽነት ያልተገባ መሆን አንድ ሰው በሕግ እንዳያደርገው የተከለከለውን ድርጊት ፈጽሞ በመገኘቱ በውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ከሟች ውርስ እንዳይካፈል የወራሽነት መብቱን የሚያሳጣበት የሕግ መርህ ነው። ከውርስ መነቀል ግን በውርስ ሕግ ሟችን ለመውረስ ሙሉ ችሎታ ያለው ሰው ሟች ከውርሱ እንደማይካፈል በማሰብ ባደረገው የኑዛዜ ቃል መሠረት ለሟች የኑዛዜ ቃል ዋጋ በመስጠትና በማስፈጸም ወራሽ የሆነው ሰው ከሟች ውርስ ውጭ እንዲሆን የማድረግበትን ሁኔታ የማያመለክት የሕግ ጽንሰ ሀሳብ ነው።

ስለዚህ ሟችን ለመውረስ ያልተገባ መሆን ከውርስ ሕግ ድንጋጌዎች የሚመነጭና ለአፈጻጸም መሠረቱ የሕጉ ድንጋጌ ሲሆን የውርስ መነቀል ምንጩ ሟች ያደረገው የኑዛዜ ቃል ነው። ስለዚህ ሁለቱ የተለያዩ የሕግ ጽንሰ ሀሳቦች መሆናቸውን መረዳት ያስፈልጋል። አንድ ሰው ከሟች ኑዛዜ ከውርስ የሚነቀልበትን ዝርዝር ሁኔታ በኑዛዜ ስለሚደረግ ውርስ የሚለውን ክፍል በምናይበት ጊዜ በሰፊው የምንመለከተው ይሆናል። በፍትሐብሔር ሕጎችን ሟችን ለመውረስ ያልተገባ ነው የሚያሰኙ ምክንያቶች በሁለት ክፍሎች የተመደቡ ናቸው። የመጀመሪያው ለመውረስ ያልተገባ ነው የሚያሰኙ የወንጀል ድርጊቶችን ፈጽሞ በፍርድ ጥፋተኛ መባልና መቅጣት ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ በሕጉ በግልጽ የተመለከቱትን ሌሎች ተግባሮች መፈጸም ናቸው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ለመውረስ የሚያስፈልጉ መሠረታዊ ጉዳዮች ምንድን ናቸው?
2. ለውራሽነት ያልተገባ መሆን እና በውርስ መነቀል በሚሉት ፅንሰ ኃሳቦች መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነው?
3. የውጭ ዜግነት ያላቸው ሰዎች ያለምንም ቅድመ ሁኔታ በኢትዮጵያዊ ውርስ ተካፋይ እንደሆኑ መጋበዙ፣ ተገቢ ነው ብለው ያስባሉ?
4. በውርስ መከፈትና በውርስ ማጣራት መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነው?
5. የፍትህ-ህጋዊ ሕግ ቁጥር 838 ርዕስና በይዘቱ አለመጣጣም አለበት ብለው ያስባሉ?
6. በፍትህ-ህጋዊ ሕግ ቁጥር 838 የፍትህ-ህጋዊ ሕግ ጉዳይ በወንጀል ችሎት በሚሰጠው የቅጣት ውሳኔ ላይ ጥገኛ እንዳይሆን ማድረግ ምን አይነት ጉዳት ያስከትላል ብለው ያስባሉ?
7. በፍትህ-ህጋዊ ሕግ ቁጥር 840/ለ/ ድንጋጌ የአማርኛው የእንግሊዘኛው ቅጅ የትኛው በተሻለ ሁኔታ ህግ አውጭው ሊደርሰበት ያሰበውን ግብና አላማ ይገልጻል ብለው ያስባሉ? ለምን?
8. ሚች በተዘዋዋሪ መንገድ በፍትህ-ህጋዊ ሕግ ቁጥር 841 መሰረት ይቅርታ አድርጓል ለማለት ምን ምን ሁኔታዎች መሟላት አለባቸው?
9. የሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 22305 ሚያዚያ 9 ቀን 1999 ዓ.ም በዋለ ችሎት የሰጠው ውሳኔ ከዚህ ሞጁል ጋር የተያያዘ ሲሆን ውሳኔው ትክክል ነው ብለው ያስባሉ? ለምን?

ምዕራፍ አራት

ሳይናዘዝ የሞተ ሰው የውርስ ሥርዓት ጸፈጻጸም

የዚህ ምዕራፍ ዋና ዓላማ፡-

በሕይወት ዘመኑ ኑዛዜ ሳይተው የሞተ ሰው የውርስ ሥርዓት አስተዳደር እንዴት መሆን እንዳለበት በፍትሐብሔር ሕግ የተደነገጉትን መሠረታዊ መርሆች ማሳየት፤

በዚህ ረገድ ፍርድ ቤት የሚያጋጥሙ ችግሮችንና ሊፈቱ የሚችሉበትን መንገድ ማሳየት

4.1. ጠቅላላ መግቢያ

በጠቅላላው ስለ ውርስ ስናወራ ሚች ከሞተ በኋላ የውርስ ሥርዓት የሚፈፀመው ቢያንስ በሦስት ዓይነት መንገድ ሊሆን እንደሚችል በፍትሐብሔር ሕግ ተደንግጓል። ይኸውም ሚች በሕይወት ዘመኑ ስለ ውርስ ሥርዓትና ስለ ወራሾቹ የተወው ኑዛዜ ካለ፤ በሚች ኑዛዜ መሠረት / Testate Succession/ ፣ ሚች በሕይወት ዘመኑ በሞት በተለየበት ጊዜ ውርሱ ምን መሆን እንዳለበት የተወው ኑዛዜ ከሌለ ያለኑዛዜ በሚፈፀም የውርስ ሥርዓት / Intestate Succession/ ፣ ሚች በከፊል ኑዛዜ ከተወና ከፊል ንብረቱ እንዴት መከፋፈል እንዳለበት የተወው ኑዛዜ ከሌለ፤ ውርስ በከፊል በኑዛዜና በከፊል ያለ ኑዛዜ ሊፈፀም እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ 829 ተደንግጓል።

በመሠረታዊ መርሆነት የኢትዮጵያ ሕግ፣ ሚች በሕይወት ዘመኑ የተወው ኑዛዜ ካለ የሚች የውርስ ሥርዓት በሚች የኑዛዜ ቃል መሠረት መፈፀም እንዳለበት የሚደነግግ ሲሆን ሚች በኑዛዜ ያላደላደላቸው ንብረቶች በሙሉ ለሥጋ ዘመዶቹ በውርስ ሕግ መሠረት ሊተላለፍ

እንደሚችሉ ተመልክቷል። በመሆኑም ሚች ንብረቱን በሙሉ በኑዛዜ አደላድሎ ከሞተና ያለኑዛዜ የሚተላለፍ ምንም ዓይነት ንብረት ከሌለው በውርስ ሕግ መሠረት ያለኑዛዜ ውርስ ለመፈፀም አይችልም። ሚች ስለ ውርስ ሥርዓት አፈጻጸምና ስለ ወራሾቹ የተወው በሕግ ውጤት ያለው ኑዛዜ በሌለበት ሁኔታ ውርሱ ያለኑዛዜ ይፈፀማል። ውርሱ ያለኑዛዜ በሚፈፀምበት ወቅት እንዴት እንደሚፈፀምና እነማን የቀዳሚ ወራሽነት መብት እንዳላቸው፣ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ይወስናሉ።

ከዚህ አንጻር ሲታይ የአንድ ሰው ውርስ ያለኑዛዜ በሚፈፀምበት ወቅት፣ ሦሥት ዓይነት የአወራረስ ሥርዓቶች ሊያጋጥሙ እንደሚችሉ፣ ስለውርስ ስርዓት የተጻፉ ዕቅድ ስራዎች ያሳያሉ። የመጀመሪያው የተለመደ ተፈጥሮዊ አወራረስ / Natural Succession/ የሚለው ነው። የተፈጥሮ አወራረስ ሥርዓት የምንለው ውርሱ የሚፈፀመው በሁለት የተፈጥሮ ሰዎች መካከል የሆነ እንደሆነ ነው። ይኸም ማለት የሚች ወራሾች የሥጋ ዘመዶቹ የሆኑ የተፈጥሮ ሰዎች የሆኑ እንደሆነ ውርሱ የተለመደ ወይም Natural Succession፣ ይባላል። የፍትሐብሔር ሕጎችን በአብዛኛው ያለ ኑዛዜ የሚደረግ ውርስ፣ የተለምዶ የውርስ ሥርዓትን / Natural Succession/ እንዲከተል የሚያደርጉ በርካታ የሕግ ድንጋጌዎችን ይዞ እናገኛለን። እነዚህ የሕግ ድንጋጌዎችም የሚችን ቀጥታ ወራሾች ወይም በሚች ውርስ በተተኪነት ሊካፈሉ የሚችሉትን እነማን እንደሆኑ በሰፊው በመዘርዘር፣ የሚች የውርስ ሥርዓት ተፈጥሯዊ የሆነው የሥጋ ዝምድና መሠረት በማድረግ እንዲከናወን ሰፊ በር የሚከፍት ነው።

ሁለተኛው የአወራረስ ሥርዓት ያልተለመደ አወራረስ ወይም Irregural Succession የሚባለው ነው። ያልተለመደ የውርስ ሥርዓት የምንለው ሚች በሕይወት ዘመኑ የተወው፣ ኑዛዜ ከሌለና በውርስ ሕግ መሠረት ወራሽ ሊሆን የሚችል የሥጋ ዘመድ ከሌለው፣ የሚች ወራሽ የአገሪቱ መንግሥት ወይም፣ በሕግ በግልፅ የተጠቀሰ የበጎ አድራጎት ድርጅት እንደሆን፣ የአንዲት አገር ሕግ የሚፈቅድ ሲሆንና ውርሱም በዚህ መሠረት የሚፈፀም ሆኖ ሲገኝ ነው። የእኛ ሕግ ኑዛዜ ሣይፈጽም የሞተ ሰው በዘመዶቹ እንዲወረስ ሰፊ እድል የሚሰጥ ቢሆንም፣ ሚች በውርስ ሕግ መሠረት ሊወርሰው የሚችለው ዘመድ ከሌለው የሚች ሐብት በወራሽነት ለመንግሥት ሊተላለፍ እንደሚገባው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 852 በግልፅ ይደነግጋል። በመሆኑም ሚች በሕይወት ዘመኑ ኑዛዜ ካልተወና፣ በውርስ ሕግ መሠረት

ለመውረስ የሚችል ዘመድ የሌለው እንደሆነ መንግሥት የሚች ወራሽ ሆኖ እንደሚቀርብና የሚችን ንብረት እንደሚረከብ፣ በዚህ ዓይነት መንገድ የአንድ ሰው የውርስ ሥርዓት ሲፈፀም ያልተለመደ የአውራረስ ሥርዓት ወይም Irregular Succession በሚባል እንደሚጠራ፣ ግንዛቤ መያዝ አለበት።

ሶሥተኛው የውርስ ሥርዓት ክፍት የውርስ ሁኔታ ወይም vacant Succession የሚባለው ነው። የአንድ ሰው ውርስ ክፍት (Vacant) ነው የሚባለው ሚች ኑዛዜ ካልተወና፣ በውርስ ሕግ መሠረት ወራሽ ሊሆን የሚችል ዘመድ ከሌለው እንደዚሁም፣ የአገሪቱ የውርስ ሕግ ሚች ወራሽ ዘመድ በሌለው ጊዜ ንብረቱ ለማን መተላለፍ እንደሚገባው ሳይደነግግ ክፍት አድርጎ የተወው እንደሆነ ነው። በእኛ አገር ሚች ወራሽ ዘመድ በሌለው ጊዜ መንግሥት በወራሽነት፣ እንደሚቀርብ ግልፅ የሕግ ድንጋጌ በመኖሩ የሚች ውርስ ወራሽ አልባ ወይም (Vacant Succession) የሚሆንበት አጋጣሚ የለም። ሆኖም የአንዲት አገር ሕግ ሚች ወራሽ ዘመድ በሌለው ጊዜ የሚች ንብረት ለማን መተላለፍ እንደሚገባው የሚደነግግ ካልሆነ የሚች ውርስ ወራሽ አልባ ይሆናል ንብረቱም ለብክነት የሚዳረግ ይሆናል። በመሆኑም የውርስ ሕግ በሚረቀቅበትም ጊዜ ሆነ ሕጉ በሚሻሻልበት ወቅት የሚች ውርስ ወራሽ አልባ ሆኖ እንዳይቀር ከፍተኛ ጥንቃቄ ማድረግ ያስፈልጋል።

በአጠቃላይ የሥጋ ዝምድናን /ትውልድን/ መሠረት አድርጎ የሚፈፀመው የሚች ውርስ ሥርዓት በሥዕላዊ መግለጫ መልክ ተሰርቶ ሲታይ የሚከተለው መልክ ይኖረዋል።

የእናት መስመር				የአባት መስመር			
ወንድ	ሴት	ወንድ	ሴት	ወንድ	ሴት	ወንድቅ.	ሴት
ቅ.አያት	ቅ.አያት	ቅ.አያት	ቅ.አያት	ቅ.አያት	ቅ.አያት	አያት	ቅ.አያት
እና	እና	እና	እና	እናተተኪዎ	እናተተኪዎ	እና	እናተተኪ
ተተኪዎ	ተተኪዎ	ተተኪዎ	ተተኪዎ	ቻቸው	ቻቸው	ተተኪዎ	ዎ
ቻቸው	ቻቸው	ቻቸው	ቻቸው			ቻቸው	ቻቸው
የሚች ወንድ አያት እና		የሚች ሴት አያት		የሚች ወንድ አያት		የሚች ሴት አያት	
ተተኪዎቻቸው		እናተተኪዎቻቸው		እናተተኪዎቻቸው		እናተተኪዎቻቸው	
አባት እና ተተኪዎቻቸው				እናትና ተተኪዎቻቸው			
ሚች							
የሚች ልጆች እና ሌሎች ተወላጆች				1ኛ ደረጃ ወራሾች			

4.2. ተተኪ ወራሽ

የተተኪነት ወራሽ ስለመሆን በተመለከተ ለሰዎች አሁንም የመከራከሪያ ነጥብ እንደሆነ የደቡብ ጉንደር ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር መዝገብ ቁጥር 04033 ታህሣሥ 27 ቀን 1997 ዓ.ም የሰጠውን ውሳኔ በማየት ለመረዳት ይቻላል። የክርክሩ መነሻ መምህር ሞገስ አለነ በጠበቃ እያታገዙ ያቀረቡት ማመልከቻ ሲሆን ይዘቱም ወላጅ እናቴ ወ/ሮ እማዋይ አለመኔ 1966 ዓ.ም ከዚህ አለም በሞት ተለይታለች። የእናቴ እናት የሆነችው ወ/ሮ ሁሉ-አገር ወብቴ ደግሞ በ1989 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል። አያቴ ወ/ሮ ሁሉ-አገር ወብቴ በወረታ ከተማ የሠራችው መኖሪያ ቤት ያላት ሲሆን ቤቱን የእናቴ እህት የሆነችው ወ/ሮ አሰፉ አዳነ ከባለቤታቸው ከዶክተር ሞገስ አለነ ጋር በመሆን በውርስ የወሰዱት ስለሆነ እኔ አያቴን በእናቴ ወ/ሮ እማዋይ አለምኔ ምትክ በመሆን ወራሽ ስለሆንኩኝ የቤቴ ግምት ግማሹ ይገባኛል በማለት ክስ ያቀረባል። በዚህ ጉዳይ አንደኛ ተከላኝ የሆነውንና የወ/ሮ አሰፉ አዳነ ባለቤት የሆኑት ዶ/ር ሞገስ ጥሩነህ በጠበቃቸው አማካኝነት ባቀረቡት መልስ ሚችን ለመውረስ በመጀመሪያ የሚች ውርስ ሲከፈል በሕይወት መኖር አስፈላጊ ነው። የአሱ አናት ወ/ሮ ሁሉ-አገር ወብቴ ከመሞታቸው ከሃያ ሶስት አመት በፊት ቀድሞ የሞተች ስለሆነ የከላኝ እናት ሚች ወ/ሮ ሁሉ-አገርን ወርሳ አልሞተችም። በመሆኑም የከላኝ እናት የፍትህ-ብሔር

ሕግ ቁጥር 830 በሚደነግገው መሠረት ወ/ሮ እማዋይ ከወሮ ሁሉ-አገር በፊት ስለሞተችና በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 832 መሠረት ወራሽነቷን አረጋግጣ ሰላልሞተች ከሣሽ ወራሽ መሆን አይችሉም በማለት የተከራከረ ሲሆን ፣ ሁለተኛዋ ተከሣሽና የከሣሽ አክሲት የሆነችው ወ/ሮ አሠፋ አዳነ ከሣሹ ከሚች አያቱ ውርስ የእናቱን ድርሻ ሊወስድ ይገባዋል በማለት ክሱን አምና ተከራክራለች።

ፍርድ ቤቱም ከሣሽ በወ/ሮ ሁሉ-አገር ውበቱ ውርስ ጉዳይ ክስ ለመመስረት የሚያስችለው መብት አለው ወይስ የለውም የሚለውን ጭብጥ ካወጣ በኋላ በሰጠው ውሳኔ፣ በክርክሩ ሂደት እንደተረዳነው የከሣሽ አያት ወ/ሮ ሁሉ-አገር ውበቱ መሆናቸው አልተካደም። የከሣሽ እናት ደግሞ ወ/ሮ እማዋይ አለምኔ መሆናቸው የከሣሽ አያት ብቸኛ ወራሾች ደግሞ የከሣሽ እናትና ሁለተኛ ተከሣሽ መሆናቸው በግራ ቀኙ የተካዱ ነጥቦች አይደሉም። ከዚህ በመነሳት የከሣሽን መብት ስንመለከት ከሣሽ ያቀረበው ጥያቄ የምትክ ወራሽነት ነው። አንደኛ ተከሣሽ አጥብቆ ያነሣው የመከራከሪያ ነጥብ ይህንን አግባብ አይደለም የሚል ነው። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/3/ ላይ በግልጽ እንደተመለከተው ከሚች ልጆች የሚወርሰው ንብረት ባለ ጊዜና እሴት አስቀድሞ የሞተ እንደሆነ በእሱ እግር ተተክተው ተወላጆች መውረስ እንዲችሉ የተደነገገ ነው። አንደኛ ተከሣሽ እዚህ ላይ ያቀረበው የመከራከሪያ ነጥብ የከሣሽ እና ከከሣሽ አያት ቀድሞ የሞተች ስለሆነ አልወረሰችም። ምክንያቱም ለመውረስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830 መሠረት መጀመሪያ ሚች ሲሞት በህይወት መኖር አለበት። እናቱ ሣት-ወርስ ከሞተች ደግሞ ተከሣሽ እናቱ የሌላትን መብት ስለማይወርስ ክስ የማቅረብ ስልጣን የለውም የሚል ነው። በእርግጥ ነው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830 ላይ አንድ ሰው ለመውረስ ተወራሹ ሲሞት በህይወት መገኘት አለበት። ወደ ፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/3/ ስንመጣ ደግሞ አንድ የሚች ልጅ ሚችን ተክቶ መውረስ እንደሚችል ደንግጓል። እንደዚህ የሉ እርስ በርሳቸው የሚቃረኑ የሚመስሉ ትርጉም በምናስታርቅበት ጊዜ ደግሞ ሁለቱን ድንጋጌዎች ስራ ላይ እንዲውሉ እንደሆነ አድርጎ መተርጎም ያስፈልጋል። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830 መሠረት ተወራሹ ሲሞት ወራሽ በህይወት ከሌለ መውረስ አይችልም ካልን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/3/ ስራ የሌለው አንቀጽ ይሆናል። ስለዚህ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/3/ መተርጎም የሚገባው በአንደኛው ተከሣሽ አተረጓጎም ሳይሆን መጀመሪያ ሣይወርሱ የሞቱና እርሱ ደግሞ ወራሽ ልጆች ትተው ላለፉ ተወራሾች ነው። በዚህ አተረጓጎም መሠረት ከሣሽ እህቱን ተክቶ የአያቱን ንብረት የመውረስ መብት ስላለው ክስ

ማቅረብ ይችላል። ሁለተኛዎ ተከሣሽና የሚች ወሐሮ ሁለአገር ልጅ ይህንን አልካደችም ስለሆነም አንደኛው ተከሣሽ በዚህ ረገድ ያቀረበው መከራከሪያ ነጥብ የህግ ድጋፍ የለውም፤ በማለት ሌሎች ነጥቦችንም አንስቶ ውሳኔ ሰጥቷል።

እዚህ ላይ የሚታየው ማችን ለመውረስ በህይወት መኖር አስፈላጊ ሲሆን ወደታች የሚቆጠር ተወላጆች ያሏቸው ሰዎች ሚች ሲሞት በህይወት ባይኖሩም ተወላጆቻቸው እነርሱን በመተካት በሚች ውርስ የሚካፈሉበት የውርስ ስርዓት በአገራችን ሕግ የተፈቀደ ነው። ምክንያቱም አሁን ያለን የውርስ ስርዓት ሚች ኑዛዜ ከሌለው ውርሱ የእሱ የቅርብ የስጋ ዘመድ የሆነው እንዲያገኝ የሚፈቅድ ነው። ስለዚህ የሚች ውርስ ሲከፈት በህይወት መኖር ሚችን ለመውረስ አስፈላጊ መሆን በመርህ ደረጃ ቢቀመጥም በህይወት ቢኖር ኖሮ በሚች ውርስ የመካፈል እድል የነበረው ሰው ተወላጆች እሱን ተክተው በሚች ውርስ የሚካፈሉበት የውርስ ስርዓት በልዩ ሁኔታ አስቀምጧል። ይህንን መገንዘብና ሁሉንም የሕግ ድንጋጌዎች ተግባር ላይ ማዋል ልንከተለው የሚገባን የሕግ አተረጓጎም ዘዴ ነው።

ከሚች ጋር የስጋ ዝምድና ሳይኖራቸው ወይም በጉድፈቻ ውል መሠረት ሕግ የሚያስቀምጠው አግባብ ሳይተሳሰሩ የስጋ ዝምድናንና ወራሽነትን አስመልክቶ በሚነሱ ክርክሮች ላይ የበለጠ ግንዛቤዎችን ለማዳበር ይረዳ ዘንድ የሚከተለውን የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 152/87 የካቲት 10 ቀን 1991 ዓ.ም የሰጠውን ፍርድ ማየቱ ጠቃሚነት ይኖረዋል። ክርክሩ የተነሣው ይግባኝ ባይ ወሐሮ ጤና ገሠሠ እና መልስ ሰጭዎች ወሐሮ ውጭት ገሠሠ እና ሙሉየ ገሠሠ መካከል ነው። ይግባኙ የቀረበው የሰሜን ጎንደር ከፍተኛ ፍርድ ቤት መጋቢት 29 ቀን 1987 ዓ.ም በሰጠው ውሳኔ ቅር በመሰኘት ነው። የክርክሩ መነሻ የሚች የእማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ወራሽነት ጥያቄ ነው። የአሁን ይግባኝ ባይ በጎንደር ወረዳ ፍርድ ቤት በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 47181 እናቱ እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ነሐሴ 28 ቀን 1979ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት የተለየች ስለሆነ ወራሽነቱ ይረጋገጥልኝ በማለት አቤቱታ አቅርባ የወረዳው ፍሐቤት ተቃዋሚ እንዳለ እንዲቀርብ ጥሪ አድርጎ ተቃዋሚ ባለመቅረቡ አራት ምስክሮች አቅርባ አስምታለች። የቀረቡት አራት ምስክሮች እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ የጤና ገሠሠ እናት ናት በማለት ስለመሰከሩ ፍርድ ቤቱ ጤና ገሠሠ የሚች ስመኝሽ ወርቁ ወራሽ ናት በማለት ሕዳር 24 ቀን 1981 ዓ.ም ውሳኔ ሰጥቷል።

መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው ሚች እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ያሳደገችው መሆኑን ገልፀው ነሐሴ 1 ቀን 1975 ዓ.ም ባደረገችው ግልጽ ኑዛዜ ከባሏ ከአቶ ካሳ ገሠሠ ጋር ያፈራችውን የጋራ ንብረት የእሷ ድርሻ እና የግል ንብረቷ ጠቅላላ ወራሽ እንድንሆን የሾመችን ስለሆነ የሚች የኑዛዜ ወራሾች መሆናችን ይረጋገጥልን በማለት በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 321/84 አመልክተዋል። ከዚህ ጋር በማያያዝ እማሆይ ስመኝ ወርቁ በአምስት ምስክሮች ፊት ነሐሴ 1 ቀን 1975 ዓ.ም ያደረጉትን ኑዛዜ አቅርበዋል። የወረዳው ፍርድ ቤት ተቃዋሚ ካለ እንዲቀርብ በጋዜጣ ጥሪ አድርጓል በዚህ መሠረት የአሁን ይግባኝ ባይ በተቃዋሚነት ቀርባ የሚች እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ወራሽ እኔ መሆኔ በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 47/81 በዚህ ወረዳ ፍርድ ቤት ሕዳር 24 ቀን 1981 የተረጋገጠ በመሆኑ በሀሰት በተዘጋጀ ኑዛዜ ወራሽነታችን ይታወቅልን በማለት መዝገብ ማስከፈታቸው ተገቢ ስላልሆነ ይሻርልን በማለት ተቃውሞዎን አቅርቧል። መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው ተቃዋሚዎ ከእማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ጋር ምንም አይነት የደም ትስስር ሳይኖራት በሀሰት የሚች ልጅ ነኝ ብላ በማስመስከሯ ወራሽነቷን ማረጋገጧ አውቀናል። በመሆኑም እኛም ለመቃወም የሚያስችላት መብት የሌላት ከመሆኑም በላይ በሀሰት ምስክርነት የወሰደችውን የወራሽነት ማረጋገጫ የምስክር ወረቀት ልትመልስ ይገባታል በማለት ተከራክረዋል። የግራ ቀኙን ክርክር በመጀመሪያ ደረጃ የተመለከተው የወረዳ ፍርድ ቤት መልስ ሰጭዎችን ይግባኝ ባይ ወራሽ ነኝ በማለት ስታመለክት የኑዛዜ ጽሑፍ ይዘው ቀርበው ስላልተቃወሙ ከዚህ በኋላ የሚች ወራሽ ነን ብለው መጠየቃቸው ተገቢ ስላልሆነ ጥያቄአቸውን አልተቀበልኩትም በማለት አሰናብቷቸዋል።

መልስ ሰጭዎች በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት አቅርበዋል። የከፍተኛው ፍርድ ቤት የግራ ቀኙን ክርክር ከሰማ በኋላ መልስ ሰጭዎች የሚች እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ የኑዛዜ ወራሾች ናቸው፤ ይግባኝ ባይንም ቀደም ሲል የተሰጣትን የወራሽነት ማስረጃ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1 በሚደነግገው መሠረት በሶስት ዓመት ውስጥ ቀርበው ስላልተቃወሙ ለይግባኝ ባይዎ የተሰጠው የወራሽነት ማስረጃ እንደፀና ይቆያል በማለት ውሳኔ ሰጥቷል። ይግባኙ የቀረበው ይህንን ውሳኔ በመቃወም ነው። ይግባኝ ባይ ሚች እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ለመልስ ሰጭዎች ያደረጉት ኑዛዜ በውል አዋዋይ መስሪያ ቤት ፊት ስላልተፈፀመ የወራሽነት ጥያቄው የይርጋ ጊዜ ገደብ ካለፈ በኋላ የቀረበ በመሆኑና መልስ ሰጭዎች የሕግ ምስክሮች አቅርበው ስለአስመሰከሩ አላግባብ የወራሽነት ማስረጃው በከፍተኛው ፍርድ ቤት የተሰጣቸው ስለሆነ እንዲሻርልኝ በማለት አመልክታለች።

መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው ይግባኝ ባይ የእማሆይ ስመኝ ወርቁ ልጅ አይደለችም የሀሰት ምስክርነት አቅርባ የወራሽነት ማስረጃ መውሰዷ ሳያንሳት እኛን ለመቃወም የሚያስችላት ሕጋዊ መብት የላትም። የይግባኝ ባይ ወላጅ እናት እማሆይ አዋጉ ተዋበ በሕይወት ይኖራሉ እኛ የሚች የኑዛዜ ወራሾች ነን። ስለዚህ የይግባኝ ባይን ጥያቄ ውድቅ በማድረግ እንዲያሰናብተን በማለት መልስ ሰጥተዋል። ይግባኝ ባይ መልስ አቅርባለች ይዘቱ ከይግባኝ ቅሬታው ጋር ተመሳሳይ በመሆኑ አልገለበጥነውም። በስርና በዚህ ፍርድ ቤት የተደረገው ክርክር ከላይ የተለገገው ሲሆን እኛም መዝገቡን መርምረናል መዝገቡን እንደመረመርነው

/1/ ይግባኝ ባይ የመልስ ሰጭዎችን የኑዛዜ ወራሽነት ለመቃወም የማያስችላት ሕጋዊ መብት አላት ወይስ የላትም?

/2/ መልስ ሰጭዎች የሚች ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሾች ናቸው መባሉ ሕጋዊ ነው ወይስ አይደለም?

የሚሉትን ነጥቦች ማየቱ አስፈላጊ ሆኖ አግኝተነዋል።

የመጀመሪያውን ነጥብ በተመለከተ ይግባኝ ባይ በዚህ መዝገብ ሁለት የወረዳ ፍርድ ቤት ውሳኔ በማስረጃነት አያይዛለች። የመጀመሪያው የወረዳው ፍርድ ቤት በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 253/75 በአቶ ገሠሠ ካሳ ውርስ ግንቦት 2 ቀን 1975 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ ነው። ይህ ውሳኔ እማሆይ ስመኝ ወርቁ የሚች ገሠሠ ካሳ ሚስት መሆናቸውን ይግባኝ ባይዋ ደግሞ አቶ ገሠሠ ካሳ እማሆይ ስመኝ ወርቁ ሳይሆን ከሌላ ሴት ይግባኝ ባይዋ ጤና ገሠሠ የተወለደች ልጃቸው መሆኗን የሚያረጋግጥ ነው። በዚህ ውሳኔ በግልጽ እንደተመለከተው ይግባኝ ባይ የሚች እማሆይ ስመኝ ወርቁ የስጋ ልጅ አይደለችም።

ሁለተኛው ይኸው የጉንደር ወረዳ ፍርድ ቤት በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 47/81 የአራት ምስክርኞችን ቃል ከሰማ በኩላ ይግባኝ ባይዋ ጤና ገሠሠ የእማሆይ ስመኝ ወርቁ ልጅና ወራሽ ናት በማለት የሰጠው ውሳኔ ነው። ይህ ውሳኔ የተሰጠው በሁለት የምስክርነት ቃላቸውን የሰጡ ምስክርኞችን ቃል መሠረት በማድረግና ይግባኝ ባይ 1975 ዓ.ም በወረዳው ፍርድ ቤት የአባቷን ወራሽነት ለማረጋገጥ ያቀረቡትን ማስረጃ ባለመገናዘብ ነው። በአጠቃላይ የይግባኝ ባይ ወላጅ እናት እማሆይ ስመኝ ወርቁ እንደሆኑ ከመሞታቸው በፊት 1975ዓ.ም ይግባኝ ባይ እና ሚች ስመኝ ወርቁ በአንድ ላይ ባስከፈቱት መዝገብ ተረጋግጧል። ስለዚህ ይግባኝ ባይ ከሚች እማሆይ ስመኝ ወርቁን ያለኑዛዜ የምትወርስበት የስጋ ዝምድናና የደም ትስስር የላትም ይግባኝ

ባይ የሚችል ልጅ ሳይሆን ልጅ ነኝ በማለት በወራሽነት መቅረቧ ተገቢ ባለመሆኑ የመልስ ሰጭዎችን የኑዛዜ ወራሽነት በመቃወም ክርክር የምታቀርብበት ሕጋዊ ምክንያት የላትም።

በመሆኑም መልስ ሰጭዎች የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን በመቃወም ይግባኝ ስላላቀረቡ ወይም የይግባኝ ባይ ይግባኝ እንደደረሰባቸው የሥነ ሥርዓት ሕገ በሚፈቅደው መሠረት መስቀለኛ ይግባኝ ባለመቅረባቸው ይግባኝ ባይ የሚችል እማሆይ ስመኝ ወርቁ ወራሽናት በማለት የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ በማሸር ወይም ለማሻሻል የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ድንጋጌዎች ስለማይፈቅዱ እንዳለ የተውነው ሲሆን ይግባኝ ባይዋ ሚችን ለመውረስ የሚያስችላት ሕጋዊ ሁኔታ ሳይኖር የሚችን የኑዛዜ ወራሾች ተቃዋሚ ሆኖ መቅረቧና በይግባኝ መከራከሯ ተገቢ ሆኖ አላገኘነውም።

ሁለተኛውን ነጥብ በተመለከተ መልስ ሰጭዎች የሚችል እማሆይ ስመኝ ወርቁ ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሽ መሆናቸውን የሚያረጋግጥ ሚች በግልጽ ያደረገችው ኑዛዜ በማስረጃነት ቀርቧል። የኑዛዜው ጽሁፍ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881 የተመለከቱትን ፎርማሊቲዎች የሚያሟላና የሚችል ትክክለኛ ቃል መሆኑን የማያሳይ በመሆኑ የከፍተኛው ፍርድ ቤት መልስ ሰጭዎች የሚችል ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሾች ናቸው በማለት የሰጠው ውሳኔ በአግባቡ ሆኖ አግኝተነዋል። ከዚህ በማስከተል የሚነሳው ጥያቄ ይግባኝ ባይ የሚችል ልጅ ነኝ በማለት የተሰጣትን የወራሽነት የምስክርነት ወረቀት መልስ ሰጭዎች ባለመቃወማቸው ይግባኝ ባይ የሚችል የሕግ ወራሽ ሆናለች። በሌላ በኩል መልስ ሰጭዎች የሚችል የኑዛዜ ወራሾች ናቸው ተብሏል። ስለዚህ ይግባኝ ባይና መልስ ሰጭዎች በሚችል ውርስ ላይ ያላቸው መብት እንዴት ነው? የሚለው ነው።

ይህንን ነጥብ አግባብነት ካለው የሕግ ድንጋጌ ጋር በማገናዘብ ስንመለከተው የሚችል ውርስ በከፊል በኑዛዜና በከፊል ያለኑዛዜ ሊፈፀም እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 829/2/ ያመለክታል። በዚህ የሕግ ድንጋጌ መሠረት ይግባኝ ባይ የሚችል ያለኑዛዜ ወራሽ ስትሆን መልስ ሰጭዎች ደግሞ የኑዛዜ ወራሾች ናቸው። ሚች መልስ ሰጭዎችን ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሽ በማድረግ የሾማቸው በመሆኑ ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ ተቀባይ ያገኘ ሰው ያለኑዛዜ ወራሽ እንደሆነ እንደሚቆጠር በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 915/1 የተደነገገ በመሆኑ ከላይ በጠቀስናቸው የሕግ ድንጋጌዎች መሠረት የሚችል እማሆይ ስመኝ ወርቁ ንብረት፣ ይግባኝ ባይዋ ወ/ሮ ጤና

ገሠሠ አንደኛ መልስ ሰጭ ወ/ሮ ሙጭት ገሠሠ ሁለተኛ መልስ ሰጭ ተማሪ ሙሉዮ ገሠሠ በወራሽነታቸው ቀርበው እኩል መካፈል ይገባቸዋል በማለት የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 348/1/ መሠረት አጽንተነዋል በማለት ወስኗል።

ከውሳኔው እንደምንረዳው ከሚች ጋር ምንም አይነት የስጋ ዝምድና ወይም የጉድፈቻ ውል መሠረት ግንኙነት የሌላቸው ሰዎች የሚች ያለ ኑዛዜ ወራሽ ነኝ በማለት በሚቀርቡበት ሁኔታ መኖሩን ሲሆን በሌላ በኩል አንድ ተከራካሪን አስመልክቶ ጉዳዩን በስር ያየው ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ ከሥነ ሥርዓት ሕግ መሠረት ይግባኝ ወይም መስቀለኛ ይግባኝ ካልቀረበበት የሥር ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ ስህተት ቢኖርበትም ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በራሱ አነሣሽነት የማይሸረው መሆኑን ነው። በአጠቃላይ የሚች ውርስ አስመልክቶ ከሚነሡት በርካታ አለመግባባቶች የሚች ያለ ኑዛዜ ወራሽ ነኝ በሚሉ ነጥቦች ዙሪያ የሚደረግ በመሆኑ የሕጉን ድንጋጌዎች ዓላማና ይዘት በአግባቡ መረዳትና ሥራ ላይ ማዋል ያስፈልጋል።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በዋና ወራሽነት እና በተተኪ ወራሽነት መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነው? ሚችን በተተኪነት ለመውረስ የማይቻልባቸው ምክንያቶች ምንድን ናቸው?
2. የደቡብ ጉንደር ከፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ መነሻ አድርገው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830፣ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 833 እና የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/2፣ 844/2፣848/2፣ እንደዚሁም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 853/1 መካከል መሠረታዊ የሆነ ቅራኔ አለው ብለው ያስባሉ? ለምን?
3. የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 849 እና በፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1088 ድንጋጌዎች መካከል ያለው ተዛማጅና ልዩነት ምንድን ነው?
4. ከበደ ከአባቱ አንድ ሚሊየን ብር የሚወጣ ቤት በቁም ስጦታ አግኝቷል። ከበደ በድንገተኛ አደጋ ከዚህ ዓለም በሞት ሲለይ፣ መአዛ የተባለች ልጅ ነበረችው። መዓዛ በአስር ዓመቷ ከዚህ ዓለም በሞት ስትለይ በአንደኛ ደረጃ ወራሽነት የሚጣራ ልጅ ወይም ሌሎች ተወላጆች አልነበራትም። የመዓዛ ወላጅ እናት ሒሩት የመዓዛ ወራሽ መሆኗን አረጋግጣ ቤቱን ለመረከብ ፍርድ ቤት ክስ ስታቀርብ የከበደ እህቶች ኬዳኔና ቤቴልሔም ቤቱን

ከአባት ወገን በስጦታ የተገኘ ስለሆነ ለመጻፍ አናት ሒሩት ሊሰጥ አይገባም በማለት የፍትህ-ሰነድ ህግ ቁጥር 849 ጠቅሰው ተቃውሞ አቀረቡ። እርስዎ ዳኛ ቢሆኑ ምን ይወስናሉ? የፍትህ-ሰነድ ህግ ቁጥር 849 ከፍትህ-ሰነድ ህግ ቁጥር 844/3 በፍትህ-ሰነድ ህግ ቁጥር 846/2 እና በፍትህ-ሰነድ ህግ ቁጥር 851 ድንጋጌ ጋር እንዴት በመጣጣም ይተረጎማል?

5. የሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 30574 የሰጠውን ወሳኔ አንብባችሁ ተወያዩበት።

ምዕራፍ አምስት

በሚች ኑዛዜ መሠረት የሚፈጸም ውርስ

የስልጠናው ግብ፡-
ሰልጣኞች፡-
በኑዛዜ አተረጓጎምና አፈፃፀም ዙሪያ በፍርድ ቤት የሚያጋጥሙ ችግሮችና መፍትሄ ሊሆኑ የሚችሉ ሃሳቦችን ይለያሉ።

5.1 ለኑዛዜ ዋጋ መኖር አስፈላጊ የሆኑ የስረ ነገር ሁኔታዎች

በውርስ ሕጎችን ውስጥ ለኑዛዜ ዋጋ መኖር አስፈላጊ የሆኑ የሥረ ነገር ሁኔታዎች /Essential Conditions of Will/ በሚለው ርዕስ ስር የተደነገጉት ድንጋጌዎች አንድ ኑዛዜ ኑዛዜ ነው ተብሎ በሕግ ፊት ውጤት ለመስጠት ምን ምን የሥረ ነገር ሁኔታዎችን ማሟላት እንዳለበት የሚደነግጉ ናቸው። ለኑዛዜ ዋጋ መኖር አስፈላጊ የሆኑ የሥረ ነገር ሁኔታዎች ተብለው በሕግ የተቀመጡትን ድንጋጌዎች በሁለት ክፍሎ ማየትና መተንተን ይቻላል። የመጀመሪያዎቹ ኑዛዜውን ሁለንተናዊ ወይም ተፈጥሯዊ አስፈላጊ ነገር /inherent or intrinsic elements of will/ የሚባሉትን የሚደነግጉ ሲሆኑ ሁለተኛዎቹ የኑዛዜውን ይዘት ላይ የሚያተኩሩና ለሕግና ለሞራል ተቃራኒ መሆን ወይም አለመሆኑን የሚቆጣጠሩ ናቸው። የኑዛዜ ሁለንተናዊ ወይም ተፈጥሯዊ ነገር /inherent Elements of will/ የሚባለው ተናዛዥ ኑዛዜውን በሚፈጽምበት ሰዓት የነበረው የአእምሮ ሁኔታ ወይም ኑዛዜ የማድረግ ሀሳብ

የነበረው መሆኑ/ animus testandi/ የምንለው ነው። ሆኖም አከራካሪው ጉዳይ የሚነሳው ኑዛዜ አድራጊው ከሞተ በኋላ ስለሆነ ኑዛዜ አድራጊው በሙሉ ሀሳብና ፍላጎት ኑዛዜውን ያደረገ ስለመሆኑ እንዴት እርግጠኛ መሆን ይቻላል የሚለው ነጥብ ነው። ይህንንም ለመረዳት የሚከተሉት ሁኔታዎች ከግምት የሚገቡት፤

- ተናዛዥ ራሱ በሙሉ ሀሳብ ኑዛዜ የፈጸመ መሆኑ፤
- የተናዛዥ ኑዛዜ የመፈጸም ችሎታ፤
- ኑዛዜው በመገደድ ወይም በስህተት ወይም በመንፈስ መጫን ያልተደረገ መሆኑ፤
- ኑዛዜው ሕጋዊ መሆኑ ናቸው።

5.2 በሕጉ የተቀመጠውን ፎርም አሟልቶ መገኘት

ሁለተኛው ለኑዛዜ ዋጋ መኖር አስፈላጊ የሆነው ሁኔታ፤ ኑዛዜው በሕጉ የተደነገገውን ፎርም አሟልቶ የመገኘቱ ሁኔታ ነው። የብዙ አገሮች የውርስ ሕግ ኑዛዜ በምን ፎርም ሊፈፀም እንደሚገባ የሚደነግጉ የሕግ ድንጋጌዎች ይዘው እናገኛለን። ምክንያቱም ኑዛዜው በሚፈፀምበት ጊዜ ተናዛዥ ኑዛዜ ለማድረግ የነበረውን ሀሳብ በቀላሉ ማረጋገጥ የማይቻልና ሚችንም አንድን ተግባር የፈፀመው ኑዛዜ ለማድረግ አስቦ መሆን አለመሆኑን ጠይቆ ለመረዳት የሚቻልበት አጋጣሚ ስለሌለ ሕግ አውጭው አንድ ተግባር ኑዛዜ መሆኑንና ኑዛዜው በሕግ ፊት ውጤት እንዲኖረው የሚፈልግ ኑዛዜ አድራጊ ኑዛዜውን በምን አይነት መንገድ ማከናወን እንደሚገባው ስለ ኑዛዜ ፎርም በሚደነግጉ ድንጋጌዎች ይወሰናል።

የኑዛዜ ፎርም ለኑዛዜ ዋጋ መኖር አንደኛው አስፈላጊ ነገር ሲሆን ይኸም extrinsic or formal element of the will በማለት ይጠቀሳል። የኑዛዜ ፎርም ከተናዛዥ ውጭ በሆነ በሌላ ሀይል እንዳይዘጋጅ ሕግ አውጭው ኑዛዜው በምን መልክ መዘጋጀት እንዳለበት በህግ የሚደነግግ ነው። ሌላው ጥንቃቄ የሚያስፈልገው ነገር በውርስ ሕግ ውስጥ ስለ ኑዛዜ ፎርም የሚደነግጉት የሕግ ድንጋጌዎች እጅግ በጣም ጥብቅና የአስገዳጅነት ባህሪ ያላቸው መሆኑን ነው። ይኸም ማለት ኑዛዜው በሕጉ የተመለከተውን ፎርም አሟልቶ ካልተገኘ በሕግ ፊት ውጤት አይኖረውም። በመሆኑም የኑዛዜ ፎርማቶችን የማሟላቱ ጉዳይ ኑዛዜ አድራጊው ሲፈልግ የሚከተላቸው ሳይፈልግ ደግሞ የሚተዋቸው አይደሉም። አንድ ሰው የሚፈጽመው ኑዛዜ በሕግ ፊት ውጤት እንዲኖረው ከፈለገ በሕጉ የተቀመጡትን

ፎርማሊቲዎች አሟልቶ ኑዛዜውን መፈፀም ይጠበቅበታል። በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ኑዛዜ በሶስት ዓይነት ፎርም ሊፈፀም እንደሚችል ይደነግጋል።
ይኸውም፡

- በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ /public will/
- በተናዛዥ ጽሑፍ የሚደረግ ኑዛዜ /Holographic will/
- በቃል የሚደረግ ኑዛዜ /oral will/ ናቸው።

ሀ/ በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ

በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ /public will/ ስሙ ራሱ እንደሚያመለክተው አንድ ሰው ኑዛዜውን ሲፈጽም ሌሎች ሰዎች /አማኞች ባሉበት የተደረገ በዚህም ምክንያት ለአካባቢው ሕብረተሰብ ግልጽ የሆነ /will be made in the presence of the public/ ማለት ነው። በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት የሚከተሉትን ሁኔታዎች አሟልቶ መገኘት አለበት።

ተናዛዥ እየተናገረ ተናዛዥ የሚናገረውን ማናቸውንም ቃል ሳይቀንስ ወይም ሳይለውጥ ሌላ ሰው የጻፈው ወይም ተናዛዥ ራሱ የጻፈው መሆን አለበት።

ኑዛዜው በተናዛዥና በአራት ምስክሮች ፊት መነበብና ኑዛዜው የተደረገው አራት ምስክሮች ባሉበትና በመጨረሻም በተናዛዥና በምስክሮቹ ፊት የተነበበ መሆኑን መግለጽ አለበት።

ኑዛዜው የተጻፈበትን ቀን ማመልከትና ተናዛዥና ምስክሮቹ ወደያውኑ ፊርማቸውን ወይም የአውራ ጣት ምልክታቸውን ማድረግ እንደሚገባቸው የፍትሕ-ብሔር ሕግ ቁጥር 881 ይደነግጋል።

በግልጽ የተደረገው ኑዛዜ የሚፈፀመው አንድ ዳኛ ወይም ውል የማዋዋል ስልጣን በተሰጠው ሰው ፊት ስራቸውን በሚያከናውኑበት ጊዜ ከሆነ ለኑዛዜው ዋጋ ማግኘት የሁለት ምስክሮች መገኘትና የኑዛዜውን ጽሑፍ ተነብሶላቸው መፈረማቸው በቂ እንደሆነ የሕጉ ድንጋጌዎች የሚያመለክቱ ሲሆን በግልጽ በሚደረግ ኑዛዜ ምስክር የሚሆኑ ሰዎች አካለ መጠን ያደረሱ

በፍርድ ወይም በሕግ ያልተከለከሉ ምስክሮቹ ኑዛዜው የተጻፈበትን ቋንቋ ለማወቅና የተጻፈውንም ለመስማት ወይም ለማንበብ ችሎታ ያላቸው መሆን እንዳለባቸውና እነዚህ ሁኔታዎች ሳይሟሉ ኑዛዜው ተፈጽሞ ቢገኝ ፈራሽ እንደሚሆን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 883 ይደነግጋል። በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜን አስመልክቶ በሕጉ የተቀመጡት የአፈጻጸም ስርዓቶች ብናያቸው እጅግ በጣም ጥብቅ ናቸው። መስፈርቶቹም ኑዛዜውን ይዘት ተናዛዥና ምስክሮቹ እንዲያውቁት የሚያደርግና ለተናዛዥም ሆነ ምስክሮቹን የኑዛዜውን ይዘት እንዳያውቁ የሚያደርግ ቢሆን ለምሳሌ ኑዛዜው ለምስክሮቹ ካልተነበበላቸው ወይም ኑዛዜው ተናዛዥም ሆነ ምስክሮቹ በማያውቁት ቋንቋ የተጻፈ ከሆነ ፈራሽ እንደሚሆን የሚደነግጉ ናቸው።

እዚህ ላይ ኑዛዜው በሌላ ቋንቋ ተጽፎ ለተናዛዥና ለምስክሮቹ በአስተርጓሚ እየተተረጎመ ቢፈጸም ውጤቱ ምን ይሆናል የሚለው ጥያቄ ሊነሣ ይችላል። የኑዛዜው ፎርም በሕግ መደንገግ የሚያስፈልገው ኑዛዜው የተናዛዥን ፍላጎትና ሀሳብ አሟልቶ መገኘቱን ለማረጋገጥ ነው። ስለዚህ በአስተርጓሚ የሚደረግ ኑዛዜ ተናዛዥ ከሚያስበውና ከሚፈልገው ውጭ ለመጨመር ወይም ለመቀነስ ሰፊ በር የሚከፍት በመሆኑ ተፈጽሞ ቢገኝ ፈራሽ እንደሚሆን ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 883 ድንጋጌዎች ለመረዳት ይቻላል። ምክንያቱም ሕጉ ምስክሮቹ በመጀመሪያ ኑዛዜው የተጻፈበትን ቋንቋ ማወቅ እንዳለባቸው ይደነግጋል። በሁለተኛ ደረጃ የተጻፈው ሲነበብላቸው ለመስማት ወይም የጽሑፉን ይዘት አንበው ለመረዳት ችሎታ ያላቸው መሆን እንዳለባቸው ይደነግጋል። ይህንን መስፈርት በግልጽ በሚደነገግ ኑዛዜ የሚችል ቃል በሚናገረው ቋንቋ ቃል በቃል መጻፍ እንዳለበት ከሚደነገገው የሕግ ድንጋጌ ጋር በማጣመር ስናየው ሚች በአማርኛ እየተናገረ በእንግሊዝኛ ተተርጉሞ ተጽፎ ተናዛዥና ምስክሮቹ ቢፈረሙበት ኑዛዜው ፈራሽ ሊሆን እንደሚችል ለመገንዘብ ይቻላል።

ለማንኛውም በግልጽ በሚደረግ ኑዛዜ ዙሪያ የሚቀርቡ ክርክሮች በርካታ ናቸው ለምሳሌ ሶስት ምስክሮች ፊት የተደረገ ኑዛዜ ውጤት ይኖረዋል ወይስ አይኖረውም? ከአራቱ ምስክሮች አንደኛው አካለ መጠን ያላደረሰ ወይም በሕግ የተከለከለ ቢሆን ውጤቱ ምን ይሆናል? የሚሉትና ሌሎች በርካታ ጥያቄዎች ይነሳሉ። አንድ ነገር በእርግጠኝነት ለመናገር የሚቻለው የእኛ አገር የውርስ ሕግ ብቻ ሳይሆን የብዙ አገሮች የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች የኑዛዜ ፎርም ጥብቅና አስገዳጅ እንዲሆኑ የሚያደርጉት ሚች ኑዛዜ የማድረግ ሀሳብ

ኖርትና የሚፈጽመውን ኑዛዜ ይዘት ተረድቶና አውቆት መሆኑ ለማረጋገጥ ጥብቅ የኑዛዜ አፈጻጸም ስርዓት አስቀምጦ ፎርማሊቲዎቹ መሟላታቸው ከመቆጣጠር ውጭ ሌላ መንገድ ስለሌላቸው ነው። ከዚህ አንጻር የኢትዮጵያ ሕግም በሕጉ ከተቀመጠው አንዱ ካልተሟላ ኑዛዜው ፈራሽ እንደሚሆን ማስቀመጡ ተገቢነት ያለው ነው።

ለ/ በተናዛዥ ጽሁፍ የሚደረግ ኑዛዜ

በእኛ የውርስ ሕግ አንድ ሰው በራሱ የእጅ ጽሁፍ ኑዛዜ እንዲፈጽም ይፈቅዳል። ተናዛዙ በራሱ እጅ ጽሁፍ ያደረገው ኑዛዜ ሕጋዊ ውጤት የሚኖረው፤

- ተናዛዥ ኑዛዜው ሙሉ በሙሉ በራሱ የእጅ ጽሁፍ የጻፈው እንደሆነ፤
- ተናዛዥ የጻፈው ጽሁፍ ኑዛዜ መሆኑን በግልጽ ያመለከተ እንደሆነ፤
- ኑዛዜው ከአንድ ገጽ በላይ ከሆነ ተናዛዙ እያንዳንዱ ገጽ ላይ ከፈረመበትና ቀን የጻፈበት እንደሆነ

መሆኑን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 884 ይደነግጋል።

ከዚህ በተጨማሪ ተናዛዥ ያደረገውን ኑዛዜ ራሱ በመኪና ጽፎት እንደሆነና በእያንዳንዱ ቅጠል ራሱ በመኪና የጻፈው መሆኑን በእጅ ጽሁፍ ካመለከተ ውጤት እንደሚኖረውና ይህንን ካላደረገ ግን ፈራሽ እንደሚሆን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 885 ይደነግጋል።

እንደዚሁም በተናዛዥ እጅ ጽሁፍ የሆነው ኑዛዜ ተናዛዥ ያልተማረ ማህይም በመሆኑ ወይም ኑዛዜውን የተጻፈበትን ቋንቋ ካላወቀው ወይም ፍቻቸውን በማያውቃቸው ፊደሎች ጽፎ ቢገኝ ፈራሽ እንደሚሆንና ኑዛዜው የተደረገበትን ቀን ወርና ዓመት ምህረት ማመልከት እንደማገባው ይደነግጋል።

ሐ/ በቃል የሚደረግ ኑዛዜ

አንድ ሰው የሞቱ መቃረብ ተሰምቶት የመጨረሻ ፈቃድ ቃሎቹን በሁለት ምስክሮች ፊት ሊሰጥ እንደሚችልና ይኸም የቃል ኑዛዜ በመባል እንደሚታወቅ የቃል ኑዛዜ በሕግ ውጤት እንዲኖረው የሚከተሉትን ሁኔታዎች ማሟላት እንዳለበት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 892 ይደነግጋል።

ኑዛዜው ያደረገው የመሞቻ ጊዜው መቃረቡን ተሰምቶት መሆን ይገባዋል። ይኸ ማለት ምንም አይነት የሕመም ስሜት ወይም አደጋ ሳይገጥመው ሚች እኔ ስሞት እክሌ ይህንን ይወስዳል በማለት የሚያወራው ወሬ ሁሉ የቃል ኑዛዜ ነው ተብሎ እንደማይወሰድ፣ የመሞቻ ጊዜው መቃረቡ ተሰምቶት፣ የሚለው የሕገ ድንጋጌ ሀረግ፣ ያመለክታል።

ኑዛዜውን ያደረገው ቢያንስ ሁለት ምስክሮች ባለበት መሆን አለበት እንደዚሁም ምስክሮቹ አካለ መጠን ያደረሱ በፍርድ ወይም በሕግ ያልተከለከሉ መሆን አለባቸው። ከዚህ በተጨማሪ በቃል ኑዛዜ ሊደረግባቸው የሚችሉት ጉዳዮች ምን እንደሆኑ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 893 ይደነግጋል።

ከዚህ ላይ ግንዛቤ ሊያዘበት የሚገባው ነገር ሚች በግልጽ በሚደረግ ኑዛዜ ወይም በራሱ እጅ ጽሑፍ ባደረገው ኑዛዜ በርካታ ጉዳዮች አንዲፈፀሙለት መመሪያ ሊሰጥ ይችላል፣ ይኸም ማለት ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሽ መሾም ከፍተኛ የዋጋ ግምት ያለውን ንብረቱን በልዩ የኑዛዜ ስጦታ መስጠት፣ ከወራሾቹ አንዱን ወይም ሁሉንም ከውርስ መንቀል እና ሌሎች ጉዳዮችን አስመልክቶ ኑዛዜ መተው ይችላል። በቃል ኑዛዜ ሊያካትታቸው የሚገባቸው ጉዳዮች ግን በሕግ ገደብ ተደርገውበታል።

ሚች በሚያደርገው የቃል ኑዛዜ ስለ ቀብሩ ሥነ ሥርዓት መመሪያ መስጠት የእያንዳንዱ የስጦታ ዋጋ ከብር 500 ለመብለጥ ሳይሆን ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ማድረግ አካለ መጠን ላላደረሰ ልጆች ሞግዚት ወይም አስተዳዳሪ መሾም እንደሚችል የሕገ ድንጋጌ ያሳያል። ሚች በቃል ኑዛዜ ከነዚህ ውጭ የሆነ ነገር ቢናገር ለምሳሌ ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሽ ቢሾም ወይም ከወራሾቹ አንዱ ከውርስ እንዲነቀል ቢናዘዝ ውጤት እንደማይኖረው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 894/1/ የሚደነግግ ሲሆን ሚች በቃል ኑዛዜ ግምቱ 500 ብር በላይ የሆነ ስጦታ ቢሰጥ ከዚህ በላይ ያለው ነገር እንደሚቀንስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 894/2/ ተደንግጓል። በአጠቃላይ በቃል የሚደረግ ኑዛዜ ሚች ሁለት ምስክሮቹ ባለበት ከሞተ በኋላ ስለሚፈፀሙ ነገሮች የሰጠውን ቃል የሚመለከቱ በመሆናቸው ከሚች ቃል ሊረሳ ወይም ሊጨመርበት የሚችሉበት አጋጣሚ ሰፊ በመሆኑ ሕገ በቃል ኑዛዜ ሊካተቱ ስለሚገባቸው ጉዳዮች ገደብ በመጣል በዚህ በኩል ሊመጣ የሚችለውን ችግር ለመቀነስ ጥንቃቄ አድርጓል።

በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ከሶስቱ በአንደኛ ፎርም የሚጠይቀውን ሁኔታ ሳያሟላ የተፈጸመ ኑዛዜ እውቅና የማይሰጥና ኑዛዜውም ዋጋ እንደማይኖረው በኑዛዜ ፎርም ጥብቅና አስገዳጅ መሆኑን ፎርሙን አለማሟላት ኑዛዜውን ፈራሽ ሊያደርገው እንደሚችል መገንዘብ ያስፈልጋል። ስለ ኑዛዜ የተደነገጉት የውርስ ሕግ የሕግ ድንጋጌዎች በፍርድ ቤቶች የሚሰጣቸውን ትርጓሜ ፍርድ ቤቶች ከሰጧቸው ውሳኔ አንጻር መመልከቱ ጠቀሜታ ይኖረዋል። ከበርካታ ውርስ ውሳኔዎች መረዳት የሚቻለው ኑዛዜን አስመልክቶ የሚነሱ ክርክሮች አብዛኛዎቹ፤

- ኑዛዜው የሚች አይደለም፤
- ኑዛዜው ላይ ያለው ጽሑፍ ወይም ፊርማ የሚች አይደለም፤

የሚሉ የክህደት ክርክሮች ከሚች የስጋ ወራሾች በኩል እንደሚቀርቡና ፍርድ ቤቶችም የእጅ ጽሑፍ ወይም ፊርማው የሚች መሆኑን ለማረጋገጥ ለፖሊስ የቴክኒክ ምርመራ ክፍል በመላክ ይኸ የማይቻል ከሆነ ደግሞ ኑዛዜው ሲደረግ ምስክር የሆኑ ሰዎችን ቃል በመስማት ውሳኔ እንደሚሰጡ በርካታ አብነቶችን በማንሣት ለማየት ይቻላል።

ይኸም ኑዛዜው የሚች አይደለም ወይም ኑዛዜው ጽሑፍ ወይም ፊርማ የሚች አይደለም የሚል ክርክር በሚቀርብ ጊዜ ኑዛዜው ላይ ያለው ፊርማ የሚች መሆኑን ለማረጋገጥ ምን አይነት ማስረጃ ነው መቅረብ ያለበት የሚለውን ነጥብ ለመገንዘብ የሚረዳ ይሆናል። ይህንን አስመልክቶ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1207/88 ጥቅምት 6 ቀን 1993 ዓ.ም በይግባኝ ባይ በወ/ሮ ደመቀች ልባሴ እና በመልስ ሰጭዎች በእነ ሻንበል ባሻ ተዘራሽ ሙሉነህ መካከል የነበረውን የይግባኝ ክርክር አይቶ የሰጠው ውሳኔ በአጭሩ ማየቱ ይጠቅማል።

የክርክሩ መነሻ የሆነው የሚች ሙሉነህ ተክለወልድ ሚስት ነኝ የምትለው ይግባኝ ባይ ወ/ሮ ደመቀች ሰኔ 2 ቀን 1980 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት የተለየው ባለቤቱ ኑዛዜ የተወልኝ ስለሆነ የኑዛዜ ወራሽ መሆኔ ይጸናልኝ በማለት ጉዳዩን በመጀመሪያ ለሚያየው ፍርድ ቤት ያቀረበችው ማመልከቻ ሲሆን፤ መልስ ሰጭዎች በተቃዋሚነት ቀርበው አባታችን 1976 ዓ.ም ጀምሮ ማየት ስለማይችል ኑዛዜ ይጸናልኝ በማለት ያቀረበችው ሰነድ የሀሰት ሰነድ ነው።

በኑዛዜው ላይ ያለው ፊርማ የአባታችን ስላልሆነ ይመረመርልን በማለት ክርክራቸውን አቅርበዋል።

ጉዳዩን በመጀመሪያ ያየው የአራዳ አውራጃ ፍርድ ቤት ኑዛዜው ላይ ያለው ፊርማ የሚችል ፊርማ ስለመሆኑ ተመርምሮ ውጤቱ እንዲቀርብ ለፖሊስ ቴክኒክ ምርመራ ክፍል ታዘ፤ የፖሊስ ቴክኒክ ምርመራ ክፍልም ኑዛዜው ላይ ያለው ፊርማም ሆነ ለማመሳከሪያ የተላከው ፊርማ የተበላሽ ስለሆነ ፊርማው የአገሌ ነው ብለው ለመለየትና ለማረጋገጥ አልቻልንም በማለት ምላሽ ሰጥቷል።

የአውራጃው ፍርድ ቤት ወ/ሮ ደመቀች የሚችሉ ሚስት ስለመሆኗና ሚች ኑዛዜ ያደረገላት ስለመሆኑ አራት ምስክሮችን ከሰማ በኋላ የሚችሉ ሚስት መሆኗን በኑዛዜ ካረጋገጠ በኋላ ኑዛዜውን በተመለከተ ሚች የፈረመበት ስለመሆኑ ግልጽ ሆኖ በቴክኒክ ምርመራ ያልቀረበ ስለሆነ ወ/ሮ ደመቀች የሚችሉ የኑዛዜ ወራሽ አይደለችም በማለት ወስኗል።

ይግባኝ ባይ በዚህ ውሳኔ ይግባኝ ብላ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት ይግባኝን ብታቀርብም የከፍተኛው ፍርድ ቤት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 872 እና 938/1/ የሚቃረን በመሆኑ ይግባኝን አልተቀበልነውም በማለት የአውራጃው ፍርድ ቤት በውሳኔው ከሰጠው የተለየ የሕግ ምክንያት በመጥቀስ የይግባኝ ባይን ይግባኝ ውድቅ አድርጎታል።

ይግባኝ ባይ የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ ባለመቀበል ለጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ አቅርባለች። ጠቅላይ ፍርድ ቤት የተለያዩ ምክንያት በመስጠት የአውራጃው እና የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጡትን ውሳኔ የሚከተለውን ትችት በመስጠት ሽርታል።

«ከመዝገቡ ለመረዳት እንደቻልነው የፖሊስ የቴክኒክ የምርመራ ውጤት ፊርማው የሚቼ ነው አይደለም ለማለት አንችልም ከማለት ውጭ በግልጽ ያስቀመጠው ነገር የለም። ይህም በመሆኑ ሚች ኑዛዜው ላይ ሲፈረሙ የነበሩና በኑዛዜው ላይ በምስክርነት የተጠቀሱት ምስክሮች ቀርበው በኑዛዜው ላይ ሚች መፈረማቸውን አረጋግጠዋል። በመሆኑም ፊርማው የሚችሉ ለመሆኑ በቴክኒክ ምርመራ ለማረጋገጥ ባይቻልም፤ በኑዛዜው ወቅት ነበርን የሚሉ ምስክሮች የሰጡት ቃል ሲመዘን ዋጋ ያለው ሆኖ በመገኘቱና ማስተባበያ ማስረጃም

ያልቀረበበት ስለሆነ ኑዛዜው የሚች ኑዛዜ ነው ለማለት ተችሏል። በመሆኑም የስር ፍርድ ቤት የይግባኝ ባይ የኑዛዜ የጽደቅልኝ ጥያቄ ኑዛዜው ሕገ ወጥ ነው በማለት ውድቅ ማድረግ አግባቡ ስላልሆነ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 348(1) መሠረት ሽረካዋል። በማለት ውሳኔ ሰጥቷል።

በዚህ ጽሑፍ አዘጋጅ አስተያየት የጠቅላይ ፍርድ ቤት ውሳኔ ተገቢነት ያለው ነው። ኑዛዜን አስመልክቶ የሚነሱ ክርክሮች ሚች ከሞተ በኋላ የሚቀርቡ በመሆናቸው የሚች የስጋ ዘመዶችና የሕግ ወራሾች የተለያዩ ምክንያት እየፈጠሩ የሚችን ኑዛዜ በመቃወም ሙሉ ውርሱን ለመውሰድ ይጥራሉ። አንዳንድ ጊዜ የሚች የማመሳከሪያ ፊርማዎች አንዳይገኙ ለማድረግ ሰነዶችን ሆነ ብለው በመቅደድ በማቃጠልና በማበላሸት ለቴክኒክ ምርመራ አስፈላጊ የሆነውን የማመሳከሪያ ፊርማ የሚያጠፉበት ወይም የሚያበላሹበት ሁኔታ ያጋጥማል። እንደዚሁ አይነት ሁኔታ ሲያጋጥም በኑዛዜው ላይ ስማቸውና ፊርማቸው በምስክርነት የተገለጹት ሰዎች ሚች በኑዛዜ ሰነዱ ላይ ፊርማ የፈረመ ስለመሆኑ በአጥጋቢ ሁኔታ ካስረዱ የሚችን ኑዛዜ ውድቅ ማድረግ ሚቹ ከሞተ በኋላ ንብረቱን ለማስተላለፍ አስቦ የፈጸመውን ተግባር ያለ ምክንያት ህጋዊ ውጤት እንዳያገኝ ማድረግና የሚች የሕግ ወራሾች የሚችን የኑዛዜ ጽሑፍና ፊርማ ወይም ለማመሳከሪያ የሚሆኑ ሰነዶችን ሆነ ብለው እያጠፉ እና እያበላሹ የሕግ ወጥ ተግባራቸው ፍሬ እንዲሰበሰቡ መፍቃድ ጭምር ሆኗል። በመሆኑም ጠቅላይ ፍርድ ቤት ማስረጃውን የመዘነበትና የተቀበለበት አግባብ የሚችን ኑዛዜ እና ፍቃድ ከማስፈጸም አንጻር ፍርዱ ብዙ ጠቀሜታ ይኖረዋል።

ሌላው በኑዛዜ ዙሪያ የሚደረጉ ክርክሮች የኑዛዜ ፎርምችን መነሻ ያደረጉ ናቸው። ከዚህ በፊት እንዳየነው ሚች ኑዛዜው በሕግ ፊት ውጤት እንዲኖረው ከፈለገ በሕጉ መሟላት አለባቸው የተባሉ ፎርምችን በሚሟላት ኑዛዜውን ማድረግ አለበት። እዚህ ላይ የሚነሳው ጥያቄ ሚች በሕጉ ከተገለጸው ፎርም አንዲን እንኳን መስፈርት ባያሟላ ምን ይሆናል የሚለው ነጥብ ነው።

በዚህ ዙሪያ የሚነሱ ክርክሮችንና የሚሰጡ ውሳኔዎችን ለመረዳት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1152 ሚያዝያ 19 ቀን 1993 ዓ.ም በይግባኝ ባዩ

በአቶ ገብረየስ አርፍቶ እና በመልስ ሰጭ አፀደ ተፈራ መካከል የቀረበውን ክርክር ሰምቶ የሰጠውን ውሳኔ ማየቱ ለግንዛቤ ይረዳል።

ክርክሩ የተነሣው ይግባኝ ባይ ሟች እናቱ ወ/ሮ ለተየስ መካሻ መሆኔ ይረጋገጥ በማለት በወቀቱ ለነበረው ለአውራጃው ፍርድ ቤት በማመልከቱ ሲሆን ፍርድ ቤቱም ተቃዋሚ ስላልቀረበ ምስክሮችን ሰምቶ ኑዛቤውን አጽድቋል። በዚህ በኋላ መልስ ሰጭ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 358 መሠረት ውሳኔው ላይ ሟች የተናዘዘችበት ንብረት የሟች ሣይሆን የእኔ አባት ቤት ስለሆነ ውሳኔው ይሠረዝልኝ በማለት ውሳኔውን ለሰጠው ፍርድ ቤት በማመልከቷ የአውራጃው ፍርድ ቤት ሟች የተናዘዘችበት ቤት የተቃዋሚዋ (መልስ ሰጭ) አባት ቤት ስለሆነ መጀመሪያ የሰጠሁትን ውሳኔ ሽሬዋለሁ በማለት ወስኗል። የአሁን ይግባኝ ባይ የአውራጃው ፍርድ ቤት ጉዳዩን በድጋሚ አይቶ በሰጠው ውሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝን ለከፍተኛ ፍርድ ቤት አቅርቦ የፊተኛው ፍርድ ቤት ግራ ቀኙን ካከራከረ በኋላ የቀረበው ኑዛቤ በሟች የእጅ ጽሑፍ የተደረገ ኑዛቤ ሣይሆን በግልጽ የተደረገ ኑዛቤ ነው። ሆኖም ኑዛቤው የተደረገው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881/2/ በሚደነግገው መሠረት በአራት ምስክሮች ፊት ሣይሆን በሶስት ምስክሮች ፊት ስለሆነ በሕጉ የተቀመጠውን ፎርማሊቲ አላሟላም በማለት የአውራጃው ፍርድ ቤት የሰጠውን ምክንያት ለውጦ ኑዛቤው አይፀናም የሚለውን የስር ፍርድ ቤት ውሳኔ አጽንቶታል።

ይግባኝ ባይ በከፍተኛው ፍርድ ቤት ውሳኔ ቅር በመሰኘት ለጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝን አቅርቧል። ፍርድ ቤቱም የይግባኝ ባይንና የመልስ ሰጭን ክርክር ከሰማ በኋላ በሰጠው ውሳኔ ይህ ፍርድ ቤት መዝገቡን ከሕጉ ጋር መርምሯል። ይህንን ጉዳይ ለመወሰን መልስ ማግኘት የሚገባው ጭብጥ ኑዛቤው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881/1/ መሠረት ፈራሽ ነው መባል ይገባዋል ወይስ አይገባውም የሚለው ነው። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881/1/ እና 2 እንደተመለከተው ተናዛዥ እየተናገረ ማናቸውም ሌላ ሰው በተናዛዥና በአራት መስክሮች ፊት ካልተነበበና ይኸው ስርዓት /ፎርማሊቲ/ መፈፀምንና የተፈፀመበትን ቀን የሚያመለክት ካልሆነ በቀር ፈራሽ ነው። ወደዚህ ጉዳይ ስንመለስ ኑዛቤው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881 የተመለከተውን ፎርም አላሟላም። ኑዛቤው የተደረገው በአራት ምስክሮች ፊት ነው የሚል ክርክር በይግባኝ ባይ በኩል አልቀረበም። በኑዛቤው ላይ በምስክረነት የተጠቀሱት ሶስት ሰዎች ናቸው። ስለዚህ ኑዛቤው በአራት ምስክሮች ፊት ነው የሚል ክርክር በይግባኝ ባይ

በኩል አልቀረም። በኑዛዜው ላይ የምስክርነት የተጠቀሱት ሶስት ሰዎች ናቸው። ስለዚህ ኑዛዜው በአራት ምስክሮች ፊት አለመደረጉ አላከራከረም። ይህ ማለት ኑዛዜው የተደረገው በአራት ምስክሮች ፊት ሳይሆን በሶስት ምስክሮች ፊት ነው ማለት ነው። ይህ ከሆነ ዘንዳ የተጠቀሰው ኑዛዜ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881/2/ መሠረት ፈራሽ ነው ተብሎ መወሰኑ የሚነቀፍ ስላለሆነ ይግባኝ የቀረበበት ውሳኔ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 881/1/ መሠረት ፀንቷል በማለት ወስኗል።

እዚህ ላይ የአንድ ምስክር ኑዛዜው ሲደረግ አለመኖር የኑዛዜውን ፈራሽነት ማስከተሉ ምን ያህል ሚዛናዊና ፍትሐዊ ነው የሚለውን ክርክር የሚያነሱ ሰዎች አሉ። ሆኖም ዳኞች በሕጉ በግልጽ የተቀመጠውን ድንጋጌ ሥራ ላይ የማዋል ኃላፊነት አለባቸው። ዳኞች ሕግ የሚተረጉሙት የሕጉ ድንጋጌ ግልጽ ካልሆነ ወይም ክፍተት ያለበት ሲሆን እንጅ በሕግ የተገለፀውን ሁኔታ በርትዕና ሚዛናዊነት ሰብብ ሊጋፉት አይገባም። በአጭሩ ዳኞች ሕግ ሊተረጉሙ እንጅ በሕግ መተርጎም ሰብብ ሕግ እንዲያወጡና ሕግ አውጭው በግልጽ ያስቀመጠውን የሕግ ድንጋጌ እንዲሸሩ አይፈቅድላቸውም። በሌላ በኩል የኑዛዜ ፎርም ላይ አለመሟላት ጥብቅ የሆነ አፍራሽ ውጤት እንደሚያስከትሉ በሕጉ በግልጽ ተቀምጧል።

ስለዚህ ሚች ኑዛዜው ዋጋ እንዲኖረው ከፈለገ በሕጉ የተቀመጠውን ጥብቅ ስርዓት አሟልቶ ኑዛዜውን መተው አለበት። በመሆኑም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881/1/ አለመሟላት ምክንያት በማድረግ በከፍተኛው ና በጠቅላይ ፍርድ ቤት የተሰጠው ውሳኔ የኑዛዜ ፎርም የሚደነግጉ ድንጋጌዎች አስገዳጅና ጥብቅ መሆናቸውን በሚያረጋግጥ መልኩ የተሰጡ ሆነው አግኝቻቸዋለሁ።

ሌላውን በትኩረት መታየት ያለበት የኑዛዜ ፎርም አለመሟላት አስመልክቶ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍ/መ/ቁ 292 የካቲት 16 ቀን 1993 ዓ.ም ይግባኝ ባይ በአቶ አፍወርቅ ደምሴና መልስ ሰጭ በወ/ት እጅግአየሁ ደምሴ መካከል የሰጠውን ውሳኔ ማየቱ የኑዛዜ ፎርም መሟላት ጉዳይ ኑዛዜውን በሕግ ፊት ዋጋ እንዲኖረው ለማድረግ አስፈላጊና አስገዳጅ እንደሆነ ለመገንዘብ ይጠቅማል። ተከራካሪዎቹ የሚከራከሩት በሁለት መሠረታዊ ጉዳዮች ነው። የመጀመሪያው በውርስ ንብረት ክፍፍል ሲሆን ሁለተኛው አቶ አፈወርቅ ደምሴ ሚች

እናቴ ወ/ሮ ዘነበች ቦጋለ ቤቱንና የቤቱን እቃ እኔ እንድጠቀምበት በግልጽ ኑዛዜ አውርግኛለች በማለት ያቀረበው ክርክርና ማስረጃ ነው።

ጉዳዩን በመጀመሪያ ያየው የከፍተኛው ፍርድ ቤት ይግባኝ ባይና መልስ ሰጭ የሚችን ንብረት እኩል እንዲካፈል ሲወስን፣ ይግባኝ ባይ የሚች የኑዛዜ ተጠቃሚ ነኝ በማለት ያቀረበውን ክርክር ውድቅ አድርጎብታል። ይግባኝ ባይ የከፍተኛው ፍርድ ቤት ሚች ለእኔ ኑዛዜ የተውልኝ ስለመሆኑ የሰነድ ማስረጃውን ሳይመረምርና ምስክሮችን ሳይሰማ መወሰኑ ተገቢ አይደለም በሚልና በንብረት ክፍፍሉ በተሰጠው ትዕዛዝ ቅር በመሰኘት ይግባኝን በጠቅላይ ፍርድ ቤት በማቅረቡ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ግራ ቀኙን ካከራከረ በኋላ ኑዛዜውን በተመለከተ የይግባኝ ባይን ሁለት ምስክሮች በማስቀረብ ሰምቷል። ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ ምስክሮችን ሲሰማ ከምስክሮቹ አንደኛው አቶ ታደሠ በርቄ የተባለው ሚች ኑዛዜ ስታደረግ በቦታው የነበረው መሆኑን ገልጾ ነገር ግን በኑዛዜው ላይ እንዳልፈረመና በእሱ ስም ፊት ለፊት ያለው ፊርማ የእሱ እንዳልሆነ እሱ በጣት አሻራ ካልሆነ በስተቀር ማንበብና መጻፍ ስለማይችል በጽሑፍ መፈረም እንደማይችል አስረድቷል።

ጉዳዩን ካዩት ሁለት ዳኞችም ይህ የሚች ኑዛዜ የተባለው በሕግ ፊት የፀና እንዲሆን ሕጉ የሚለውን አሟልቶ መገኘት ይኖርበታል። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881 መሠረት በኑዛዜው ሰነድ ላይ የሚችና የአራት ምስክሮች ፊርማ መኖር አለበት። በኑዛዜው ላይ የአራት ምስክሮች ስምና ፊርማ በግልጽ ይታያል። ይህን እንጅ በኑዛዜው ላይ ስማቸው በአራተኛ ተራ ቁጥር የተጠቀሱት አቶ ታደሰ ብርቄ ኑዛዜውን ተመልክተው በስማቸው ፊት ለፊት ያለው ፊርማ የአሳቸው አለመሆኑን በዕለቱም በኑዛዜው ላይ አለመፈረማቸውን መጻፍም ሆነ ማንበብ አለመቻላቸውን ገልፀው የምስክርነት ቃላቸውን ሰጥተዋል። ምስክሩ ፍርድ ቤት ቀርበው በዚህ መልክ እያስረዱ ፊርማው የምስክሩ ፊርማ ነው ተብሎ የሚወሰድበት ምክንያት የለም። ስለዚህ ይግባኝ ባይ የሚች ኑዛዜ ነው በማለት በማስረጃነት ያቀረቡት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881 መሠረት ፎርማቱን ጠብቆ ያልተዘጋጀ መሆኑ ስለተረጋገጠ የስር ፍርድ ቤት ኑዛዜው ፈራሽ ነው በማለት የሰጠው ውሳኔ የሚነቀፍ ሆኖ አልተገኘም በማለት የወሰኑ ሲሆን ሶስተኛው ዳኛ በበኩላቸው በውሳኔው ባስቀመጡት የሐሳብ ልዩነት፣ ግራ ቀኙን እያከራከረ ያለው የወሐሮ ዘነበች ቦጋለ ኑዛዜ ሕጉ የሚጠይቀውን መሰፈርት ያሟላ መሆን አለመሆኑን አስመልክቶ ሲመረመር አንዱ ምስክር ያልፈረመበት መሆኑን

የመሠከረ ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ በቦታው ተገኝቶ ኑዛዜ ሲደረግ የሰማ መሆኑን መስክሯል። የኑዛዜውን ይዘትና የተናዘዙበትን ሁኔታ አስመልክቶ ከሌሎች ምስክሮች ጋር የሚስማማ መልኩ መስክሯል። የምስክሮች ቃል ከኑዛዜው ጋር በይዘቱ የተስማማ ነው ነገር ግን የቀረበው ኑዛዜ ተናዛኝና የአውራጣት ምልክታቸውን አድርገውበታል ተብሎ የቀረበ ቢሆንም ያውራጣት ምልክት ነው ተብሎ የተቀመጠው ምልክት በእስክርቢቶ የተሞጫጨረ እንጂ በእርግጥም የጣት አሻራ አለመሆኑን በአይን ስመለከተው በግልጽ ለይቸዋለሁ። ስለዚህ እንደብዙሀኑ ደምጽ ምስክረ አልፈረመበትም በሚል ብቻ ሳይሆን ተናዛኝና የአውራጣት ምልክታቸውን ያላደረጉበትም በመሆኑ ጭምር ኑዛዜው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881/3/ ላይ የተመለከተውን መስፈርት ስላላሟላ ከብዙሀኑ ደምጽ በአካሄድ ብቻ በሐሳብ ተለይቻለሁ በማለት ወስነዋል።

ከላይ ካነሣናቸው በፍርድ ቤት ታይተው ከተወሰኑ ጉዳዮች የምንረዳው አንድ ኑዛዜ በሕግ ማሟላት የሚገባውን ፎርማሊቲ በተሟላ ሁኔታ ካላሟላ ፈራሽ እንደሚሆን ነው። ምክንያቱም ሕጉ የኑዛዜ ፎርም አስመልክቶ ያስቀመጣቸው ድንጋጌዎች እጅግ ጥበቅና ተናዛገፍ በሕይወት ዘመኑ የሚያደርገው ኑዛዜ ከሞተ በኋላ ውጤት እንዲኖረው ከፈለገ ሊከተላቸው የሚገቡ አስገዳጅ ድንጋጌዎች ናቸው። ተናዛገፍ ሕጉ ካስቀመጠው ፎርም አንዲን ሳይሟላ የሚተወው ኑዛዜ ፈራሽ እንደሚሆን አውቆም ሆነ ሳያውቅ የሕጉን ፎርማሊቲ አንዲን እንኳን ሳይሟላ ኑዛዜ ጥሎ ካለፈና በዙዛዜው ተፈጻሚነት ክርክር ከተነሣ ኑዛዜው ፈራሽ ይሆንበታል። ስለዚህ የኑዛዜ ፎርም ለኑዛዜ በሕግ ፊት ዋጋ መኖር እጅግ በጣም አስፈላጊ መሆኑን መገንዘብ ይገባናል።

5.3 ኑዛዜው ያልተሻረ ወይም ውድቅ ያልሆነ መሆኑ

አንድ ኑዛዜ በሕጉ የተደነገጉትን የሥረ ነገር ሁኔታዎች አሟልቶ መገኘቱና በሕጉ በተደነገገው ፎርም መሠረት መፈፀሙ ብቻውን ሚች በሞተ ጊዜ ኑዛዜውን ውጤት ለማሰጠትና ለማስፈፀም አያስችልም። በሕጉ የተደነገጉትን የሥረ ነገር ሁኔታዎች በሚሟላት ሕጉ በሚደነገገው ፎርም መሠረት የተፈፀሙ ኑዛዜ ዋጋ የሚኖረው ሚች ኑዛዜውን ያልሻረው ወይም ኑዛዜው ውድቅ ያልሆነ እንደሆነ ነው።

እዚህ ላይ መታየት ያለበት የኑዛዜ መሻር እና የኑዛዜ ውድቅ መሆን አንድና ተመሳሳይ አለመሆናቸው ነው። የኑዛዜ መሻርና revocation of will የኑዛዜ ውድቅ መሆን lapse of will/ በተለይ በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ውስጥ የተለያዩ ጽንሰ ሀሳቦች ናቸው።

5.3.1 የኑዛዜ መሻር /revocation of will/

የኑዛዜ መሻር የሚለውን ጽንሰ ሀሳብ ብዙ የሕግ ሙሁራን በብዙ መንገድ ይተረጉሙታል። የኑዛዜ መሻር የሚለው ጽንሰ ሀሳብ ተናዛገፍ ኑዛዜውን ካደረገ በኋላ ያደረገው ኑዛዜ ውጤት እንዳይኖረው አስቦ የሚፈጽመውን ማናቸውንም ድርጊት አጠቃለን ለመግለጽ የምንጠቀምበት ቃል ነው።

ለግንዛቤአችን ይረዳን ዘንድ በblacks law dictionary የተሰጠውን ትርጉም ብንመለከት፣ Revocation of will is recalling, annulling or rendering inoperative of an existing will by some subsequent act of the testator which may be, by making a new will inconsistent with the terms of the first, or by destroying the old will or by disposing of the property to which it is related or otherwise.

በማለት ይተረጎማል።

ኑዛዜ በማናቸውም ጊዜ በተናዛዙ የሚሻር ተግባር መሆኑ ይኸም የኑዛዜ አይነተኛ ባህሪ መሆኑን አይተናል። ሆኖም ኑዛዜ መሻር የራሱ የሚከተሉት ልዩ ባህሪያት አሉት።

ኑዛዜ ለመሻር በመጀመሪያ በሕግ ፊት ውጤት ያለው ኑዛዜ መኖር ይኖርበታል። ምክንያቱም ማንም ቢሆን የሌለን ኑዛዜ ለመሻርና ሕጋዊ ውጤት እንዳይኖረው ለማድረግ አይችልም።

ኑዛዜው መሻር የሚችለው ኑዛዜውን ያደረገው ሰው ብቻ ነው። ኑዛዜ የመሻር ተግባር በውክልና የሚሠራ ተግባር አይደለም። በመሆኑም ኑዛዜውን ካደረገው ሰው ፈቃድ ውጭ ኑዛዜውን ሌላ ሰው ሊሸረው የማይችል በመሆኑ፣ ኑዛዜውን ለመሻር አንድ ሰው ችሎታ ሊኖረው ይገባል። ይኸ ማለት አንድ ሰው ኑዛዜ ካደረገ በኋላ ችሎታ ካጣ ኑዛዜውን መሻር የማይችል መሆኑ የኑዛዜ መሻር ልዩ ባህሪ ነው።

ተናዛዥ ኑዛዜውን የመሻር ስልጣኑ ኑዛዜየን አልሸርም ብሎ በሚገባው ማናቸውም ስምምነት ወይም ውል ሊገደብ አይችልም። ማናቸውም ኑዛዜን ላለመሻር የሚደረግ ውል በሕግ ፊት ውጤት የማይኖረው መሆኑ ተናዛዥ ያደረገውን ኑዛዜ ሙሉ በሙሉ ወይም ከፈፀመው የኑዛዜ ውስጥ ግማሹን ወይም አንዷን ክፍል ብቻ በመሻር ሌላው የኑዛዜ ክፍል ለመተው የሚችል መሆኑ ናቸው።

ተናዛዥ ኑዛዜው የሚሸረው በሁለት አይነት መልኩ እንደሆነ በውርስ ሕግ ዙሪያ የተጻፉ በርካታ ጽሑፎች ያሳያሉ። ይኸው፣ ኑዛዜውን በግልጽ በመሻር/ Express Revocation/ እና በተዘዋዋሪ መንገድ የሚፈፀም የኑዛዜ መሻር implied revocation ናቸው። የኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ከላይ ያነሳናቸውን የኑዛዜ መሻር ልዩ ባህሪያትና ኑዛዜ በግልጽና በተዘዋዋሪ መንገድ የሚሻርበትን ሁኔታ አካትቶ እናገኘዋለን።

ሀ. በግልጽ ኑዛዜን ስለመሻር

በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች መሠረት ተናዛዥ በሁለት አይነት መንገድ ኑዛዜውን በግልጽ ለመሻር ይችላል። የመጀመሪያው ተናዛዥ ኑዛዜዎቹ ዋጋ ያላቸው እንደሆኑ በሚያስፈልገው ፎርም ዓይነት ግልጽ አድርጎ በማሳወቅ ኑዛዜውን የሻረው እንደሆነ ነው። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 898/1/ በግልጽ እንደተመለከተው በዚህ አኳኑን ተናዛዥ ኑዛዜው በግልጽ ለመሻር እንደሚችል ያመለክታል። ሆኖም እዚህ ላይ ኑዛዜዎቹ፣ ዋጋ ያላቸው እንደሆኑ በሚያስፈልገው ፎርም የሚለው አባባል መታየት አለበት። ይኸ ማለት በቃል የተደረገን ኑዛዜ በቃል ኑዛዜ በግልጽ የተደረገን ኑዛዜ በግልጽ በተደረገ ኑዛዜ በተናዛዥ እጅ ጽሑፍ የተደረገን ኑዛዜ በተናዛዥ እጅ ጽሑፍ በተደረገ ኑዛዜ ፎርም ዓይነት ብቻ ነው መሻር የሚችለው ተብሎ መተርጎም አለበት ወይስ፣ ከዚህ ሰፊ ባለ ሁኔታ በግልጽ የተደረገን ኑዛዜ በእጅ ጽሑፍ በተደረገ ፎርም የሚለው አከራካሪ ነጥብ ነው።

የኑዛዜ መሠረታዊ ባህሪ ተናዛዥ በፈለገ ሠዓት ሊሸረው የሚችለው ከመሆኑ አንጻር በተናዛዥ ኑዛዜውን የመሻር ስልጣን በሚያጣብብ መልኩ የሕጉ ድንጋጌ መተርጎም የለበትም።

በዚህ አንጻር ስናየው በግልጽ ያደረገውን ኑዛዜ በተናዛዥ እጅ ጽሑፍ ኑዛዜ ለማድረግ ማሟላት የሚገባቸውን ፎርማሊቲዎች አሟልቶ ቀደም ሲል ያደረገውን ኑዛዜ በግልጽ እስከሻረ ድረስ ሚች ከሞተ በኋላ እንዲፈጽም የማይፈልገውን ኑዛዜ የሕጉን ድንጋጌ አጥብቦ በመተርጎም ውጤት መስጠቱ ተገቢ አይሆንም። በመሆኑም በቃል የተደረገን ኑዛዜ በእጅ ጽሑፍ ወይም በግልጽ በተደረገ ኑዛዜ ፎርም በማሟላት ለመሻር ሌሎችንም በዚህ አይነት መንገድ ለመሻር ይችላል የሚል አተረጓጎም የሚከተሉ አሉ። ሁለተኛው መንገድ ተናዛዥ በግልጽ ቀደም ሲል አድርጎት የነበረውን ኑዛዜ የሚሸርበት መንገድ ከፊተኛው ኑዛዜ ጋር አብሮ ሊፈፀም የማይችል ሌላ ኑዛዜ ያደረገ እንደሆነ ነው።

ብዙ ኑዛዜዎች አንድ ሰው ባደረገ ጊዜ ኑዛዜዎቹ አብረው ተፈጻሚ የማሆኑ ከሆነ አብረው ሊፈፀሙ የሚችሉበት መጠን አብረው ተፈጻሚዎች እንደሚሆኑና የሁለቱ ኑዛዜዎች ቃላት ተጣጥመው ሊፈፀሙ ያልተቻለ እንደሆነ በኋላ የተደረገው ኑዛዜ ውስጥ ላለው ቃል ምርጫ እንደሚሰጥ የፍትህ-ብሔር ሕግ ቁጥር 898 ይደነግጋል። በመሆኑም በኋላ የተደረገው ኑዛዜ በፊት ከተደረገው ኑዛዜ ጋር የሚቃረን ከሆነ ተናዛዥ ኑዛዜውን በግልጽ እንደሻረ እንደሚቆጠር የፍትህ-ብሔር ሕግ ቁጥር 898/2 ድንጋጌ ያሳያል። የሌሎች አገር ህጎች በዚህ ዓይነት የሚደረግ የኑዛዜ መሻርን ተግባር በተዘዋዋሪ የተደረገ የኑዛዜ መሻር /implied revocation of will/ በማለት የሚሰይሙት ቢሆንም በኢትዮጵያ ውርስ ሕግ ደግሞ ግልጽ የሆነ የኑዛዜ መሻር በሚለው ርዕስ እንደተካተተ ከፍትህ-ብሔር ሕግ ቁጥር 898 ተደንግጓል።

/ለ/ በተዘዋዋሪ መንገድ ኑዛዜን ስለመሻር

ተናዛዥ ኑዛዜውን የሚሸርበት ሌላው መንገድ ኑዛዜዎ ዋጋ አንዳይኖረው የሚያደርጉ ሌሎች ተግባራትን በመፈፀም በተዘዋዋሪ መንገድ በመሻር ነው። ተናዛዥ ኑዛዜውን ለመሻር ወይም ለመለወጥ ያለውን ሀሳብ በቂ አድርጎ በመግለጽ አይነት ኑዛዜውን ራሱን በማጥፋት በመቅደድ የኑዛዜውን አነጋገር በመሠረዝ ኑዛዜውን ወይም ኑዛዜው ውስጥ የተመለከተውን አንድ ቃል ለመሻር ይችላል። ተናዛዥ በሕግ የሚፀና ኑዛዜ ካደረገ በኋላ ከላይ የተጠቀሱትን ግዙፍ ተግባራት /Physical act/ ባደረገው ኑዛዜ ላይ ከፈፀመ ኑዛዜውን እንደሻረ እንደሚቆጠርና ተናዛዥ እነዚህን የሀይል ተግባራት በፈፀመ ቁጥር ኑዛዜውን የመሻር ፍላጎት አለው ተብሎ እንደሚገመት እንደዚሁም የኑዛዜው መጥፋት ወይም መሠረዝ የተናዛዥ

ተግባር ነው ተብሎ እንደሚቆጠር የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 899/2 እና 899/3/ የሚደነግጉ ሲሆን በእነዚህ የሕግ ድንጋጌዎች የተቀመጠ የሕግ ግምቶች ሊስተባበሉ የሚችሉ የሕግ ግምቶች በመሆናቸው ተቃራኒ ማስረጃ በማቅረብ ለማስተባበልና ሚች ኑዛዜውን ያልሻረው መሆኑን ለማስረዳት እንደሚቻል መገንዘብ ይገባል። ሌላው ተናዛገፍ ኑዛዜውን በተዘዋዋሪ የሚሸርበት መንገድ በኑዛዜ የተሰጠን ነገር በሙሉ ወይም በከፊል ተናዛገፍ ፈቅዶ ለሌላ ሰው ያስተላለፈው እንደሆነ ነው። እዚህ ላይ ንብረቱን ለሌላ ሰው ማስተላለፍ የሚለው ተናዛገፍ በስጦታ ወይም በሽያጭ ወይም በሌላ መንገድ የንብረቱን የባለቤትነት መብት ለሌላ ሰው ያስተላለፈው እንደሆነ ነው።

ተናዛገፍ በኑዛዜ ውስጥ በስጦታ የሰጠውን ንብረት ባለቤትነት ለሌላ ሰው ወገን ካስተላለፈ ኑዛዜው ተፈጻሚ እንዳይሆን ግልጽ ሀሣብ ያለው መሆኑን ስለሚያሳይ የንብረቱ ባለቤትነት ተመልሶ በእሱ እጅ ቢገባም ተናዛገፍ በመጀመሪያ ያደረገው ኑዛዜ ውጤት እንደማይኖረው እና ኑዛዜውን በተዘዋዋሪ መንገድ እንደሻረው እንደሚቆጠር የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 900 ድንጋጌዎች ለመረዳት ይቻላል። እንደዚሁም ኑዛዜውን የሻረው ኑዛዜ በድጋሚ መሻሩ የቦሬቱን ኑዛዜ እንዲሠራ/ ዋጋ እንዲኖረው አያደርግም።

5.3.2 የኑዛዜ ውድቅ መሆን/Lapse of will/

የኑዛዜ ውድቅ መሆን ወይም /Lapse of will/ የሚለውን ጽንሰ ሀሣብ ከኑዛዜ መሻር ጋር አንድ አድርጎ የመመልከት ችግር አለ።

በስነ ሕግ ጥናት ውስጥ "lapse" የሚለው ቃል 'The termination or failure of a right or a privilege through neglect to exercise it within some limit of time or through failure of some contingency' ማለት ነው። የኑዛዜው ውድቅ መሆን ስንል አንድ ኑዛዜ ከተፈፀመ በኋላ ሕጉ በሚያገዝዘው የጊዜ ገደብ ውስጥ ተናዛገፍ ማድረግ የሚገባውን ባለማድረግ ወይም ተናዛገፍ ኑዛዜ ከተፈፀመ በኋላ አንድ ክስተት በመፈጠሩ፣ ኑዛዜው ሕጋዊ ውጤት እንዳይኖረው ሕጉ ክልከላ ሲያደርግበት ነው።

ኑዛዜን መሻር በተናዛዥ የሚፈፀም ተግባር ሲሆን ኑዛዜ ውድቅ የሚሆነው ደግሞ በውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ግልፅ ትዕዛዝ ነው። በመሆኑም የኑዛዜ ውድቅ መሆን ምንጩና መሠረቱ የሕጉ ድንጋጌ ነው። በአጠቃላይ አንድ ኑዛዜ ውድቅ የሚሆንባቸውን ሁኔታዎች የሚያስቀምጠው ሕግ አውጭው ነው። በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ውስጥ ኑዛዜ ውድቅ ሊሆን የሚችልባቸው በርካታ ምክንያቶች ተቀምጠዋል። የመጀመሪያው ተናዛዥ በሕግ እንዲፈጽም የታዘዘውን ድርጊት ባለመፈፀሙ የሚመጣ ነው። ኑዛዜው የተደረገው በተናዛዥ የእጅ ጽሁፍ በሆነ ጊዜ ኑዛዜው በተደረገ በሰባት ዓመት ውስጥ ለማዋዋል ስልጣን በተሰጠው ሰው ወይም ፍርድ መዝገብ ቤት ዘንድ ያልተቀመጠ እንደሆነ ውድቅ ሊሆን እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 907 ይደነግጋል። ሌሎች ምክንያቶች ኑዛዜው ከተደረገ በኋላ የተከሰቱትን ክስተቶች የሚመለከቱ ናቸው። እነርሱም፤

- ተናዛዥ ኑዛዜ ካደረገ በኋላ ልጅ ከወለደ ወይም አንድ ተወላጅ ተወልዶ በተተኪነት ውርሱን ለመቀበል ፈቃደኛ ከሆነ፤
- ባል ለሚስቱ ወይም ሚስት ለባሏ ኑዛዜ ካደረጉ በኋላ ጋብቻው በሞት ሣይሆን በሌላ ምክንያት የፈረሰ እንደሆነ፤
- ኑዛዜ የተደረገለት ሰው ከተናዛዥ በፊት የሞተ ወይም ኑዛዜውን ለመቀበል ያልቻለ ወይም ያልፈቀደ እንደሆነ፤

መሆኑን ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 902 እና 904 እስከ 907 የተደነገጉት ድንጋጌዎች ያስረዳሉ።

እዚህ ላይ ጥንቃቄ መደረግ ያለበት ሚች ኑዛዜ ካደረገ በኋላ ልጅ ቢወለድም ዳኞች ኑዛዜውን አይተው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 905 ድንጋጌዎች መሠረት ኑዛዜ በክፈል ውጤት እንዲኖረው የማድረግ ስልጣን እንዳላቸውና ከተናዛዥ በፊት የሞተው ሰው ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሲሆን የኑዛዜ ስጦታ ተጠቃሚው ከሚች ቀደም ቢሞትም የእሱ ተተኪዎች በውርሱ ሊካፈሉ እንደሚችሉ፤ እንደዚሁም ኑዛዜ ተጠቃሚው ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ተደርጎለት ከሆነ ሚች የስጋ ዘመድ ወራሽ በማጣቱ ንብረቱ ለመንግስት የሚገባ በሆነ ጊዜ የልዩ የኑዛዜ ስጦታ ተጠቃሚው ወራሾች እሱን ተክተው በሚች ውርስ ሊካፈሉ እንደሚችሉ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 908 የተደነገገ መሆኑን ነው።

5.4 ኑዛዜ መኖሩን ስለማስረዳት

አንድ ሰው በአንድ ሰነድ ወይም በአንድ ተግባር ውስጥ እሱን የሚመለከት መብት ሊኖረው ይችላል። በተመሳሳይ መልኩ ሚች በሕይወት ዘመኑ በአደረገው ኑዛዜ ውስጥ የኑዛዜ ተጠቃሚ የሚሆንበት በርካታ አጋጣሚ አለ። ዋናውና ትልቁ ነገር ሚች በሕይወት ዘመኑ በአደረገው ኑዛዜ እሱ የኑዛዜ ተጠቃሚ መሆን በበቂ ሁኔታ ለማስረዳት እና ለማረጋገጥ ካልቻለ መብት እያለው በመብቱ ጠቃሚ የማይሆንበት ሁኔታ ይፈጠራል።

የኢትዮጵያ የሲቪል ሎው የሕግ ስርአት ተከታይ ከሆኑት አገሮች አንደኛው በመሆኗ አንድ ጉዳይ ለማስረዳት መቅረብ የሚገባውን የማስረጃ አይነትና የማስረዳት ሀላፊነት ያለበት ተከራካሪ ወገን የሚወሰኑ ዝርዝር የማስረጃ ሕግ ደንቦች በተበታተነ ሁኔታ ተደንግገው ይገኛሉ።

የኑዛዜውን ቃልና ይዘት አስመልክቶም ማን ማስረዳት አንዳለበትና ምን አይነት ማስረጃዎች ማቅረብ እንደሚገባው በውርስ ሕግ ውስጥ ልዩ ድንጋጌዎች ተደንግገው እናገኛለን።

በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 896 መሠረት አንድ የኑዛዜ ተጠቃሚ የሆነ ሰው ሚች በሕይወት ዘመኑ ለእሱ ጥቅም ያደረገው ኑዛዜ መኖሩንና የኑዛዜው ቃልና ይዘት ምን እንደሆነ የማስረዳት ሽክም አለበት። ስለዚህ ምን ጊዜም የሚች የኑዛዜ ወራሽና ተጠቃሚ ነኝ የሚል ሰው

- ሚች በሕግ ፊት ውጤት ያለው ኑዛዜ የፈጸመ መሆኑን፤
- የኑዛዜውን ቃልና ይዘት፤
- እንደዚሁም እሱ በሚች ኑዛዜ ውስጥ ተጠቃሚ መሆኑን፤

የማስረዳት ሽክም /Burdon of proof/ አለበት።

የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ኑዛዜ መኖሩን እና የኑዛዜውን ቃል የማስረዳት ሽክም ያለበት ማን እንደሆነ በመደንገግ ብቻ አላቆሙም። የሕጉ ድንጋጌዎች ለምን አይነት ኑዛዜ ምን አይነት ማስረጃ መቅረብ እንዳለበት ጥብቅ የሆነ መስፈርት አስቀምጠዋል።

በመሆኑም በግልጽ የተደረገ ኑዛዜ ወይም በተናዛዥ ጽሑፍ የተደረገ ኑዛዜ መኖሩን ለማረጋገጥ የኑዛዜው ጽሑፍ ዋናው ወይም ውል ለማዋዋል ስልጣን በተሰጠው ሰው ወይም በፍርድ መዝገብ ሹም ትክክለኛ ሆኖ የተመሰከረ አንድ ግልባጭ መቅረብ እንዳለበት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 897/1/ ይደነግጋል። ከሕጉ ድንጋጌ የምንረዳው በግልጽ የተደረገ ኑዛዜ ወይም በተናዛዥ እጅ ጽሑፍ የተደረገ ኑዛዜ ለማስረዳት በመጀመሪያ መቅረብ የሚገባው የኑዛዜው ዋና ሰነድ ወይም original/primary document/ መሆኑን ነው።

የሕጉ ድንጋጌ ዋናው ሰነድ primary document በሌላ ጊዜ የዋናው ሰነድ ትክክለኛ ግልባጭ ወይም ኮፒ መሆኑ ውል ለማዋዋል ስልጣን በተሰጠው ሰው ወይም በፍርድ ቤት መዝገብ ሹም የተረጋገጠ ' Certified copy of the original document' በማስረጃነት ሊቀርብ እንደሚችል ይደነግጋል።

ከእነዚህ ከሁለቱ የማስረጃ አይነቶች ውጭ በግልጽ የተደረገ ኑዛዜን ወይም በተናዛዥ እጅ ጽሑፍ የተደረገ ኑዛዜን ለማስረዳት አይቻልም። ይኸም ማለት ትክክለኛነቱ ውል ለማዋዋል ስልጣን ባለው ሰው ወይም በፍርድ ቤት መዝገብ ሹም ያልተረጋገጠ ፎቶ ኮፒ ወይም ግልባጭ በማቅረብ በግልጽ የተደረገ ኑዛዜን ወይም በተናዛዥ እጅ ጽሑፍ የተደረገ ኑዛዜን ለማስረዳት አይቻልም። ይህንንም በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 897/2/ እጅግ ጥብቅና ጠንካራ በሆነ አገላለጽ ኑዛዜዎችን ለማስረጃም በማናቸውም ሌላ መንገድ ማስረዳት አይቻልም በማለት ደንግጎታል።

ሌላው መነሣት ያለበት ጥያቄ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 897/3/ ምን ለማድረግ እንደገባ እና ሕግ አውጭ ይህንን ድንጋጌ በማስገባት ምን ግብ ሊመታ እንዳለበ ነው። የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 897/3/ አንድ የኑዛዜ ተጠቃሚ የሆነ ሰው ለመብቱ ማስረጃና ማረጋገጫ የሆነውን የኑዛዜ ሰነድ አንድ ሰው ሆነ ብሎ ወይም በቸልተኝነት ቢያጠፋበት፣ ቢቀድበት ወይም ቢያቃጥልበት የኑዛዜ ሰነዱን ባያጠፋት ኖሮ፣ ከሚች ውርስ ኑዛዜውን በማስረጃነት አቅርቦ ሊያገኝ የሚችለውን ጥቅም ያስቀረቡትና ኑዛዜውን ያጠፋበት ሰው በኑዛዜው ከሚች ውርስ ሊያገኝ የነበረውን ጥቅም ያህል ካሳ እንዳከፍለው ክስ ሲያቀርብ ኑዛዜውን በማስረጃነት እንዳይቀርብ አድርጎ ባጠፋበት ሰው ላይ ይህንን ጥፋቱን ሊያስረዱ የሚችል ማናቸውንም አይነት ማስረጃ ማቅረብ እንደሚችል የሚደነግግ የሕግ ድንጋጌ ነው።

ለምሳሌ አቶ ከበደ ተሰማ ለንደኛቸው አበበ ዓለሙ 500000 ብር የሚያወጣ ማርቸዲስ የቤት መኪና በእጁ ጽሑፍ ባደረጉ ኑዛዜ ቢያወርሱና አቶ ከበደ ከሞቱ በኋላ ታላቅ ልጃቸው ወንድወሰን ከበደ ይህንን የሚች ኑዛዜ አቶ አበበ እንዲያገኙትና በማስረጃነት እንዳይጠቀሙበት በማሰብ በእሳት ቢያቃጥለው፣ አቶ አበበ ዓለሙ የኑዛዜው ዋና ሰነድ ወይም አግብብ ባለው ባለስልጣን የተረጋገጠ ኮፒ ስለሌላቸው በሚች ከበደ ተሰማ ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ወራሽ ሆነው ለመቅረብ አይችሉም። ምክንያቱም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 897/1/ እና 897/2/ መሠረት ኑዛዜውን ለማስረዳት ሊቀርብ የሚቻል ማስረጃ የላቸውም። ሆኖም አቶ አበበ ዓለሙ የብር 500000 ካህ አቶ ወንድወሰን እንዲከፍላቸው ክስ ማቅረብና ይህንንም ለማስረዳት ወንድወሰን የኑዛዜውን ሰነድ ሲያቃጥል ያዩ ምስክሮችን፣ ሚች ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ወራሽ ያደረጋቸው መሆኑን የሚያስረዳላቸውን ማናቸውንም አይነት ማስረጃ ማቅረብ እንደሚችሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 897/ሐ3ሐ ይደነግጋል። በዚህም ሕግ አውጭው ሆነ ብለውም ሆነ በቸልተኝነት የሚችን ኑዛዜ የሚያጠፉ ሰዎች ይህንኑ ጥፋታቸውን ሊያስረዳ የሚችል ማናቸውም አይነት ማስረጃ እንደሚቀርብባቸውና በጥፋታቸውም ተጠያቂ እንዲሆኑ በመደንገግ ከወዲሁ የሚችን ኑዛዜ በጥንቃቄ መያዝ እንዳለባቸው የማስጠንቀቅና ይህንንም ሲተላለፍ ተጠያቂ የማድረግ ሀሳብና ፍላጎት እንዳለው ያሳያል። የቃል ኑዛዜንም አስመልክቶ ሕጉ በዝምታ ያለፈው ቢሆንም ተናዛዥ የቃል ኑዛዜ ሲያደርግ የነበሩና የሰሙ ሰዎችን በማቅረብ ማስረዳት እንደሚቻል ግልጽ ነው።

በአጠቃላይ ኑዛዜ ያለ መሆኑንና የኑዛዜውን ቃልና ይዘት የማስረዳት ሽክም ያለበት የኑዛዜ ተጠቃሚው መሆኑ፣ በግልጽ የተደረገ ኑዛዜ እና በተናዛዥ እጅ ጽሑፍ የተደረገን ኑዛዜ ለማስረዳት የሚችለው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 897/1/ የተመለከቱትን ማስረጃዎች ብቻ በማቅረብ መሆኑ ግንዛቤ ሊያዝበትና በአፈጻጸምም ወቅት ከፍተኛ ጥንቃቄ ማድረግ፣ በጽሑፍ ማስረጃን ይዘት በቃል ምስክር ማስረዳት ከመሠረታዊ የማስረጃ ሕግ መርህ አንጻር ተገቢ ነው ወይ? የሚለው ሲሆን በተለይም ደግሞ ሚች ከሞተ በኋላ ውጤት በሚኖረው ኑዛዜ በቃል ለማስረዳት እንዴት ሊፈቀድ ይችላል? የኑዛዜው ይዘቱ ብቻ ሳይሆን ፎርሙን ያሟላ መሆኑንስ ሰነዱ በሌለበት ሁኔታ እንዴት በሰው ምስክር ማስረዳት ይቻላል? የሚሉት ነጥቦች አከራካሪዎች ናቸው።

በመሆኑም እንኳን ሰነዱ በሌለበት ሁኔታ ሰነዱ ቀርቦ ኑዛዜው በሕጉ የተቀመጠውን ፎርም ካላሟላ ውጤት የማይኖረው በመሆኑና ሰፊ ክርክር የሚያስነሣ በመሆኑ ኑዛዜን አስመልክቶ የሚነሱ መጠነ ሰፊ ክርክሮች እና ሊሰጥ የሚችለውን ብይን የበለጠ ለመገንዘብ ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ፍርድ እንመልከት።

የክርክሩ መነሻ አቶ አየለ ታምራት በህይወት በነበሩበት ዘመን የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም በጽሁፍ አድርገዋል የተባለውን ኑዛዜ ነው። ኑዛዜው በታይኝ ተጽፎ የቀረበ ነው። አቶ አየለ ታምራት ኑዛዜውን አደረጉ የተባለው የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም ይሁን እንጂ የሞቱት የካቲት 3 ቀን 1985 ዓ.ም ተናዘዙ በተባለ በአምሥተኛው ዓመት ላይ ነው። የኑዛዜው ተጠቃሚ ነኝ በማለት በኑዛዜው ጽሁፍ ላይ የተዘረዘሩትን ንብረቶች ባለመብት ለመሆን እንዲያስችላት ኑዛዜው ፀድቆ የኑዛዜ ወራሽነቷን የሚያረጋግጥ ምሥክር ወረቀት እንዲሰጣት፣ በኑዛዜው ላይ በተገለፀው መልኩ የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት ሚስት ስለመሆኗ በፍርድ ቤት ተረጋግጦ እንዲታወቅላት፣ ከሚች አቶ አየለ ታምራት ጋር በባልና ሚስትነት አብረን ስንኖር ተወልዷል የምትለው ህፃን ክንፈሚካኤል የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት ልጅና ወራሽ ነው ተብሎ እንዲወሰንላት፣ በኑዛዜውም ወራሽ ነው እንዲባል አቤቱታ ጽፋ ለወረዳ 13 ፍርድ ቤት በማመልከት ፋይል ያስከፈተችው የአሁኗ መልስ ሰጪ ወ/ሮ አልማዝ ሃይለመስቀል ናት።

በሌላም በኩል የአሁን ይግባኝ ባዮች በበኩላቸው የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት የመጀመሪያ ደረጃ ህጋዊ ወራሾች መሆናቸውን በፍርድ ቤት ውሳኔ ተረጋግጦ እንዲታወቅላቸው ለወረዳው ፍ/ቤት አመልክተው ፋይል እንዲከፈላቸው አድርገዋል።

የሚች ሚስት ነኝ ለምትለው ለወ/ሮ አልማዝ ሃይለመስቀልና ከእርሷ ለተወለደው ልጅ አድርገዋል የተባለው ኑዛዜ እንዲፀድቅ የእርሷም ሚስትነት እንዲረጋገጥ እና ክንፈሚካኤል የተባለው ልጅም የሚች ልጅ ስለመሆኑ እንዲወሰን የሚል አቤቱታ ለፍርድ ቤት ማቅረቧን ይግባኝ ባዮች እንደሰሙ ባስከፈተችው መዝገብ ላይ ተቃዋሚ በመሆን ቀርበው ተፈቅዶላቸው በርካታ የሕግ ክርክሮችን በማቅረብ ኑዛዜው ተቀባይነት ሊሰጠው የማይገባ ስለመሆኑ፣ መልስ ሰጪም ከሚች አባታቸው ጋር አብራ የነበረችው በቤት ሠራተኛነት እንጂ ተጋብተው በባልና ሚስትነት ያለመሆኑን፣ ከሚች ወልጃለሁ የምትለው ልጅ የልጅነት ጉዳይም በወረዳ ፍርድ ቤት

ደረጃ ታይቶ የማይወሰን መሆኑን በመዘርዘር ያቀረበችውን ጥያቄዎች በመቃወም ተከራክረዋል።

ወረዳ ፍ/ቤትም ሁለቱን መዝገቦች በማጣመር ሲያይ ከቆየ በኋላ መጋቢት 8 ቀን 1986 ዓ.ም በዋለው ችሎት መርምሮ በሰጠው ውሳኔ ሚች አድርገዋል የተባለውን ኑዛዜ በብዙ መልኩ ተቀባይነት የማይሰጠው ስለመሆኑ ተችቶ ሙሉ በሙሉ ውድቅ ሲያደርገው፣ የሚች ሚስት መሆኔ ይታወቅ ብላ ወ/ሮ አልማዝ ሃይለመስቀል ያቀረበችውን ጥያቄ በተመለከተም ከሚች ጋር አብረሽ የነበርሽው በቤት ሠራተኛነት እንጂ ጋብቻ በመፈፀም በባልና ሚስትነት ስላልሆነ ሚስት አይደለሽም ብሎ ሲውሰነ፣ ክንፈሚካኤል የተባለው ሚች አባቱ ስለመሆናቸው ይወሰን የተባለውን በሚመለከትም የተወለደው ከጋብቻ ውጭ ስለሆነ ስልጣን ላለው ፍ/ቤት ነው ቀርቦ መታየት ያለበት በማለት በአጠቃላይ የአሁኗ መልስ ሰጪ ያቀረበችውን ጥያቄ ሳይቀበላቸው የቀረ ሲሆን ይግባኝ ባዮች የሚች የአቶ አየለ ታምራት ህጋዊ ወራሾች ስለመሆናቸው ተረጋግጦ እንዲወሰን ያቀረቡትን ጥያቄ ግን በመቀበል ወራሽ ናቸው ሲል ወስኗል።

የአሁኗ መልስ ሰጪ ይህንኑ የወረዳውን ፍ/ቤት ውሳኔ በመቃወም ግንቦት 1 ቀን 1986 ዓ.ም በተፃፈ የይግባኝ ማመልከቻ በወቅቱ ለነበረው ለክልል 14 መስተዳድር ዞን ፍ/ቤት የይግባኝ ክርክሯን በማቅረብ ተከራክራለች። ዞን ፍ/ቤትም ለይግባኙ በተከፈተው ቁጥሩ 928/86 በሆነው መዝገብ ላይ የአሁኑ ይግባኝ ባዮች ለቀረበው የይግባኝ ቅሬታ መልስ እንዲሰጡበት በማድረግ አከራክሯል። የአሁኗ መልስ ሰጪ በሥር ባቀረበችው ክርክር ይግባኝ ባዮች የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት ህጋዊ ወራሽ መሆን አይችሉም የሚል ክርክር አልነበራትም። የመልስ ሰጪ ዋና ጥያቄና ክርክር ሚች የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም በጽሁፍ አድርገዋል የተባለው ኑዛዜ እንዳለ መጽደቅ አለበት። የክንፈሚካኤል ሞግዚት መሆኔ ተረጋግጦ መወሰን አለበት የሚል ነው። ባቀረበችው የይግባኝ ማመልከቻ ላይ ስለሚስትነቷ ጉዳይ ብዙም ትኩረት አላደረገችም። ክንፈሚካኤል የተባለው ልጅ አባት አቶ አየለ ታምራት ናቸው ተብሎ መወሰን አለበት ስትል ለወረዳው ፍ/ቤት ያመለከተችውንም በይግባኙ እምብዛም ስታነሳው አልታየም።

ዞን ፍ/ቤትም በመጨረሻ መርምሮ በሰጠው ውሳኔ በህጋዊ ጋብቻ የተወለዱት የሚች አራቱ ልጆች፣ ሚስት ነኝ ስትል የነበረችው ወ/ሮ አልማዝ ሃይለመስቀል እንዲሁም ከእርሷ የተወለደው ክንፈሚካኤል የተባለው ልጅ በጠቅላላው ስድስቱም ሰዎች በእኩል ሁኔታ የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት ወራሾች ይሆናሉ በሚል ድምዳሜ ላይ ይድረስ እንጂ ኑዛዜ በተባለው

ነገር ሙሉ በሙሉ አላመነበትም። ኑዛዜ የተባለው ነገር በሕገ ምንገህል ተቀባይነት እንዳለውና በሕገ እይታ በትክክል ኑዛዜ ሊሰኝ ስለመቻሉ ብዙም ያለው ነገር ሣይኖር አልፎ ኑዛዜው የሚችል ልጆችን ከውርስ የማግለል ይዘት ስላለው እንዳለ ለመቀበል አይቻልም። በሌላ በኩል ኑዛዜው ሙሉ በሙሉ ውድቅ ሊደረግ ስለማይችል ሁሉንም በአንድ የወራሽነት ዘንግ በማሰለፍ ተጠቃሚ እንዲሆኑ ማድረግ ይሻላል ብሎ ኑዛዜውን በከፊል በመቀበል ሁሉንም ሰዎች የሚችል የመጀመሪያ ደረጃ ህጋዊ ወራሾች አድርጓቸዋል።

ይግባኝ ይህንኑ ውሳኔ በመቃወም የቀረበ ነው። ይግባኝ ባዮች ሚች የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም አድርገዋል የተባለው ኑዛዜ ፍጹም ሀሰት እና ከሕገ ውጭ ተቀባይነት ተዘጋጅቶ የቀረበ ስለሆነ በየትኛውም መልኩ ተቀባይነት ሊሰጠው የሚገባ አይደለም። መልስ ሰጪም ሆነች ከእርሷ የተወለደው ልጅ ከእኛ እኩል የአባታችን የሚችል አቶ አየለ ታምራት ወራሾች ሊሆኑ አይችሉም። ዞን ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔም ማስረጃ እና ሕገ-ንግድ ያላገናዘበ ስለሆነ መሻር አለበት ባዮች ናቸው።

መልስ ሰጪ ሐምሌ 13 ቀን 1992 ዓ.ም ጽፋ ባቀረበችው መልስ ሚች አቶ አየለ ታምራት የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም በጽሁፍ ያደረጉት ኑዛዜ የሚሻርበት አንዳትም የሕግ ምክንያት ያለመኖሩን፣ ይግባኝ ባዮችም ኑዛዜውን መሰረዝ አለበት ብለው ከመከራከር ውጭ መሠረዝ ይገባል የሚሉበትን ምክንያት በተጨማሪም ለማስረዳት ያለመቻላቸውን፣ ዞን ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔም ምንም አይነት ጉድለት የሌለበት መሆኑን በመግለጽ ተከራክራለች። ይግባኝ ባዮች በበኩላቸው ጥቅምት 22 ቀን 1993 ዓ.ም የመልስ መልሱን ጽፈው በማቅረብ ይግባኝን በሚያጠናክር መንገድ ተከራክረዋል በማለት የክርክሩን ሂደት ከተነተነ በኋላ ፍርድ ቤቱ በሰጠው ትችት በእኛም በኩል የግራቀኝን ክርክር በመመርመር እንደተገነዘብነው በዚህ መዝገብ ውሳኔ ሊሰጥበት የሚገባው አከራካሪ ሆኖ የተገኘው ጭብጥ ሚቹ አቶ አየለ ታምራት የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም በጽሁፍ አድርገዋል የተባለውን ኑዛዜ በሕገ አግባብ የተፈፀመና ተቀባይነት የሚሰጠው ነው ወይንስ ከሕገ ውጭ ነው ተብሎ ፈራሽ የሚሆን ነው የሚለው ጥያቄ ነው።

አቶ አየለ ታምራት የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም በጽሁፍ ተናዘዋል ከተባለ በኋላ ለአምስት አመታት ያህል በህይወት ሲኖሩ ቆይተው የሞቱት የካቲት 3 ቀን 1985 ዓ.ም መሆኑ ተነግሯል። ኑዛዜ ነው ተብሎ በቀረበው ጽሁፍ ላይ በአብዛኛው ያላቸውን ሃብትና ንብረት

ለወ/ሮ አልማዝ ሃይለመስቀልና ከእርሷ ለተወለደው ክንፈሚካኤል ለተባለው ልጅ እንዲወርሱ የተናዘዙላቸው ሆኖ ይታያል።

ይግባኝ ባዩች የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት ልጆች ስለሆኑ በሕጉ የመጀመሪያ ደረጃ ህጋዊ ወራሾች ናቸው። የመጀመሪያ ደረጃ ህጋዊ ወራሾች ደግሞ ያለ ኑዛዜ ወራሾች ናቸው። አቶ አየለ ታምራት እነዚህን አራት ልጆች ያላቸው መሆኑን እየታወቀ መልስ ሰጪ ኑዛዜ ነው ብላ ባቀረበችው ጽሁፍ ላይ አንደኛዋ ይግባኝ ባይ ለወ/ሮ ጽጌረዳ አየለ ለመታሰቢያ ያህል የጣቱን ወርቅ እንዲሁም ለ4ኛው ይግባኝ ባይ ለአቶ መልኬ አየለ የሚኖርበት አንድ ክፍል ቤትና አቶ አበበ መሸሻ የሚተኛበትን ክፍል ቤት ሰጥቻለሁ ብለዋል ተብሎ ከመፃፉ ውጭ ቀሪዎቹ ሁለት ልጆች ማለትም 2ኛ እና 3ኛ ይግባኝ ባይ ይጡ ወይም ያግኙ የተባለ ነገር የለም። ለ1ኛዋ ይግባኝ ባይ ተናዘዋል የተባለውም ቢሆን ለመታሰቢያ ያህል የጣት ወርቅ እንደሰጧት ተደርጎ የተባፈ እንጂ ከዋናው የሚች ሁለት የተሰጣት ምንም ነገር የለም። አለ የተባለውን ንብረት አወረሱ የተባለው ለአሁኗ መልስ ሰጪ እና ከእርሷ ለተወለደው ክንፈሚካኤል ለተባለው ልጅ ነው። 2ኛ እና 3ኛ ይግባኝ ባይ የሚች ልጆች መሆናቸው እየታወቀና ከውርሱም የተገለሉበት ምክንያት ሳይነገር በዝምታ ከውርሱ ተነቅለዋል።

ከዚሁ ስንህሳ መልስ ሰጪ ሚች አድርገዋል ብላ ያቀረበችው ኑዛዜ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 939/2/ መሠረት የሚቹን ልጆች ከወራሽነት መንቀልን አያስከትልም። በሌላም በኩል በኑዛዜው ፎርምና አሰራር በኩል ያለውን ስንመረምር መልስ ሰጪ ሚች የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም አድርገዋል ብላ ያቀረበችው የጽሁፍ ኑዛዜ ነው። በጽሁፉ ላይ እንደተገለፀው ሚች እንደተናገሩ ተረቆ ከተባፈ በኩላ እንደገና ወደሌላ ቦታ ተወስዶ በታይኝ ተዘጋጅቶ ቀርቦ ተመልክተውት ትክክለኛ ቃል ነው ብለው በፊርማቸው አረጋግጠዋል። በመጀመሪያ የኑዛዜ ቃሉን ተቀብለው አናዘዙኝ የሚሉት የንሰሃ አባታቸው አባ ደስታ ካሳዩን ነው። በማናዘዝ ቃሉን ተቀበሉኝ ያሉትም አራት ምስክሮች ባሉበት ሲሆን ምስክሮቹም ሚች ሲናዘዙ አይተን ሰምተን ፈርመናል ብለዋል። በጽሁፉ መግቢያ ላይ ሚች ኑዛዜውን ያደረጉት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 880/ሀ/ እና 881 /2/ መሠረት መሆኑ ተጠቅሷል።

ሚች አድርገዋል ተብሎ የቀረበው ኑዛዜ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881 ላይ የተገለፀው በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ ፣፣ አይነት መሆኑ ነው። በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ ደግሞ ተናዛዥ

እየተናገረ ማናቸውም ሌላ ሰው ወይም ተናዛዥ ራሱ የሚጽፈው ነው። ሕጉ ኑዛዜው በተናዛዥና በአራቱ ምስክሮች ፊት ካልተነበበና ይኸው ሥርዓት /ፎርማሊቲ/ መፈፀሙንና የተፃፈበትንም ቀን የሚያመለክት ካልሆነ በቀር ፈራሽ እንደሚሆን፤ ተናዛዥና ምስክሮቹ በኑዛዜው ላይ ወዲያውኑ ፊርማቸውን ወይም ያውራጣት ምልክታቸውን ካላደረጉበት እንደሚፈረስ ያስረዳል። ኑዛዜ ተብሎ የቀረበውን ጽሁፍ ደግሞ ስንመለከተው ከአፈፃፀም ሲጀምር ሚች በቀጥታ በራሳቸው አንደበት ምስክሮች ቁጭ ብለው እየሰሟቸው ራሳቸው እየተናገሩ የፃፉት ወይም ሌላ ሰው አጠገባቸው ሆኖ አራቱ ምስክሮች ባሉበት እየተናገሩ ቃል በቃል የፃፈው ስለመሆኑ አያስረዳም። እኔ እየተናገርኩ ጽሁፉ ተረቆ ከዚያ በኋላ በታይኝ ተዘጋጅቶ እንዲቀርብ ተደርጎ ፣፣ የሚለው በቀጥታ አራቱ ምስክሮች እየሰሙና እያዩ ሚች በራሳቸው አንደበት እየተናገሩ ቃል በቃል ያልተፃፈ መሆኑን ያሳያል። ኑዛዜው ደግሞ የተቀነባበረ የማርቀቅ ሥራ የሚያስፈልገው ሳይሆን የተናዛዥ የግል ተግባር ነው። ኑዛዜ በምክክርና በመወያየት የሚፈጸም አይደለም። ኑዛዜ ሌላ ሰው በድርሰት መልክ ጽፎ አቅርቦት ተናዛዥ በቃሉና በአፃፃፉ እስማማበታለሁ ብሎ የሚፈረመው ነገር አይደለም።

ሚች አደረጉ ተብሎ የቀረበው ኑዛዜ በመኪና የተፃፈ ነው። በመኪና የተፃፈው ረቂቅ በሌላ ጽሁፍ ተዘጋጅቶ እንዲቀርብ ከተደረገ በኋላ ነው። በመኪና/በታይኝ / የተፃፈው ደግሞ ሌላ ቦታ ተወስዶ አራቱ ምስክሮች በሌሉበት ለመሆኑ መረዳት ይቻላል። ሕጉ ግን ተናዛዥ አራቱ ምስክሮች በግንባር ባሉበት በቀጥታ በራሱ አንደበት እየተናገሩ ቃል በቃል ኑዛዜው ተጽፎ ወዲያውኑ ተነቦ ተናዛዥ ምስክሮች ሳይነጣጠሉ እዚያው በዚያው መፈረም ያለባቸው መሆኑን ነው የሚያስገነዝበው። በዚህ ጉዳይ እንደሚታየው ደግሞ ሚች አድርገዋል ተብሎ የቀረበው ኑዛዜ ሕጉ በሚያዘው መንገድ የተፈጸመ አይደለም። ጽሁፉም ተናዛዥና አራቱ ምስክሮች በአንድነት በተገኙበት ተነባቸው ወዲያውኑ የፈረሙበት መሆኑን አይገልጽም። ኑዛዜ ተብሎ በቀረበው ጽሁፍ ላይ አንደኛ ምስክር ተብለው የተፃፉት አቶ ሃብተስላሴ አብተው ወረዳው ፍ/ቤት ቀርበው ስለኑዛዜው አደራረግ ሲጠየቁ የፃፈውን አላውቅም ብለዋል። ኑዛዜው ስለመነበብ አለመነበቡም የማውቀው ነገር የለም ሲሉ ገልፀዋል። ሁለተኛው የሚች ንሰሃ አባት ነኝ የሚሉት አባ ደስታ ካሳዩም ራሴ አንብቤ ፈረምኩ ከሚሉ በቀር ለሁሉም ምስክሮች ኑዛዜው መነበቡን አላስረዱም። 3ኛው ምስክር ሚች በታይኝ አስመትተው አምጥተው ፈረምንበት አሉኝ በእርሱ ፊት ሚች እየተናዘዙ ኑዛዜው ስለማፃፉ አላስረዱም። ኑዛዜውን ሁሉም ምስክሮች እና ተናዛዥ ባሉበት ተነባልናል አላሉም። በአጠቃላይ ከምስክሮቹ

አመሰካከር ለማረጋገጥ የተቻለው ሚች የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም አድርገዋል ተብሎ የቀረበው ኑዛዜ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881 መሠረት ያልተፈፀመና በሕጉ ላይ የተገለፀውን ኑዛዜ መንፈስም ሆነ ይዘት የሌለው መሆኑን ነው።

በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 857/1/ ላይ እንደተደነገገው ኑዛዜ የሚቹ ጥብቅ የሆነ ራሱ የሚፈጽመው ሥራ ነው። ሚች ያደረጉት ኑዛዜ ነው ተብሎ በቀረበው ጽሁፍ ላይ የሕግ አንቀጾች ተጠቅሶ መገኘቱና በምሥክሮች ፊት ሣይሆን ሌላ ቦታ በታይኝ ተጽፎ መቅረቡ ሲታይ ሕጉ በሚያዘው መሠረት የተፈፀመ ትክክለኛ ኑዛዜ ነው ብሎ ለመናገር አይችልም። በእነዚህ ምክንያቶች ሚች አድርገዋል የተባለው በሕጉ ብቃት ያለው ኑዛዜ ነው የማይሰኝ ከመሆኑም ሌላ ሕጉ በሚያዘው መንገድ የተፈፀመ ባለመሆኑ በሕጉ ፈራሽ ከሚሆን በቀር የሚያስከትለው ሕጋዊ ውጤት የለም። መልስ ሰጪም ሆነች ከእርሷ የተወለደው ክንፈሚካኤል የተባለው ልጅ በኑዛዜው በሕጉ አግባብ ባለመፈፀሙ ኑዛዜ የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት ወራሾች ሊሆኑ አይችሉም። የክልል 14 መስተዳደር ዞን ፍ/ቤት መልስ ሰጪ ከልጁ የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት የኑዛዜ ወራሾች ይሆናሉ የሚለው የሰጠው ውሳኔም ሙሉ በሙሉ የተሳሳተ ስለሆነ በፍ/ሥ/ሥ/ቁ. 348/1/ መሠረት ሽረን ወራሽ መሆን የሌለባቸው ሰዎች ናቸው ብለናል። ይግባኝ ባዩች የሚቹ ሕጋዊ ወራሾች መሆናቸው ስላላከራከረ ወረዳው ፍ/ቤት በወሰነው መሠረት የሚቹ የአቶ አየለ ታምራት ህገዊ ወራሾች መሆናቸውን እንዳለ በማረጋገጥ ወስነን መልሰናል። መልስ ሰጪ ከሚቹ ተወልዷል ስለምትለው ክንፈሚካኤል ስለተባለው ልጅ ወረዳው ፍ/ቤት በሰጠው ውሳኔ ላይ ባመለከተው መንገድ ሚች ወላጅ አባቱ ስለመሆናቸው እንዲረጋገጥላት ሥልጣኑ ለሆነው ፍ/ቤት በማመልከት ከመጠየቅ የሚያግዳት ነገር አይኖርም። ሚስትነቷን በተመለከተም ወረዳው ፍ/ቤት ሳይቀበላት ቀርቷል። ለዞን ፍ/ቤት ባቀረበችው ይግባኝም ኑዛዜው መጽደቅ አለበት የሚል ክርክር አቀረበች እንጂ ሚስት ነኝ በሚለው ክርክር አልገፋችበትም። በዚህም መዘገብ ከሚቹ ጋር ባልና ሚስት ነኝ የሚል ክርክር አላነሳችም። በዚህ ላይ የቀረበችው ይግባኝ እስከሌለ ድረስ የሚች ሚስት ነበረች አልነበረችም የሚል ጭብጥ ይዞ መወሰን አያስፈልግም። በመጨረሻም ስናጠቃልለው ከፍ ሲል በተጠቀሱት የሕግ ምክንያቶች ሚች አቶ አየለ ታምራት የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም አድርገዋል የተባለው ኑዛዜ ውድቅ ሆኖ የክልል 14 መስተዳደር ዞን ፍ/ቤት ኑዛዜውን በሚመለከት የሰጠው ውሳኔ ተሸሯል። በማለት ውሳኔ ሰጥቷል። ከዚህ ውሳኔ የምንረዳው በሕግ ውጤት ያለው ኑዛዜ መኖሩን ለማስረዳት የኑዛዜው ሰነድ መቅረቡ ምን ያህል አስፈላጊ እንደሆነ ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት የኑዛዜን ፎርም በተመለከተ በመዝገብ ቁጥሮች 25048፣ 16839፣11625፣10237ና 17429 ውሳኔ የሰጠ ሲሆን ውሳኔዎቹ ተገቢ ነውን ይላሉን? ለምን?

ምዕራፍ ስድስት

ውርስን ማጣራት እና ውርስን ማስተዳደር

የዚህ ምዕራፍ ዋና ዓላማ

- ውርስን ለማጣራት መከናወን ስላለባቸው ተግባራትና ስለ ውርስ አጣሪ አሻሻም ግንዛቤ ማስያዝ፤
  - ከሚችሉ የውርስ ንብረት መብት አለኝ የሚሉ ሰዎች ጥያቄ ስለሚወሰንበት ሁኔታ ማሳየት፤
  - የሚችሉ ወራሾች ውርሱን ለመቀበል ወይም ላለመቀበል ስላላቸው ምርጫ ግንዛቤ ማስጨበጥ፤
  - ስለ ውርስ እዳ አከፋፈል እና ስለ ወራሽነት የምስክር ወረቀት አንዳንድ ነጥቦችን ማብራራት፤
  - ስለ ውርስ መዘጋትና የውርስ መዘጋት ስለሚያስከትለው ውጤት ግንዛቤ፤
- ማስጨበጥ ነው።

6.1 ወራሽነትን ስለማጣራትና ስለ ውርስ አጣሪ

በምዕራፍ ሁለት በግልጽ እንደተመለከተው ሚች በሞተበት ጊዜና ቦታ የሚች ውርስ እንደሚከፈት ገልፀናል። የሚች ውርስ ሚች በሞተበት ጊዜና ቦታ የሚከፈት ቢሆንም የሚች ውርስ እስከሚጣራ ድረስ የሚች ንብረት "አንድ የተለየ ንብረት፣፣ አንደሆነ ይቆጠራል። ይኸም ማለት የሚች ንብረት ከሌሎች ሰዎች ንብረት ወይም ከወራሾቹ ንብረት ጋር ሳይቀላቀል የባለቤትነት መብቱ ለወራሾች ሳይተላለፍ እንደ አንድ ልዩ ንብረት፣ Distinct estate፣ሆኖ መያዝ እንዳለበት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 942 ይደነግጋል። ይኸም የሚሆነው

ያለ ምክንያት አይደለም። የሚች ውርስ ሣይጣራ ንብረቱ ከሌሎች ሰዎች ንብረት ጋር ቢቀላቀል ውርሱን ለማስተዳደርም ሆነ ለማከፋፈል የሚያጋጥመው ችግር ከባድ በመሆኑ ነው። በመሆኑም ውርስን የማጣራቱ ሥራ በሚች የውርስ ስርዓት አፈጻጸም ውስጥ በቀላሉ የማይታይና እጅግ በጣም አስፈላጊ ተግባር ነው። የውርስ ማጣራት ሥራ በሚች የውርስ ስርዓት ለማስፈፀም አስፈላጊ ተግባር ነው ካልን የውርስ ማጣራቱን ተግባር ሀላፊነት ወስዶ የሚያስፈጽም አንድ ወይም ከዚያ በላይ የሆኑ ሰዎች መኖር አለባቸው። እነዚህ ውርሱን የማጣራት ተግባር የሚፈጽሙትን ሰዎች የውርስ አጣሪ በመባል ይታወቃሉ።

6.1.1 ወራሽነትን ስለማጣራት

ውርስ ማጣራት ማለት፤

- የሚች ወራሾች እነማን እንደሆኑ አጣርቶ መወሰን፤
- የውርሱ ሀብት መጠን አይነትና ግምት እንደዚሁም የሚገኝበትን ቦታ አጣርቶ መወሰን፤
- ሌሎች ሰዎች ከሚች የተበደሩትን ገንዘብ መሰብሰብና በሚች ውርስ ላይ ሊከፍላቸው የሚገቡ አስገዳጅ የሆኑ አዳዎችን አጣርቶ መክፈል፤
- እንደዚሁም ሚች ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ያደረጉላቸውን ሰዎች የተሰጣቸውን ልዩ የኑዛዜ ስጦታ መክፈል፤

ማለት እንደሆነ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 944 ድንጋጌዎች ያስረዳሉ።

እነዚህ የውርስ ማጣራት ተግባራት በብቃት እስኪከናወኑ፤ የውርሱ ንብረት እንደ ናአንድ የተለየ ንብረትን እንደሚቆጠርና ከውርሱ ሀብት ላይ ገንዘብ ለመጠየቅ መብት ያላቸው ሰዎች ማለትም የሚች አበዳሪዎች እና የፍርድ ባለመብቶች ለገንዘባቸው ዋስትናና መያዥያ የሚሆናቸው ይኸው በመጣራት ላይ ያለው የውርሱ ንብረት ነው። ይኸም በመሆኑ ውርሱ በመጣራት ላይ እያለ ከሚች ወራሾች ገንዘብ ጠያቂ የሆኑ ሰዎች በውርሱ ንብረት ላይ አንዳችም የይገባኛል ጥያቄ ማቅረብ እንደማይችሉና ምንም አይነት መብት እንደሌላቸው ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 943/1/ እና 943/3/ ድንጋጌዎች ያመለክታሉ።

እነዚህ ድንጋጌዎች የራሳቸው ጠቀሜታና ግብ አላቸው። ምክንያቱም የሚች ውርስ በሚጣራበት ጊዜ የሚች ወራሾች አበዳሪዎችና ገንዘብ ጠያቂዎች የውርሱን ንብረት በመያዥነት አንዳይዙ የሚያደርገው የሚች ወራሾች ከውርሱ ንብረት ድርሻ ሊያገኙ የሚችሉት ከሚች እዳ የተረፈ ንብረት ሲኖር ብቻ በመሆኑ ነው።

ህጉ የሚች ወራሾች አበዳሪዎች ውርሱ በመጣራት ላይ እያለ በውርሱ ንብረት ላይ የይገባኛል ጥያቄ እንዳያቀርቡ በሚች ወራሾች እዳ ምክንያት የውርሱ ንብረት በመያዥነት እንዳይያዝ የሚከለክል ነው።

እንደዚሁም ውርሱ በመጣራት ላይ እያለ ከሚች ውርስ ገንዘብ የሚጠይቁ ሰዎች ከሚች ወራሾች የግል ሀብት ላይ አንዳችም መብት እንደሌላቸው እና የሚችን የውርስ ንብረት ብቻ መከታተል እንዳለባቸው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 943 ድንጋጌዎች ያሳያሉ።

እዚህ ላይ ውርስን ማጣራት አስፈላጊነት በመጀመሪያ ከሚች ገንዘብ የሚጠይቁ ሰዎች ውርሱ ከመከፋፈሉ በፊት ገንዘባቸውን እንዲያገኙ ለማድረግ፣ በማስከተልም ከውርሱ በአዳነት የሚጠየቁ ለምሳሌ ለሚች የቀብር ስነ ስርዓት የወጣው ወጭ፣ ከውርሱ መከፈል ያለበት የቀለብ እዳ እና ሚች በልዩ ኑዛዜ የሰጣቸው ስጦታዎች በቅደም ተከተል ተከፍለው ሲያበቁ ነውና ከዚህ የተረፈ ንብረት ካለ ነው የሚች የሕግ ወራሾችና ጠቅላላ የኑዛዜ ተጠቃሚዎች ከሚች ውርስ ንብረት ድርሻቸውን ያገኛሉ።

በመጨረሻም የውርስ ሕጎችን ወራሾችና የኑዛዜ ስጦታ የተደረገላቸው ሰዎች ውርሱን ስለማጣራት ወይም ስለመካፈል በመካከላቸው በሚደረገው ክርክር ሁሉ አንድ ወይም ብዙ የዘመድ አስታራቂ ዳኞች እንዳያዩት ለመስማማት እንደሚችሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 945 ይደነግጋል።

6.1.2 የውርስ አጣሪ

ከላይ እንደተገለጸው ውርስን ማጣራት በሚች የውርስ ስርዓት አፈጻጸም ወቅት እጅግ በጣም አስፈላጊ ተግባር ነው። ይህንን ውርሱን የሚያጣራው ሰው ወይም ሰዎች የውርስ አጣሪ ተብለው ይጠራሉ። የውርስ አጣሪ ከሶስቱ በአንደኛው መንገድ ሊሾም እንደሚችል የውርስ ሕጎችን ይደነግጋል። የውርስ አጣሪ፣

- በሚችሉ ኑሣዬ መሠረት፤
- በሕግ ሊመረጥ ወይም ሥልጣኑን ከሕግ ሊያገኝ፤
- በዳኞች ሊሾም ይችላል።

የመጀመሪያውን በተመለከተ ሚች አንድ ኑሣዬ የተወሰነ እንደሆነና ሚቹ በዚህ ኑሣዬ ውስጥ የኑሣዬው አስፈጻሚ የሾመ እንደሆነ ሚች የመረጠው ሰው የውርሱ አጣሪ ሆኖ ያገለግላል። ሚች በኑሣዬ የውርስ አጣሪ የሾመ እንደሆነ ሚች በግልጽ በኑሣዬው ካላመለከተ በስተቀር በሚች ኑሣዬ ጠቅላላ የኑሣዬ ስጦታ የተደረገለት ሰው ያለምንም ቅድመ ሁኔታ ውርሱን የማጣራት መብት ይኖረዋል። ሚች የውርስ አጣሪውን በኑሣዬ የሾመ እንደሆነ ወይም ጠቅላላ የኑሣዬ ስጦታ አድርጎ እንደሆነ ጠቅላላ ኑሣዬ ስጦታ የተደረገለት ሰው ያለምንም ቅድመ ሁኔታ ውርሱን የማጣራት መብት በቅደም ተከተል ይኖራቸዋል። ሚች የውርስ አጣሪውን በኑሣዬ የሾመ እንደሆነ ወይም ጠቅላላ የኑሣዬ ስጦታ የተደረገለት ሰው የተገኘ እንደሆነ የሚችን ያሉ ኑሣዬ ወራሾች የውርስ አጣሪነት ስልጣን የሚያስቀረው እንደሆነ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 948 ተደንግጓል።

በሁለተኛ ደረጃ ሚች በኑሣዬ የውርስ አጣሪ ያልሾሙ እንደሆነ ወይም ሚች ጠቅላላ የኑሣዬ ስጦታ ያደረገለት ሰው የሌለ እንደሆነ የሚች ያለ ኑሣዬ ወራሽ የሆኑ ሰዎች ሰውየው ከሞተበት ቀን አንስቶ ያለ አንዳች ፎርማሊቲ የውርስ አጣሪነት መብት እንደሚኖራቸው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 947 የሚደነግግ ሲሆን ብዙ ሰዎች የውርስ አጣሪ በሆኑ ጊዜ የአጣሪነቱን ተግባር በመተባበር መስራት እንዳለባቸው ወይም አንዱን በመወከል ለማሠራት እንደሚችሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 958 ይደነግጋል።

ሶስተኛው የውርስ አጣሪ የሚሰየምበት ስርዓት በፍርድ ቤት ውሳኔ የውርሱ አጣሪ የሚሰይምበት ሁኔታ ነው። የውርስ አጣሪ በፍርድ ቤት የሚሰየመው፤

- የሚች ወራሾች የማይታወቁ አንደሆነ፤
- ያለ ኑሣዬ ወራሾች ውርሱን ለማጣራት የማይፈቅዱ መሆናቸውን ገልፀው ያሳወቁ እንደሆነ፤
- ሚች የኑሣዬም ሆነ ያለ ኑሣዬ ወራሽ ያልተወና የሚችን ሀብት መንግስት የሚወርሰው በሆነ ጊዜ፤

የአስተዳደር ሕጎችን ወይም ደንቦችን መሠረት በማድረግ ዳኞች የውርሱን አጣሪ እንደሚሰይሙ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 949 ድንጋጌዎች ያስረዳሉ።

እንደዚሁም ዳኞች በሚችሉ ኑዛዜ፣ በሕግ ወይም በፍርድ ቤት የተሰየመውን የውርስ አጣሪ በሌላ የውርስ አጣሪ የመተካት ስልጣን እንዳላቸው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 951 ይደነግጋል። የውርስ አጣሪን በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 949 መሠረት መሰየምንና በሕግ ወይም በሚችሉ ኑዛዜ ወይም ፍርድ ቤቱ ራሱ የሰየመውን የውርስ አጣሪ መተካት /replacement / እና substitution/ ሁለት የተለያዩ ጽንሰ ሀሳቦች ናቸው። ፍርድ ቤቱ በሕግ በሚችሉ ኑዛዜ ወይም በፍርድ ቤቱ የተሰየመን አንድ የውርስ አጣሪ ስልጣንና ሀላፊነት በማንሣት ሌላሌሎችሁ የውርስ አጣሪ የሚሰይሙ።

- ውርስ አጣሪው የተሾመበት ኑዛዜ ዋጋ ያለው ኑዛዜ መሆኑ አከራካሪ ሆኖ ሲገኝ ወይም፣
- በሌላ ምክንያት ውርስ አጣሪውን በመለየት ላይ የሚያጠራጥር ነገር ሲኖር ወይም፣
- ብዙ ውርስ አጣሪዎች ለምሳሌ ስልጣናቸው 947 የሚመነጭ ብዙ ያለ ኑዛዜ ወራሾች ኖረው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 958 በሚደነግገው መሠረት ውርሱን በመተባበር በመግባባት ለማስተዳደርና ለማጣራት ያልተስማሙ እንደሆነ ወይም፣
- ከወራሾቹ መካከል አንዱ አካለ መጠን የላደረሰ ልጅ ወይም የተከለከለ ሰው ወይም በማናቸውም ሌላ ምክንያት ለምሳሌ በአገር ባለመኖሩ፣ እብደቱ በግልጽ ያልታወቀ ሰው በመሆኑና በሌሎች ምክንያቶች ጥቅሙን ለማስከበር የማይችል በሆነ ጊዜ ወይም፣
- የውርሱ አስተዳዳሪ ወይም የማጣራቱ ስራ ልዩ ችግር ያስነሣል ልዩ ሙያ ያላቸውን ሰዎች ወይም ሌላ ችግሩን ለመቅረፍ የሚችል የውርስ አጣሪ መሰየም አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ወይም፣
- በሕግ ሚችሉ ኑዛዜ ወይም በዳኞች የተሰየመው አጣሪ ቸልተኛና ትጉህ ያልሆነ እንደሆነ ወይም የማጭበርበር ባህሪ የሚታይበትና ሀቀኝነት የጉደለው የሆነ እንደሆነ ወይም አጣሪው የማጣራት ስራውን በሚገባ ለመፈጸም ችሎታ የሌለው መሆኑ የታወቀ እንደሆነ፣

ዳኞች ከማናቸውም በጉዳዩ ያገባኛል ከሚል ባለጉዳይ ጥያቄ አቅራቢነት በሕግ፣ በኑዛዜ ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ ተሰይሞ የነበረውን የውርስ አጣሪ በመሻር በአካባቢው ውል

ለማዋዋል ስልጣን የተሰጠውን ሰው ወይም ማናቸውንም ለስራው ብቁ ነው ብለው የሚመርጡትን ሌላ ሰው በውርስ አጣሪነት ለመሰየምና ለመተካት እንደሚችሉ የፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 951 ተመልክቶ እናገኛለን።

በውርስ ህጋችን በግልጽ እንደተመለከተው በህግ፣ በሚች ኑዛዜ ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ የተመረጠ ወይም የተተካ የውርስ አጣሪ የሚከተሉት ግዴታዎችና ሀላፊነቶች ይኖሩበታል።

- ሚች በህይወት ዘመኑ ያደረገው ኑዛዜ ካለ ኑዛዜውን መፈለግና የሚችን የኑዛዜ ወይም ያለኑዛዜ ወራሾች እነማን እንደሆኑ ማረጋገጥ፤
- የውርስ ንብረት ከብልሽትና ከብክነት ለመታደግ ተገቢውን የጥንቃቄ እርምጃ በመውሰድና ሌሎችንም አስፈላጊ ተግባራት በመፈጸም የውርሱን ሀብት ማስተዳደር፤
- በግልጽ የታወቁ፣ ክርክርን የማያስነሱ መክፈል ያለባቸውን የውርስ እዳዎች በፍትህ-ህብረት ህግ ቁጥር 1014 በተቀመጠው ቅደም ተከተል መሰረት መክፈል፤
- ሚቹ በልዩ ኑዛዜ ያደረጋቸውን ስጦታዎች መክፈልና የሚችን የኑዛዜ ቃል ለመፈጸምና ውጤት ለመስጠት ማንኛውንም አስፈላጊ ጥንቃቄ ማድረግ፤
- ጥያቄው ያገባኛል በሚል ማናቸውም ባለጉዳይ ሲቀርብና ዳኞችን የሚያሳምን ሆኖ ሲገኝ ስለስራው መልካም አፈጻጸም አንድ ዋስ ወይም ሌላ የመልካም ስራ አፈጻጸም ማረጋገጫ ሊሆን የሚችል መያዣ ማቅረብ፤
- ስራውን ለመተው ሲፈልግ አዲስ አጣሪ እስከሚሰየምና ተተክቶ ስራውን እስከሚጀምር ድረስ የአጣሪነት ስራውን የማከናወን፤
- ሚች በአደረገው ኑዛዜ ስለአጣሪነቱ የስልጣን ወሰንና ስለስራው አፈጻጸም የሰጠውን መመሪያና ትእዛዝ ተከትሎ የመስራትና ዳኞችም ስለስልጣኑ ወሰንና ስለስራው አፈጻጸም የሚሰጡትን ትእዛዞች በማክበር የአጣሪነት ስራውን ማከናወን፤
- ውርሱን አጣርቶ ከጨረሰ በኋላ ለወራሾቹ ስለማጣራቱ የስራ ክንውን ሪፖርት ማቅረብ፤
- ውርስ አጣሪው ማናቸውንም የህጉን ድንጋጌዎች በሚች ኑዛዜ የተሰጡትን መመሪያዎች ወይም በዳኞች የተሰጡትን ትእዛዞች በሚቃረን በጥፋቱ ወይም በቸልተኝነቱ መንገድ ለሚያደርጋቸው ጉዳዮችና በዚያ መሰረት ለሚደርስ ጉዳት በሀላፊነት የመጠየቅ ግዴታ እንዳለበት፤

ከፍትህ-ህብረት ህግ ቁጥር 952፣ 954-957 እንደዚሁም የፍትህ-ህብረት ህግ ቁጥር 960 እና 961 በማየት መረዳት ይቻላል።

በሌላ በኩል ህጉ በህግ፣ በሚች ኑዛዜ ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ በውርስ አጣሪነት ለሚሰየሙ ሰዎች ያስቀመጠላቸው መብት አለ። ከመብቶቹ መካከል እጅግ በጣም አስፈላጊው የውርስ አጣሪነት ስራ ማንም ሰው በፈቃዱ ብቻ ሊያከናውነው የሚገባና ማንም ሰው ያለፈቃዱ የአጣሪነት ስራዎችን ለመቀበል የማይገደድ መሆኑ ነው። አንድን ተግባር አንድ ሰው ተገድዶ እንዲያከናውን ማድረግ የተከለከለና መሰረታዊ የሆነውን የሰው ልጅ ነጻነት መብት የሚነካ በመሆኑ የውርስ አጣሪነትን ተግባር አንድ ሰው ሳይፈልግ እንዲቀበልና እንዲሰራ ማድረግ እንደማይቻል የፍትህ ብሔር ህግ ቁጥር 953 በግልጽ ይደነግጋል። ሁለተኛው መብቱ ደግሞ ውርስ አጣሪው ስራውን እፍጻሜ ለማድረስ ወይም ለተወሰነ ጊዜ ለመስራት በግልጽ ግዴታ የገባ ካልሆነ በቀር በማናቸውም ጊዜ ስራውን መተው የሚችል መሆኑ ነው። እዚህ ላይ በጥንቃቄ መታየት ያለበት ጉዳይ <በግልጽ ግዴታ የገባ ካልሆነ በቀር> የሚለው ሀረግ ነው። በዝምታ በህግ፣ በሚች ኑዛዜ ወይም በዳኞች የውርስ አጣሪ ሆኖ እንዲሰራ መመረጡን ተቀብሎ ስራ መጀመሩ ብቻውን የማጣራት ስራውን በማናቸውም ጊዜ የመተው መብቱን አያስቀርበትም። ስራውን የመተው መብቱ ቀሪ የሚሆነው በግልጽ እራሱን ግዴታ ያስገባ እንደሆነ ብቻ ነው።

ሌላው እዚህ ላይ መታየት ያለበት ውርስ አጣሪው ይህንን የማጣራቱን ስራ የመተው መብቱን እንደፈለገው ሊጠቀምበት አይችልም። የሚች ውርስ ንብረት የግድ መጠበቅና በጥንቃቄ መያዝ ስለሚገባው ሌላ ተተኪ አጣሪ እስኪመረጥና ስራውን እስኪረከብ ድረስ ስራውን እየሰራ መቆየት ያለበት መሆኑ የፍትህ ብሔር ህግ ቁጥር 954 ድንጋጌዎችን በማየት ለመረዳት ይቻላል።

በሶስተኛ ደረጃ ለውርስ አጣሪ የተቀመጠለት መብት አጣሪው ውርሱን ለማጣራት ለሰራው ስራ የአገልግሎት ዋጋ የማግኘት መብት ያለው መሆኑ ነው። የውርሱ አጣሪ የአገልግሎት ክፍያውን የሚያገኘው ሚች በኑዛዜው ውስጥ በሰጠው መመሪያ ወይም ወራሾቹ በሚያደርጉት ስምምነት ወይም ዳኞች በሚሰጡት ውሳኔ መሰረት ሊሆን እንደሚችል የፍትህ ብሔር ህግ ቁጥር 959 ይደነግጋል። በመሆኑም አጣሪው ውርሱን በማጣራት ለሰራው ስራና ግልጋሎት ከውርሱ ንብረት ላይ ከላይ ባስቀመጥናቸው ሁኔታዎች ሲወሰንለት የአገልግሎት ዋጋ የማግኘት መብት እንዳለው መታወቅ ይኖርበታል።

በአጠቃላይ በኢትዮጵያ የውርስ ህግ መሰረት <ውርሱን ስለማጣራት> የሚለው ጽንሰ ሀሳብ ምንነትና ይዘት እንደዚሁም ጠቀሜታ በጥንቃቄ ሊታይ የሚገባው ነው። የመጀመሪያው

በምእራፍ ሁለትም ለመጠቆም እንደተሞከረው «የሚች ውርስ መክፈት» እና «የሚችን ውርስ ማጣራት» የሚሉት ጽንሰሀሳቦች እጅግ በጣም የተለያዩ ናቸው። የሚች ውርስ መክፈት የምንለው ሚች ህይወቱ ካለፈበት ቅጽበት ጀምሮ ምንም አይነት የሲቪል መብት ግዴታ ሊኖረው ስለማይችል ህጉ የሚች ህይወት ካለፈችበት ሰከንድ ጀምሮ የሚች መብትና ግዴታ ለሚች ወራሾች ለማስተላለፍ የሚያደርጋቸውን ጥንቃቄ የሚመለከት ነው።

የሚች ውርስ የሚከፈተውም ሚች መኖሪያ ስፍራና ሚች በሞተበት ጊዜ እንደሆነ በፍትህ ብሄር ህግ ቁጥር 826 ተመልክቷል። የሚችን ውርስ ማጣራት የምንለው ደግሞ የሚችን ያለኑዛዜና በኑዛዜ ወራሾች የሚለዩበት፣ የሚች እዳ የሚከፈልበት፣ የሚች አበዳሪዎች እና ተበዳሪዎች የሚለዩበት፣ ንብረቱ በሚች ወራሾች እስኪተላለፍና ውርሱ እስኪሟዘጋበት ቀን ድረስ የንብረት ማስተዳደር ስራዎች የሚከናወኑበት ውስብስብ ተግባር ነው።

አሁን በስራ ላይ ያለው የውርስ ህግ አጣሪ ስለሚሆኑ ሰዎች ሲደነግግ ቀዳሚውና የመጀመሪያው የውርስ አጣሪ የሚሆነው ሚች በኑዛዜ የውርስ አጣሪ አድርጎ የሾመው ሰው እንደሆነ ከገለጸ በኋላ ሚች በኑዛዜ የውርስ አጣሪ አድርጎ የሾመው ሰው ከሌለና በኑዛዜው የውርስ አጣሪ እንደሚሆንና ጠቅላላ ኑዛዜ የተደረገለት ሰው መገኘት የሚችን ያለኑዛዜ ወራሾች የአጣሪነት ስራ እንደሚያስቀረው በፍትህብሄር ህግ ቁጥር 948 ንኡስ ቁጥር 2 እና 3 የሚደነግግ ሲሆን የሚች ውርስ መዘጋት ማለት ደግሞ የሚችን ንብረት ለወራሾች በአግባቡ የማከፋፈል ስራን አይጨምርም።

የውርስ አጣሪው ሀላፊነት ከላይ ያነሳናቸውን ተግባር በመፈጸምና የሚችን ወራሾችና የሚች ከእዳ ተከፍሎ የሚቀረውን ንብረት በማጣራት፣ ዝርዝርና የመጨረሻ ሪፖርት ለወራሾቹ ማቅረብ ብቻ ነው። ከዚያ በኋላ የውርሱን ንብረት ማስተዳደርም ሆነ የሚችን ንብረት መክፋፈል የወራሾች መብትና ሀላፊነት እንጂ የውርሱ አጣሪ አይደለም።

በመሆኑም ውርስ አጣሪ በዋነኛነት ሊፈጽማቸው የሚችላቸው ተግባራት፣

- ከሚች ውርስ መብት አለን የሚሉትን ሰዎች ሁኔታ መወሰን፣
- የሚችን የውርስ ንብረት ማስተዳደር፣
- የሚችን የውርስ እዳ መክፈል፣

ናቸው።

የመወያያ ጥያቄዎች

የሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥሮች 32095፣ 25869፣23329፣28764 የሰጣቸውን ውሳኔዎች በመተንተን አብራራ። ውሳኔዎቹ ትክልል ናቸው ብለው ያምናሉን?

ምእራፍ ሰባት

ስለውርስ የተደነገጉ የይርጋ ጊዜ ገደቦች

የዚህ ምእራፍ ዋና አላማ

- በውርስ ይርጋ ላይ በአተረጓጎም ረገድ ያሉ ችግሮችን ማሳየት
- የተሻለ ትርጉም ተግባራዊ ማድረግ

መግቢያ

በማናቸውም ጉዳይ አንድ ሰው በሕግ ከውል ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ መብት ያገኘ እንደሆነ፣ መብቱን የሚጠይቅበትና በሥራ ላይ የሚያውልበት የተወሰነ የጊዜ ገደብ ይሰጠዋል። ባለመብቱ በሕጉ በተቀመጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ መብቱን ለመጠየቅ ተገቢውን ትጋት ማድረግና፣ የመብት ጥያቄውን ማቅረብ ያለበት ሲሆን፣ መብቱን በሕጉ በተሰጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ ካልተጠቀመ ግን፣ ክርክሩ በይርጋ የጊዜ ገደብ የተገደበ መሆኑን በመገለፅ ሌላኛው ተከራካሪ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያነት በማንሣት ክርክሩ እንዳይታይ ለማድግ እንደሚችል በፍትህ-አጠባባይ ሕግ፣ በንግድ ሕግና በሌሎች አዋጆችና ደንቦች እንደዚሁም ከፍትህ-አጠባባይ ሥነ ሥርዓት ሕጎች ለመረዳት ይቻላል። በፍትህ-አጠባባይ ጉዳይ ተከራክረው በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያነት ካላነሣው በቀር ዳኞች በራሳቸው አነሳሽነት አንድን ክርክር የይርጋ የጊዜ ገደብ አልፏል ብለው ለመዘጋት እንደማይችሉ በመሠረታዊ መርህነት የተቀመጠ ሲሆን፣ በወንጀል ጉዳይ ግን ዐቃቤያነ ሕግም ሆኑ ዳኞች ከፍርድ ቤት በማናቸውም ጊዜ፣ የወንጀል ክስ ማቅረቢያው የይርጋ ጊዜ ያለፈ መሆኑን በመጥቀስ ክሱን መዘጋት እንደሚችሉ በወንጀልኛ መቅጫ ሕግ ተቀምጧል።

በአጠቃላይ የይርጋ ጊዜ ገደብ ማስቀመጥ ያስፈለገበት ምክንያት እና ስለ ይርጋ ጊዜ ገደብ በክርክር ወቅት እንዴት ማንሣት እንደሚቻልና ማን ሊያነሳው እንደሚችል በሕገ ከተቀመጡት መሠታዊ መርሆች በመነሳት ለመግቢያ ያህል ይህንን ካልን፣ በውርስ ሕጎችን ውስጥ የተቀመጡ የይርጋ የጊዜ ገደቦች ምንድን ናቸው? የይርጋ የጊዜ ገደቦች ማን ሊጠቀምባቸው ይችላል? ይዘታቸው እና አተረጓጎማቸው ምን መምሰል አለበት? የሚሉትን ነጥቦች መዳሰሱ አስፈላጊ ነው። ከዚህ ምዕራፍ ውስጥ፣ ትኩረት የሚሰጠው በተለይ የሚች ውርስ ከተከፈተ በኋላ፣ ሊቀርቡ የሚችሉ ክርክሮችን አስመልክቶ በሕገ የተቀመጡ የይርጋ ጊዜዎች፣ እና በአፈጻጸምና በአተረጓጎም ላይ ያለው ችግር ላይ ነው።

7.1 ኑዛዜን ስለመቃወም የተቀመጠ የጊዜ ገደብ፣

በመጀመሪያ የውርሱ አጣሪ፣ የሚችን ኑዛዜ የማፈላለግ ግዴታ እንዳለበት እና የሚችን ኑዛዜ ባገኘ ጊዜ፣ ሚች በሞተ በአርባ ቀን ውስጥ የሚች ያለኑዛዜ ወራሾች አንደሚናገርና ኑዛዜው የሚች ያለኑዛዜ ወራሾች ባሉበት እንደሚነበብ፣ እንደዚሁም የኑዛዜው ፎርምና ኑዛዜው ዋጋ ያለው መሆኑ እንደሚመረመር በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 964፣ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 968 እና በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 969 ይደነግጋሉ። እንደዚሁም ሚች ኑዛዜ ያልተወ እንደሆነ የውርሱን አደራረግ እና የአከፋፈል ዓይነት እንዴት ሊፈፀም እንዳቀደ ውርስ አጣሪ ለሚች ያለ ኑዛዜ ወራሾች ሚች ከሞተ ከአርባ ቀን በኋላ ማሳወቅ እንዳለበት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 972 ይደነግጋል። ኑዛዜው ሲነበብ የነበሩ ወይም በአግባቡ የተወከሉ ሰዎች ኑዛዜው በጠቅላላ አይፀናም ወይም በኑዛዜው ከተነገረው ቃል ውስጥ አንዱ አይፀናም በማለት ክስ ለማቅረብ ያላቸውን የኃሳብ መግለጫ ወይም ስለክፍያው በሒሳብ አጣሪው ያቀረበውን ድልድል አመዳደብ ኃሳብ ለመቃወም ኑዛዜው ከተነበበለት ቀን አንስቶ የአሥራ አምሥት ቀን ጊዜ እንዳላቸው ይህ መግለጫ በፅሁፍ ካልሆነና ለአጣሪው ወይም ለዳኞች ካልደረሰ በርቀት እንደማይፀና የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 973/1/ እና 973/2/ ይደነግጋሉ። በእነዚህ የሕግ ድንጋጌዎች መሠረት ኑዛዜው ሲፈስ/ ሲነበብ/ ወራሹ ወይም ሕጋዊ ወኪሉ የነበረ ሰው የሚች ኑዛዜ ነው ብሎ ውርስ አጣሪው በያዘው ኑዛዜ ላይ መቃወሚያና ክርክር ማቅረብ ከፈለገ፣ ይህንኑ ኃሳቡን በፅሁፍ ለውርስ አጣሪው፣ ለዳኞች ወይም የወራሹን ጉዳይ ለማየት የተሰየሙ የሽማግሌ ዳኞች ካሉ፣ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ የጽሁፍ መግለጫ መስጠት እንዳለበት ይደነግጋል። ሕገ የሚለው መቃወሚያውን ኃሳብ ያለው መሆኑን ማሳወቅ አለት። ወራሹ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ፣ የፅሁፍ መግለጫውን ባያቀርብ ምን ይሆናል የሚለውን

ጥያቄ ስናነሳ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ ለመቃወም ያለውን የኃሳብ መግለጫ ካላቀረበ፣ በኑዛዜው ወይም የውርሱ አጣሪ ያቀረበውን የድልድል ኃሳብ እንደተቀበለ እንደሚቆጠር ከሕጉ ድንጋጌዎች ለመረዳት ይቻላል።

እዚህ ላይ ስለክፍያው በሒሳብ አጣሪው " የቀረበውን ድልድልን አመዳደብ ኃሳብ በመቃወም " የሚለው ሐረግ፣ የውርሱ ኃሳት በወራሾች መካከል የሚደረገውን አከፋፈል ማለት እንዳልሆነ መገንዘብ ይገባል። ውርስ አጣሪው ውርሱ ከመዘጋቱ በፊት የሚችል የመክፈያ ጊዜ የደረሰ ዕዳ እና የመክፈያ ጊዜ ያልደረሰ ዕዳ፣ የሚችን ልዩ የኑዛዜ ስጦታ እና የውርሱን ዕዳ እንዴት ሊከፍል እንዳለበት የሚያቀርበውን የክፍያና የድልድል ኃሳብ ላይ ያላቸውን ተቃውሞ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ መግለጫቸውን ማቅረብ አለባቸው በማለት ታስቦ የተደነገገ ድንጋጌ ነው። ምክንያቱም ውርሱ ከተዘጋ በኋላ ወራሾች ውርሱን የሚከፋፈሉት በመካከላቸው የሚያደርጉት ሥምምነት በሚች ኑዛዜ ውስጥ በተቀመጠ የክፍያ ደንብ ወይም ዳኞች በሚሰጡት ትዕዛዝ መሠረት መሆኑን በምዕራፍ ስድስት በሰፊው ያየነው በመሆኑ ነው። ኑዛዜው ሲነበብ የነበሩ ወይም በሕጋዊ ወኪላቸው የተወከሉ ሰዎች ኑዛዜው አይፀናም ወይም በውርስ አጣሪው የቀረበው የክፍያና የድልድል ኃሳብ ተገቢ ዓይነትም የሚለውን መቃወሚያ በፅሁፍ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ ካሳወቁ በኋላ፣ መግለጫውን ካቀረቡበት ቀን ጀምሮ እስከ ሶስት ወር ድረስ ክሱን ሥልጣን ላለው ፍርድ ቤት፣ ወይም በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 945 መሠረት ለተሰየመው የሽምግልና ዳኞች ክስ ካላቀረበ በስተቀር፣ በሌላ ጊዜ መቃወሚያውን ማቅረብ እንደማይችል እና ጥያቄው በይርጋ እንደሚታገድ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 973/3/ ይደነግጋል። ኑዛዜው ሲነበብና ሲፈፀም ያልነበሩ ወይም ሕጋዊ ወኪል ያልነበራቸው ሰዎች የውርሱ አጣሪ፣ ስለኑዛዜው እና ክፍያና ድልድል አመዳደብ ኑዛዜው ሲነበብ ላልነበረው ሰው ከነገረው በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ፣ የመቃወሚያውን የፅሁፍ መግለጫ ማቅረብ ያለበት መሆኑንና መግለጫ ካቀረበበት ቀን ጀምሮ እስከ ሶስት ወር ድረስ ክሱን ለዳኞች ማቅረብ እንዳለበት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 974/1/ ይደነግጋል። ኑዛዜው ሲነበብና ሲፈርስ ራሳቸው ወይም ወኪላቸው ያልነበሩ ሰዎችና ከዚያም በኋላ ውርስ አጣሪው አግኝቶ ስለኑዛዜው ያልነገራቸው ሰዎች ኑዛዜው ከፈሰሰበት ጊዜ ከአምሥት ዓመት በኋላ ወይም ኑዛዜ የሌለ ከሆነ ሚች ከሞተ ከአምሥት ዓመት በኋላ በኑዛዜው መፅናት፣ ስለክፍያው አመዳደብ አጣሪው ያቀረበውን ኃሳብ በማናቸውም አስተያየት ቢሆን መቃወሚያ ሊያቀርብበት እንደማይችል እና ጥያቄው በይርጋ እንደሚታገድ፣ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 974/2/ ይደነግጋል።

ከላይ ያነሳናቸው የሕግ ድንጋጌዎች በውርስ አጣሪው አፈላልጎ ባቀረበው ኑዛዜና ባቀረበው የክፍያና የድልድል ኃሣብ ላይ ያለ ኑዛዜ ወራሾች በስንት ጊዜ ውስጥና እንዴት መቃወሚያቸውን ማቅረብ እንደሚችሉ የሚደነግጉ ናቸው። እነዚህን የሕግ ድንጋጌዎች በሌላ ክፍል ስለ ውርስ ይርጋ ከተደነገጉት ጋር በማገናዘብ ማየት ይገባል።

7.2. የወራሽነት ጥያቄ ለማቅረብ የተቀመጠ የጊዜ ገደብ፣

ወራሽ የሆነ ሰው ለሚቹ ወራሽ መሆኑና ከውርሱ ላይ ያገኘውን ድርሻ የሚያመለክት የወራሽነት የምስክር ወረቀት እንዳጡት ዳኞችን ለመጠየቅ እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 996/1/ ይደነግጋል። ይኸ ድንጋጌ፣ ከፍርድ ቤት የወራሽነት የምስክርነት ወረቀት መያዝ፣ በወራሹ ሲፈልግ የሚጠይቀው እንጅ ሕጉ ሚችን ለመውረስ የግድ ከፍርድ ቤት የወራሽነት ማስረጃ ማውጣት እንዳለበት እንደሚያስገድደው ውርሱን አስመልክቶ ለመወሰን ከተሰየሙ የሽምግልና ዳኞች በውርሱ አጣሪ እና ወራሾች በመካከላቸው በሚያደርጉት ሥምምነት ወራሽነቱ እና ከውርሱ ስለደረሰው ድርሻ ማስረጃ ሊሰጠው እንደሚችል ይታያል። ያም ሆነ ስመንብረት ለማዛወር እና ከሌሎች የሚች መብቶች ለመጠቀምና ለመሥራት የፍርድ ቤት የወራሽነት የምስክር ወረቀት መጠየቁ የተለመደ ስለሆነ የወራሽነት የምስክር ወረቀት መጠየቅ ይችላል። እንደዚሁም ወራሽ አለመሆኑን በግልፅ የሚያሳይ ማስረጃና መቃወሚያ በቀረበ ጊዜ የተሰጠው የወራሽነት ማስረጃ እንደሚሰረዝና ዳኞች የወራሽነት ማስረጃ በሚሰጡበት ጊዜ አስፈላጊ መስሎ ከታያቸው ማናቸውንም የማረጋገጫ ዋስትና እንዲሰጥ ሊያስገድዱት እንደሚችሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 998 እና 996/2/ ድንጋጌዎች ለመረዳት ይቻላል።

ከዚህ በመነሳት አንድ ሰው ዋጋ ያለው የወራሽነት ማስረጃ ሳይኖረው ውርሱን ወይም ከውርሱ አንዱን ክፍል በእጁ ያደረገ አንደሆነ እውነተኛው ወራሽ ወራሽነቱ እንዲታወቅለትና የተወሰደው የውርስ ንብረቶች እንዲመለስለት መጠየቅ እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 999 የሚደነግግ ሲሆን፣ ጥያቄውን ማቅረብ ያለበትን ጊዜ አስመልክቶ ከሃሽ መብቱንና የውርሱ ንብረቶች በተከሃሹ መያዛቸውን ካወቀ ሦሥት ዓመት ካለፈ በኋላ ስለወራሽነት ጥያቄ የሚያቀርበው ክስ ተቀባይነት ማግኘት እንደማይችል የፍትሐብሔር ሕጋችን 1001/1/ ይደነግጋል። እዚህ ላይ መታየት ያለበት አንድ ሰው የሚች ኑዛዜ ተጠቃሚ መሆን የሚችል ኑዛዜ በእጁ እንደሚገኝ ለውርስ አጣሪው አቅርቦ ውርስ አጣሪው ኑዛዜውን በሚያነብበት ሰዓት ራሱ ወይም ወኪሉ ካንልነበረ ወራሽ ኑዛዜው ከፈሰሰበት ቀን አንስቶ በአምሥት ዓመት ውስጥ

መቃወሚያ ካልቀረበ ከዚያ በኋላ ሊቀርብ እንደማይችል በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 974/2/ የተደነገገው ድንጋጌ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ ድንጋጌ ጋር እንዴት ነው ተጣጥመው ተግባራዊ የሚሆኑት የሚለው ሲሆን፣ በሌላ በኩል በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ እና በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ አተረጓጎምና አፈጻጸም እንዴት መሆን አለበት የሚለው ጥያቄም መነሳት ያለበት ነው።

ምክንያቱም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ሚች ከሞተበት ወይም ከሣሹ በመብቱ ለመሥራት ከቻለበት ቀን አንስቶ አሥራ አምሥት ዓመት ካለፈ በኋላ በዘር የወረደ ርስት ካልሆነ በስተቀር የተባለው የውርስ ጥያቄ ክስ በማናቸውም አስተያየት ቢሆን ተቀባይነት አይኖረውም በማለት የሚደነግግ በመሆኑ ነው። ይህንን አስመልክቶ፣ በውርስ ሕግ ዙሪያ የተደነገጉ የይርጋ ጊዜ ገደቦች አተረጓጎምና አፈጻጸም በፍርድ ቤቶች የተለያዩ ትርጉሞችና ውሳኔዎች መስጠት ምክንያት እንዲሆኑና እስካሁን ድረስ ችግሩ እንዳልተቃለለ፣ አሁንም ይኸ ነው ትክክለኛው አተረጓጎም እና አፈጻጸም ብሎ ለመናገርም ሆነ ለመጻፍ አስቸጋሪ መሆኑን መገንዘብ ይገባል። ሆኖም እስካሁን የሰጡ አንድ አንድ አተረጓጎሞችን በማሳየት ተማሪዎች የበለጠ እንዲከራከሩና እንዲወያዩ ማድረግ አስፈላጊ በመሆኑ አንድ አንድ ነጥቦችን ለማንሣት እሞክራለሁ።

የመጀመሪያው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 974/2/ ተፈጻሚ የሚሆነው የሚችን ውርስ የሚያጣራ፣ በሕግ፣ በሚች ኑዛዜ ወይም በፍርድ ቤት የተሾመ የውርስ አጣሪ፣ ሚች አድርጎታል የተባለው ኑዛዜ አግኝቶ የኑዛዜውን ፎርምና የኑዛዜውን ዋጋ መኖር፣ የሚች ያለኑዛዜ ወራሾች ወይም አራት አካለመጠን ያደረሱ ሰዎች ባሉበት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 968 በተመረመረበት ሁኔታ ነው። ሆኖም ኑዛዜ ያለ መሆኑን ለውርስ አጣሪው ሳይሳውቅ ቀጥታ የኑዛዜ ወራሽ መሆኑ እንዲታወቅለት ለፍርድ ቤት አመልክቶ የወራሽነት የምስክርነት ወረቀት በመውሰድ የሚችን ንብረት በእጁ ካስገባ ሰው ወይም በሐሰት የሚች ያለኑዛዜ ወራሽ ነኝ ብሎ የሚችን ንብረት ከወሰደ ሰው፣ ለማስመለስ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 968 የተደነገገው የይርጋ ጊዜ ሳይሆን በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ የተመለከተው ተፈጻሚነት ሊኖረው ይገባል የሚል ነው።

ሁለተኛው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ እና 1000/2/ አስመልክቶ የሚታየው አተረጓጎም ልዩነት ሲሆን በአንድ በኩል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ የማይንቀሳቀስ የሚችን ንብረት፣ ለማስመለስ ሊቀርብ የሚችለው ክስ በምን ያህል ጊዜ መቅረብ እንደሚገባው የሚወሰን ሲሆን፣ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ግን የማይንቀሳቀስ ንብረትን ለማስመለስ የሚቀርብን ክስ የይርጋ ጊዜ የሚመለከት ነው። በማለት በመተርጎም ፍርድ የሰጡ ዳኞች ያሉ ሲሆን፣ በሌላ በኩል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ከዘር የወረደ ርስት ወይም የማይንቀሳቀስ ንብረት በማስመለስ ከአሥራ አምስት ዓመት በኋላም ክስ ለማቅረብ እንደሚፈቀድ፣ "ሚች ከሞተበት ወይም ከሣሹ በመብቱ ሊሰራበት ከቻለበት ቀን አንስቶ አሥራ አምስት ዓመት ካለፈ በኋላ ከዘር የወረደ ጸርስት ካልሆነ በቀር የተባለው የውርስ ጥያቄ ክስ በማናቸውም አስተያየት ቢሆን ተቀባይነት አያገኝም " የሚለው ድንጋጌ ያስረዳል። ስለዚህ ንብረቱ የሚንቀሳቀስ እና የማይንቀሳቀስ ሲሆን በማለት ለመለየት መሞከሩ የሕጉን ይዘት መንፈስና መልዕክት የሚያንፀባርቅ አይደለም የሚል ትችት ሲሰጡ ይስተዋላሉ። በመሆኑም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ ምን ጊዜም ተፈጻሚነቱ የሚንቀሳቀሱ ንብረቶችን ለማስመለስ ቢሆንም፣ ንብረቶቹን የያዛቸው ዋጋ ያለው የወራሽነት ማስረጃ ሳይኖረው የውርሱን ንብረት በያዘው ሰው ላይ ክስ የማቅረቢያ ጊዜን የሚወስን ነው።

የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ደግሞ ዋጋ ያለው የወራሽነት ማስረጃ ኖሮት ነገር ግን የውርሱ ኃብት ለእሱ ብቻ የማይገባ በሆነ ጊዜ፣ ሌላኛው ወራሽ ከውርሱ ድርሻውን እንዲያካፍለው ሊጠይቅ የሚችልበት የጊዜ ገደብ ነው። ምክንያቱም በወራሾች መካከል የመተማመን ሁኔታ ሊኖር ስለሚችል በሶስት ዓመት ውስጥ ወንድሙ ከአባታቸው ያገኘውን የውርስ ኃብት እንዲያካፍለው ካልጠየቀ፣ ጥያቄውን በይርጋ ለመገደብ አስቦ አይደለም ሕግ አውጭው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ የደነገገው። በመሆኑም ሕጉ ወራሾች ወራሽ ያልሆነ ባዕድ ሰው የውርሱን ንብረት መያዙን ባወቁ በአጭር ጊዜ ውስጥ መብታቸውን እንዲያስከብሩ የሚገፋፋ ሲሆን፣ የሚች ወራሽ የሆነ ሰው የውርሱን ንብረት ጠቅልሎ በያዘበት ሁኔታ ግን የወራሽነታቸውን መብት ካረጋገጡ ወይም ሚች ከሞተ እስከ አሥራ አምስት ዓመት ባለው የጊዜ ገደብ ውስጥ ድርሻቸውን እንዲያካፍላቸው መጠየቅ ይኖርባቸዋል። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ መተርጎም ያለበት በዚህ መልኩ ነው በማለት ትርጉም የሚሰጡ አሉ።

ከዘር የወረደ ርስትን አስመልክቶ የፍትሐብሔር ሕግ በወጣበት ጊዜ የነበረው የመሬት ሥሪት ዘር እየተቆጠረ ከአንዱ ወደ ሌላው እንዲተላለፍ ይፈቀድ የነበረ በመሆኑ ሕግ አውጭው የሚችሉ ርስት ለኔ ይገባኛል የሚለውን ጥያቄ የጊዜ ገደብ ሊያደርግበት አልፏል። ሆኖም **"ርስት"** ማለት ከመሬት ውጭ ሌሎች የማይንቀሳቀሱ ንብረቶችን ለምሳሌ ቤትን ይጨምራል ወይስ አይጨምርም የሚለው ነጥብ በትኩረት መታየት አለበት የሚል አስተያየትና ትችት የሚሰጡ አሉ። ከላይ እንዳነሳነው የውርስ ሕግ የይርጋ ጊዜ ድንጋጌዎች እጅግ በጣም አከራካሪና ውስብስብ ናቸው። በመሆኑም የዕርቀት ትምህርት ተማሪዎች እነዚህን እና ሌሎች የይርጋ ጊዜ ድንጋጌዎች ዙሪያ የሚነሱትን ጥያቄዎች በቴሌቪዥና ክፍል በሚገናኙበት ጊዜ አንስተው መወያየትና መከራከር ይጠበቅባቸዋል። በፍርድ ቤቶች የሚሰጠውን ትርጉም ለመረዳት በፍርድ ቤቶች እየተሰጡ ያለ የተለያዩ አተረጓጎሞችንና ተከራካሪዎች የሚያቀርቧቸውን ሙግቶች ማየት ጠቀሜታ ይኖረዋል። በውርስ ጉዳይ የይርጋ ክርክር አስቸጋሪነትና የይርጋ ሕግ ድንጋጌዎችን አተረጓጎም ላይ የሚታየውን ልዩነት ለመረዳት ከዚህ በታች በተሰጠቀሱት ሶስት ጉዳዮች የቀረበውን ክርክርና የተሰጠውን ትርጉም ዋና ዋና ነጥቦች መመልከቱ አስፈላጊ ነው።

የመጀመሪያው ለፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 992/88 ሚያዝያ 29 ቀን 1993ዓ.ም. በይግባኝ ባዮች በእነ ወ/ሮ እየሩሳሌም ታደሰ /ሶስት ሰዎች/ እና በመልስ ሰጭዎች በሆኑትና የወ/ሮ እሸቴ የሱፍ ወራሾች በሆኑት እነ ወ/ሮ አበባየ ወ/ሚካኤል /ስድስት ሰዎች/ መካከል በሰጠው ውሳኔ ላይ የቀረበውን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች አተረጓጎም ላይ የቀረበውን የመከራከሪያ ሀሳብ ነው። የጉዳዩ መነሻ ግምቱ ብር 10000/ አስር ሺ ብር/ የሆነ በቀድሞው አሠራር ጉለሌ አወራጃ እየተባለ ይጠራ በነበረው በቀበሌ 10 ውስጥ የሚገኘው ቁጥር 132 የሆነው ቤት ነው። የዚህ ክርክር መነሻ የሆነው ቤትም የጥንት ባለቤት ወ/ሮ ሰናይት ኃይለየሱስ የተባሉት ሴት ሲሆኑ ወ/ሮ ሰናይት ጥር 23 ቀን 1949ዓ.ም. ቤቱን ቦታና መሬቱን ለሚመለከት የጽሑፍ ኑዛዜ አድርገው ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል። ወ/ሮ ሰናይት የተናዘዙት በወቅቱ በህይወት ለነበሩት ልጃቸው ለወ/ሮ ማርትሬዛያ ወ/ሚካኤል ሲሆን ኑዛዜው ለፍርድ ቤት ከቀረበ በኋላ ተቃውሞ ስለገጠመው በፍርድ ቤት የፀና መሆኑን ከፍተኛው ፍርድ ቤት መጋቢት 12 ቀን 1956 የሰጠው ፍርድ ቤት በማስረጃነት ቀርቦ ተያይዟል። የወ/ሮ ሰናይት ወራሽ የሆነችው ወ/ሮ ማርትሬዛያ ወ/ሚካኤል መጋቢት 11 ቀን 1958ዓ.ም. ከዚህ ዓለም በሞት የተለዩ ሲሆን ይግባኝ ባዮች

የሚች ወ/ሮ ማርትሪዘያ ወራሽ መሆናቸውን ለፍርድ ቤት አቅርበው ያረጋገጡት ከሃያ ሁለት ዓመት በኋላ ጥቅምት 1 ቀን 1981ዓ.ም. ነው።

ይግባኝ ባዮች መጋቢት 6 ቀን 1983ዓ.ም. ለአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ጽፈው ባቀረቡት ማመልከቻ ከላይ የተጠቀሰውን ቤትና ቦታ እናታቸው ወ/ሮ ማርትሪዘያ ከእናቷ ከወ/ሮ ሰናይት የወረሰችውና በ1958ዓ.ም. እናታቸው ቢሞቱም እስከ 1967ዓ.ም. የአብዮት ለውጥ ድረት በቤትና በቦታው ይኖሩ እንደነበር ገልፀው ከዚያ በኋላ እኛ በማናውቀው መንገድ ወ/ሮ እሾቴ የሱፍ የቤትና የቦታውን የባለቤትነት ስም በስሟ አዛውራና ወ/ሮ እሾቴ የሱፍ በ1982ዓ.ም. ስትሞት የወ/ሮ እሾቴ የሱፍ ወራሾች የሆኑት ከአንደኛ እስከ አራተኛ ተራ ቁጥር ድረስ ስማቸው ለተጠቀሰው መልስ ሰጭዎች ተላልፎ የወ/ሮ እሾቴ ወራሾች ቤቱንና ቦታውን ለአምስተኛ እና ለስድስተኛ መልስ ሰጭዎች ሸጠውላቸው ስመ ንብረቱ በአምስተኛና በስድስተኛ መልስ ሰጭዎች ስም ተዛውሯል። በመሆኑም ቤቱና ቦታው ከአያታችን በውርስ የወረደልን ርዕስት ስለሆነ ያለምንም ሕጋዊ መብት ቤቱንና ቦታውን የሸጡት የሚች ወ/ሮ እሾቴ ወራሾችና አምስተኛና ስድስተኛ መልስ ሰጭዎች የውርሱን ንብረት ሊያስረክቡን ይገባል በማለት ይግባኝ ባዮች ክስ አቅርበዋል። መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው የቤቱ ግምት ብር 10000/ አስር ሺ ብር/ ስለሆነ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ አከራክሮ የመወሰን ስልጣን የለውም። ከዚህ በተጨማሪ ክሱ የቀረበው የይግባኝ ባይ አውራሽ ወ/ሮ ማርትሪዘያ ከሞቱ ከሃያ ዓመት በኋላ በመሆኑ ክሱ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች መሠረት በይርጋ ይታገዳል በማለት ክስ አቅርበዋል። ይግባኝ ባዮች በበኩላቸው ቤቱ ከእናታቸውና ከአያታቸው ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ የውርስ ንብረት ስለሆነ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ላይ የተጠቀሰው የሶስት ዓመትም ሆነ የአስራ አምስት ዓመት ይርጋ ሕግ ቀሪ አይሆንም። እንደዚህ አይነቱ የውርስ ንብረት በሚመለከት የሚቀርብ ክስ በይርጋ ቀሪ ሊሆን አይችልም በማለት ተከራክረዋል።

የከፍተኛው ፍርድ ቤት ፍርድ ቤቱን ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ አከራክሮ ለመወሰን የሚያስችል የሥራ ነገር ስልጣን የለውም በሚለው የመልስ ሰጭዎች/የሥር ተከሣሾች/ መቃወሚያ ላይ ብይን ሳይሰጥ የግራ ቀኝን የጽሑፍ ክርክር ካለቀ በኋላ ተከሣሾች /መልስ ሰጭዎች/ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ጠቅሰው ያቀረቡትን የመጀመሪያ ደረጃ የይርጋ መቃወሚያ ክርክር መሠረት በማድረግ ከሣሾች /ይግባኝ ባዮች/ በውርስ ከእናታችን ሊተላለፍልን የሚገባ

ነው የሚሉት ቤት ጉዳይ እናታቸው ከሞቱበት 1958ዓ.ም. ጀምሮ ክሱ እስከቀረበበት መጋቢት ወር 1983ዓ.ም. ድረስ ሃያ አምስት ዓመት በላይ ስለሆነው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ላይ በተመለከተው የአስራ አምስት ዓመት ይርጋ ሕግ ቀሪ ይሆናል በማለት የካቲት 30 ቀን 1086ዓ.ም. ውሳኔ ሰጥቷል።

ይግባኝ ባዮች ይህንን የከፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጠውን የይርጋ ሕግ ድንጋጌ በተለይም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ አተረጓጎም በመቃወም ይግባኝ ለጠቅላይ ፍርድ ቤት ሲያቀርቡ የሕጉ ድንጋጌ " ሚች ከሞተበት ወይም ተከሣሹ በመብቱ ለመስራት ከቻለበት ቀን አንስቶ አስራ አምስት ዓመት ካለፈ በኋላ ከዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በቀር የውርስ ጥያቄ ክስ በማናቸውም አስተያየት ቢሆን ተቀባይነት አያገኝም " በማለት ይደነግጋል አሁን ክስ ያቀረብንበት ቤት ከአያታችን ጀምሮ በዘር የወረደልን ርዕስት በመሆኑ የዚህ አይነት ጥያቄ በይርጋ የጊዜ ገደብ ቀሪ አይሆንም። በመሆኑም ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት የከፍተኛው ፍርድ ቤት የፈፀመውን የሕግ አተረጓጎም ስህተት በማረም ውሳኔውን እንዲሸረው በማለት ያመለክቱ ሲሆን ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ ይግባኝን ያስቀርባል ብሎ መልስ ሰጭዎች ክርክራቸውን እንዲያቀርቡ ካደረገ በኋላ አወዛጋቢ ስለሆነው የይርጋ ክርክር ምንም አይነት የወራሽነት ክርክር ወራሾች በሶስተኛ ወገኖች ላይ ሊያቀርቡ እንደማይችሉና ከአስራ አምስት ዓመት በኋላ ክስ ቢያቀርቡ ተከሣሾች የይርጋ ጥያቄ ካነሱ ክሱ በይርጋ ቀሪ እንደሚሆን የሰጠው መደምደሚያ ነው።

ሁለተኛው ይግባኝ ባዮች የዚህ አይነት አተረጓጎም ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ድንጋጌ መንፈስ ውጭ መሆኑን በመጥቀስ ንብረቱ ከዘር የወረደ ርዕስት ከሆነ ወራሾች ምንም አይነት የይርጋ የጊዜ ገደብ ሳይኖርባቸው ከሃምሳ ዓመት ከሰማንያ ዓመት ከዚያም በላይ ቆይተው ክስ ማቅረብ የሚከለክሉበት የሕግ ድንጋጌ የለም በማለት ከዘር የወረደ ርዕስትን ለማስመለስ የሚቀርብ ክስ ምንም አይነት የጊዜ ገደብ አልተጣለበትም የሚለውን ጽንፍ የሚያሳየው ይግባኝ ባዮች ለፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ የሰጡት ትርጓሜና ያቀረቡት የመከራከሪያ ሀሳብ ነው። በመሆኑም የሚከተሉትን ነጥቦች በትኩረት ማየት ያስፈልጋል።

- ርዕስት የሚለው ቃል የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል የካቲት 1993ዓ.ም. ባሳተመው የአማርኛ መዝገበ ቃላት የተሰጠው ትርጉም ርዕስት ማለት ቤተዘመድ የሆነ እያረሰ የሚጠቀምበትና ለተወላጅ በውርስ የሚተላለፍ መሬት ማለት እንደሆነ ተገልጿል።

ይህንን የመዝገብ ቃላት ትርጉም እንዳለ ከወሰድነው ሕገ የፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 1000/2/ ከመሬት ውጭ ሌሎች የማይንቀሳቀሱ ንብረቶችን ለማስመለስ የሚቀርብ ክስ የይርጋ የጊዜ ገደብ እንዳይኖረው ታስቦ የተቀረፀ ነው ወይ; ብለን ስንጠይቅ በእንግሊዝኛው ቅጅ " action relate famimly immovable" በሚለውና በአማርኛው ርዕስት በሚለው ቃል መካከል ልዩነት እንዳለ እናያለን።

- ይግባኝ ባዮች እንዳቀረቡት በውርስ ከዘር የሚተላለፍ የማይንቀሳቀስ ንብረት አስመልክቶ የሚቀርበው ጥያቄ የጊዜ ገደብ የማይኖረው ከሆነ በፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 1168/1/ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለ እጅ /ባለይዘታ/ የሆነ ሰው የዚህኑ ንብረት ግብር ሳይከፈል በስሙ ከከፈለ የዚሁ ሀብት ባለቤት ይሆናል በማለት ስለሚደነግግ ይግባኝ ባዮች ያቀረቡት አተረጓጎም እንዴት ከዚህ የሕግ ድንጋጌ ጋር የሚጣጣም ይሆናል የሚለውን ነጥብ መመልከት ያስፈልጋል።
- ሌላው በትኩረት መታየት ያለበት ነጥብ የፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 1168 ንዑስ ቁጥር 1 ውስጥ በሁለተኛው ሀረግ ላይ በልዩ ሁኔታ የተቀመጠው መሠረተ ሀሳብ በፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 1000/2/ ከዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በስተቀር የሚለውን ለመረዳትና ለማገናዘብ ብንጠቀምበት፤ መዝገቡን ለመፍታት የሚረዳ አይሆንም ወይ? የሚለውን ሀሳብ በጥልቀት ማየት ጠቃሚ ነው። ምክንያቱም በወቅቱ የነበረው ሕግ አውጭ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለ እጅ /ይዘታ/ የሆነ ሰው የዚህኑ ንብረት ግብር ሳይከፈል ለአስራ አምስት ዓመት ከከፈለ የዚሁ ሀብት ባለቤት እንደሚሆን በፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 1165 የመጀመሪያው ሀረግ ላይ በግልጽ ካስቀመጠ በኋላ ይኸ ጠቅላላ ሕግ የማይሠራበትን ልዩ ሁኔታ በሁለተኛው ሀረግ ላይ አስቀመጧል። በልዩ ሁኔታ የተቀመጠው "የማይንቀሳቀሰው ንብረት መሬት ሲሆንና በአገሩ ሥርዐት መሠረት የመሬቱ ርዕስትነት የግል የአንድ ሰው ሳይሆን ተወላጆች የሚካፈሉት በሆነበት ስፍራ ተወላጅ የሆነው ሰው የትውልድ ሀረጉን መዝዞ ርዕስቱ እንዲሰጠው ለመጠየቅ ይህ ይርጋ አያገደውም" በማለት ያስቀምጧል። ከዚህ መሠረታዊ ጉዳይ ተነስተን በፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 1000/2/ ውስጥ በዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በስተቀር የሚለውን አባባል ሕገ ሲወጣ በነበረው የመሬት ስርዓት ምክንያት ዘር መዝዞ ርዕስት /መሬት/ መካፈል በይርጋ የማይታገድ በመሆኑ ርዕስት የሚለው ከመሬት ውጭ ሌሎች የማይንቀሳቀሱ ንብረቶችን አያካትትም በሚል አኳኋን ካልተተረጎመ በውርስ በተገኙ የማይንቀሳቀስ ንብረት ላይ የፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 1168/1/ አይሠራም ማለት አይሆንም ወይ? በፍትህ-ህብረት ሕግ ቁጥር 1168/1/ በሁለተኛው ሀረግ ላይ የተቀመጠው

ልዩ ሁኔታ ክፍት-ሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ በዘር የወረደ ርዕስት ከሚለው ቃል ጋር እንዴት ነው ማጣጣም የሚቻለው የሚሉትንና ሌሎች ነጥቦችን በጥልቀትና በትኩረት መመርመርና ማየት አስፈላጊ ሲሆን አሁን ካለው ሕገ መንግስታዊ ስርዓት አንጻር መሬት የመንግስትና የሕዝብ ንብረት በመሆኑ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ " ከዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በስተቀር" የሚለው ልዩ ሁኔታ ሙሉ በሙሉ ቀሪ አይሆንም ወይ? የሚለውንም ነጥብ መመርመር ይጠይቃል።

ሁለተኛው የወራሽነት ጥያቄ የይርጋ ክርክር አስመልክቶ ፍርድ ቤት ትርጉም የሰጠበት ጉዳይ የፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 2104/88 ማያዝያ 1 ቀን 1993ዓ.ም. በይግባኝ ባይ የሕጻን አዲስ አለም ሞግዚት አስር አለቃ ደረሰ ሲሣይ እና በመልስ ሰጭዎች እነ ዶ/ር ሰለሞን ተፈራ /ሁለት ሰዎች/ መካከል የነበረውን ክርክር አይቶ በሰጠው ውሳኔ ነው። የክርክሩ መነሻ የአሁን መልስ ሰጭ የሆኑት የሥር ከሣሾች እነ ዶ/ር ሰለሞን ተፈራ የሚች አባታችን ንብረት የሆነው በወረዳ 20 ቀበሌ 51 ክልል የሚገኘው ቁጥር 145 የሆነው ቤት በወታደር ተፈራ አሰገደው ቤት ይግባኝ ባዮች/ የሥር ተከሣሽ/ እንዲያስረክብ የዞን ክፍተኛ ፍርድ ቤት ውሳኔ በመስጠቱ ነው።

የአሁን ይግባኝ ባይ የሕጻን አዲስ አለም ሞግዚት በስር ፍርድ ቤት በተከሣሽነት ቀርቦ የከሣሾች/ መልስ ሰጭዎች / ክስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2000/1/ መሠረት ቀሪ ይሆናል የሚል የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያና ሌሎች የመከላከያ ሀሳቦችን አቅርቧል። የክፍተኛው ፍርድ ቤት የይግባኝ ባይን/ ተከሣሽን/ የይርጋ ጊዜ ገደብ መቃወሚያና መከላከያ መልስ ውድቅ በማድረግ ይግባኝ ባይ ንብረቱን ለመልስ ሰጭዎች /ለሥር ከሣሾች/ እንዲያስረክብ ፍርድ ሰጥቷል። ይግባኝ ባይ የክፍተኛው ፍርድ ቤት ያነሳሁትን የይርጋ ክርክር እና ሌሎች ነጥቦች በአግባቡ ሣያይ ስለወሰነብኝ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ይሻርልኝ ሲል ያመለከቱ ሲሆን መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው የይግባኝ ቅሬታውን በመንቀፍ መልስ ሰጥተዋል። ጉዳዩን የያዘው ጠቅላይ ፍርድ ቤት የመልስ ሰጭዎች ክስ በይርጋ ይታገዳል ወይስ አይታገድም የሚለውን ጭብጥ አስመልክቶ በሰጠው ውሳኔ " ይግባኝ ባይ ጉዳዩ በይርጋ ይታገዳል ያለውን በተመለከተ መልስ ሰጭዎች በስር ባቀረቡት ክስ ይገባናል የሚሉት ንብረት የአውራሻቸው ወታደር ተፈራ አሰገደው መሆኑን ገልፀዋል። ንብረቱ አዲስ አበባ ከተማ በወረዳ 20 ቀበሌ 51 ክልል ውስጥ የሚገኘው ቁጥር 145 የሆነው ቤት ነው። ይኸ ቤት የአባታችን የግል

ሁብት ስለሆነ በውርስ የሚገባን ነው ባዮች ናቸው። የመልስ ሰጭዎች አባት ወታደር ተፈራ አሰግደው የሞተው ነሐሴ 5 ቀን 1969ዓ.ም. መሆኑን መልስ ሰጭዎች በክርክራቸው ገልፀዋል። አንደኛው መልስ ሰጭ ወራሽነቱን ያረጋገጠው ጥቅምት 1983ዓ.ም. መሆኑን ተያይዞ የቀረበው የፍርድ ቤት ውሳኔ ያመለክታል። ሁለተኛው መልስ ሰጭ የሚች ወራሽ መሆኑ ባይካድም መቼ ወራሽነቱን እንዳስወሰነ የፍርድ ቤት ማስረጃ አላቀረበም። የመልስ ሰጭዎች አባት ሚስት የነበረችው ወ/ሮ ሽታዩ ተሾመ ደግሞ የሞተችው በታህሣሥ ወር 1978ዓ.ም. ላይ ነው። ይግባኝ ባይ ወ/ሮ ሽታዩ ተሾመ ከሞተች በኋላ መቼ ቤቱን እንደያዘው የተረጋገጠበት መንገድ ባይኖርም እስከ ታህሣሥ ወር 1978ዓ.ም. ድረስ በሚች በወ/ሮ ሽታዩ ይዞታ ስር የቆየ መሆኑን ነው መረዳት የሚቻለው። ይግባኝ ባይ የሚታወቀው ወ/ሮ ሽታዩ ተሾመ የወለደቻች ሕጻን አዲስዓለም ደረሰ ሞግዚት ነኝ ብሎ በመቅረቡ እንጅ በሞግዚትነቱም ሆነ በሌላ መንገድ ቤቱን መቼ እንደያዘው አልታወቀም።

መልስ ሰጭዎች ይግባኝ ባይ ቤቱን መያዙን አወቅን የሚሉት በ1981 ወይም 1982ዓ.ም. ላይ ነው። ይግባኝ ባይም ከዚህ ቀደም ብለው ቤቱ በእኔ መያዙን ያውቃሉ አላለም። ይኸ ከሆነ ወ/ሮ ሽታዩ ከሞተችበት ጊዜ አንስቶ መልስ ሰጭዎች ክሱን እስካቀረብኩበት ጥቅምት ወር 1984 ድረስ ያለው ሲታሰብ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ላይ ተወስኖ የተገኘው የይርጋ ዘመን አላለፈም። ይግባኝ ባይ ይርጋው ጊዜ መቆጠር ያለበት የመልስ ሰጭዎች ከነሐሴ ወር 1969ዓ.ም ጀምሮ ነው የሚለው ተቀባይነት የሚሰጠው አይደለም። ምክንያቱም ይግባኝ ባይ ቤቱን የያዘው የመልስ ሰጭዎች አባት ከሞተበት 1969ዓ.ም. ጀምሮ ባለመሆኑና እስከ ታህሣሥ ወር 1978ዓ.ም. ድረስ በሚቻ ወ/ሮ ሽታዩ ተሾመ ተይዞ የቆየ ስለሆነ ነው። የማይንቀሳቀስ የውርስ ንብረትን በተመለከተ የሚያገለግለው የይርጋ ዘመን ይግባኝ ባይ እንደሚለው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ ላይ የተመለከተው የሶስት ዓመት ይርጋ ዘመን ሣይሆን በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ የተጠቀሰው የአስራ አምስት ዓመት የይርጋ ዘመን ነው። ከዚህ የይርጋ ዘመን አንጻር ሲታይ መልስ ሰጭዎች በአሁኑ ይግባኝ ባይ ላይ ያቀረቡት ክስ በይርጋ የሚታገድ ሊሆን አይችልም። ከፍተኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ ባይ ያቀረበውን የይርጋ ክርክር ወድቅ ያደረገው በአግባቡ ነው" በማለት ብይን ሰጥቷል። በዚህ ጉዳይ እና ፍርድ ቤቱ በሰጠው የሕግ ትርጉም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ ላይ የተጠቀሰው የይርጋ የጊዜ ገደብ ለሚንቀሳቀሱ ንብረቶች ብቻ የሚሠራ መሆኑ የፍትሐብሔር ቁጥር 1000/2/ የተቀመጠው የአስራ አምስት ዓመት የይርጋ የጊዜ ገደብ

ለማይንቀሳቀስ ንብረት የሚሠራ መሆኑን ለያይቶ ለመግለጽና የሁለቱን ድንጋጌዎች አጠቃቀም ለማሳየት ተሞክሯል።

ሆኖም በዚህ ውሳኔ የፌደራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በሚከተሉት ነጥቦችን በውል ሳይብራራ እንደውም በሚያደናግር መልኩ አድበስብሏቸው ያለፈ ይመስለኛል። የመጀመሪያው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ከሣሹ በመብቱ መስራት ከቻለበት የሚለውን ሀረግ የተረጎመበት አግባብ ነው። አንድ ሰው የወራሽነት ማስረጃውን ሳይወጣ አስር ዓመት በራሱ ቸልተኝነት ቢቆይ በመብቱ መስራት የሚቻለው የወራሽነት ማስረጃ ካገኘበት ጊዜ ጀምሮ ነው የሚለው አተረጓጎም ተገቢነት አለውን? ከሣሹ በራሱ ጥፋትና ቸልተኝነት ያባከነው ጊዜ በመብቱ መስራት ከቻለበት ቀን አንስቶ በሚለው ሀረግ ውስጥ የሚሸፈን ነው ወይስ ከአቅም በላይ በሆነ ምክንያት የሚችን መሞት የውርሱን መክፈት የሚያውቅ ወራሽን ለመጥቀም ነው በመብቱ ለመስራት ከቻለበት ቀን አንስቶ የሚለው ሀረግ የሚለው በአግባቡ መታየት አለበት። ሌላው በዚህ ጉዳይ መልስ ሰጭዎች ሚች መሞቱንና ቤቱ በሚች ወ/ሮ ሽታየ ተሾመ መያዙን ካወቁበት ቀን ጀምሮ መሆን አልነበረበትም ወይ የይርጋ የጊዜ ገደብ መቆጠር ያለበት። የወ/ሮ ሽታየ ልጅ ሕጻን አዲስአለም አወራሻ ወ/ሮ ሽታየ ተሾመ በመከላከያነት ልታነሣው የምትችለውን ነጥብ ሁሉ በሞግዚቷ አማካኝነት የማቅረብና የመከራከር መብት የላትምን?

መልስ ሰጭዎች ሚች መሞቱን ካወቁበት ጊዜ ጀምሮ በአስራ አምስት ዓመት ውስጥ ከቤቱ ውስጥ በማናቸውም መንገድ ያሉ ሰዎች በውርስ ያኙትን ቤት እንዲያስረክቧቸው በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 36/3/ መሠረት መጠየቅ የሚችሉ ሆኖ እያለ ፍርድ ቤቱ እስከ 1978 ቤቱ በወ/ሮ ሽታየ በመያዙ 1978ዓ.ም. በኋላ በወ/ሮ ሽታየ ተሾመ ወራሽ ሕጻን አዲስ አለም መያዙን ከፋፍሎ ይርጋውን ለማሰብ የተጠቀመበት ምክንያት ምንድን ነው የሚሉት ነጥቦች በጥልቀት መታየት ይገባቸዋል።

ሌላው በወራሽነት ጥያቄ የይርጋ ክርክርን አስመልክቶ በፍርድ ቤቶች መካከል ያለውን ልዩነት የማያሳይው የምዕራብ ጉጃም ክፍተኛ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር መዝገብ ቁጥር 1936 ሐምሌ 13 ቀን 1996ዓ.ም. የሰጠውን ውሳኔ መነሻ በማድረግ የአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 4606 የካቲት 15 ቀን 1997ዓ.ም.

የሰጠው ውሳኔ ነው። የክርክሩ መነሻ እነ ሁሴን አብዱ አባታቸው አቶ አብዱ ታክለ ከሚች እናታቸው ጋር በጋብቻ ያፈራውን ንብረት ግማሹን ለእኛ ለወራሾቹ እንዲያካፍሉን በማለት ለዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ክስ አቅርበዋል። አቶ አብዱ ታክለ በበኩላቸው የከሚች እናት ከሞተች ሃያ ሰባት ዓመት እንደሆናት በመግለጽ የከሚች ክስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ መሠረት በይርጋ ቀሪ ይሆናል በማለት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ አቅርበዋል። የከሚች ጠበቃ በበኩላቸው ምንም እንኳን እነ ሁሴን አብዱ ወላጅ እናታቸው በሞት ከተለዩ በኋላ ከእናታቸው በውርስ ሊያገኙ የሚገባቸውን ሀብት ሳይጠይቁ ሃያ ሰባት ዓመት የቆዩ ቢሆንም ከሚች አባታቸውን ያልከሰሱት የእናታችንን ድርሻ ከፍለሀ ስጠን ብሎ ለማለት አባታቸውን የማክበር ፍርሀት ስላለባቸው ነው። በመሆኑም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች በቴዎድሮስ መካከል ተፈጻሚ የሚሆን የሕግ ድንጋጌ አይደለም። ፍርድ ቤቱ ይህንን ጉዳይ ማየት ያለበት ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1853 ጋር በማዛድ ነው። ከሚች ወላጅ አባታቸውን አክብረውና ፈርተው የውርሱ ንብረት /የእናታቸውን/ ድርሻ እንዲያካፍላቸው አልጠየቁም ነበር። አሁን ግን ተከሚ ሌላ ሚስት ያገባ በመሆኑ ድርሻቸውን መጠየቅ ግድ ሆኖባቸዋል በማለት ተከራክረዋል። ጉዳዩን በመጀመሪያ ያየው የምዕራብ ጉጃም ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመጀመሪያ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1853 ድንጋጌዎች በወርስ ጉዳይ ተጠቃሽ ሊሆን እንደማይገባውና ተፈጻሚነትም እንደሌለው ካስቀመጠ በኋላ የከሚች ክስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ መሠረት በይርጋ ይታገዳል በለት በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 245/2/ መሠረት መዝገቡን ዘግቶ ተከራካሪዎችን አስናብቷል።

በስር ፍርድ ቤት ከሚች የነበሩት እነ ሁሴን አብዱ በጠበቃቸው አማካኝነት መስከረም 6 ቀን 1997ዓ.ም. በስር ያሱትንና የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 የይርጋ ድንጋጌዎች በቤተዘመድ መካከል የሚሠራ አይደለም። ፍርድ ቤቱ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1853 ድንጋጌዎች ከግምት ወስጥ ማስገባት ነበረበት በለት ይግባኝ ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት አቅርበው በስር ፍርድ ቤት ተከሚ የነበሩት መልስ ሰጭ መልሳቸውን ካቀረቡ በኋላ የካቲት 15 ቀን 1997ዓ.ም. በድምጽ ብልጫ ውሳኔ ሰጥቷል። በውሳኔው አብላጫ ድምጽ የሰጡት ዳኞች፡

" ግራ ቀኝ የሚከራከሩት በውርስ ሀብት ሲሆን በክርክሩ የተነሣው ጭብጥ የይርጋ ጥያቄ ሲሆን መልስ ሰጭ ይግባኝ ባዮች የውርስ ሀብቱን ሊጠይቁ ከሚገባቸው ጊዜ አሳልፈው ያቀረቡት በመሆኑ በይርጋ ይታገዳል ሲሉ ይግባኝ ባዮች ደግሞ መልስ ሰጭ አባታችን በመሆኑ ምክንያት አክብረን ውርሱን ሣንጠይቅ የቆየን በመሆኑ በይርጋ ሊታገድብን አይገባም ብለዋል የስር ፍርድ ቤት ይህን አስመልክቶ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1000/2/ መሠረት በማናቸውም አስተያየት የውርስ ይርጋ ጥያቄ የሚቋረጥበት ምክንያት ቢቀርብም ተቀባይነት የሌለው መሆኑን ስለሚገልጽ ክርክሩ በይርጋ ይታገዳል በማለት በፍ/መ/ቁጥር 01936 በ13/11/96 በዋለው ችሎት የሰጠውን ብይን የሚነቀፍ ባለመሆኑ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 348/1/ መሠረት በአብላጫ ድምጽ አጽንታነዋል " በማለት የወሰኑ ሲሆን፣ ልዩነታቸውን ያሰፈሩት ዳኛ ደግሞ፡

"ይህ ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት በአብላጫ ድምጽ የስር ፍርድ ቤት ድምጽ የስር ፍርድ ቤት ብይን የሚያፀድቅ የራሱን ውሳኔ ሰጥቷል። የስር ፍ/ቤት ክሱ በይርጋ ቀሪ ይሆናል በማለት ለሰጠው ብይን በዋቢነት የጠቀሰው የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1000/2/ እና የፍ/ብ/ሕ/ሥ/ሥ/ቁጥር 245/2/ ነው። ከመዝገቡ ላይ እንደተረዳሁት ከሆነ ክርክሩ ውርስን የሚመለከት ሲሆን የሚከራከሩትም ወላጅ አባትና ልጆች ናቸው በከሣሽነት የቀረቡት ልጆች ሲሆኑ የሚከራከሩበትም ንብረት መኖሪያ ቤትና ቦታን የሚመለከት ነው። ይግባኝ ባዮች/ልጆች/ ከእናታቸው ሞት በኋላ አከራካሪውን ንብረት በመልስ ሰጭ የተያዘ መሆኑን ያውቃሉ የተያዘውን ክስ ያቀረቡትም እናታቸው ከሞቱ ከ25 አመት በኋላ ነው። ክሱ ከዚህ ጊዜ በኋላ የቀረበ ቢሆንም የእናታቸው ሞትና ንብረቱም በመልስ ሰጭ የተያዘ መሆኑን የሚያውቁ እንደመሆኑ መጠን የይርጋው ጊዜ መታየት ያለበት በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1000/1/ መሠረት እንጅ በንዑስ ቁጥር ሁለት ላይ በተመለከተው አይደለም። እንደተረዳሁት ከሆነ ንዑስ ቁጥር ሁለት የተደነገገው ራሱን የቻለ የይርጋ ጊዜ ለማስቀመጥ ተብሎ ሣይሆን በንዑስ ቁጥር አንድ ላይ የተመለከተውን ከፍተኛ የይርጋ ጊዜ ለመገደብ በሚል ምክንያት ነው። በተጨማሪም እነዚህ ድንጋጌዎች የይርጋ የገደብ ጊዜ ከማስቀመጥ ውጭ ይርጋ ስለሚቋረጥባቸው ምክንያቶች የሚመለከቱ አይደለም ይህንና የውርስ ሕጉ በሌሎች ጉዳዮች ላይ አልፎ አልፎ ስለይርጋ የደነገገውን ስንመለከተው ይርጋ ስለሚቋረጥበት ሁኔታ የሚገልጹት ነገር የለም። ይህም ይህን በተመለከተ የውርስ ሕጉ ክፍተት ያለው መሆኑን የሚያመለክት ነው። እንዲህ ባለ ሁኔታ ባጋጠመ ጊዜ ደግሞ ግራ ቀኝ የሚከራከሩበት ጉዳይ በፍ/ሕ/ቁጥር 1677/1/ እና 1853 ሊታይ የሚገባው ሆኖ ይሰማኛል። ከሣሾች ልጆች

እንደመሆናቸው መጠን በአካባቢያችን ባህልና ሞራላዊ አመለካከት አንጻር ከሃሾች በጊዜው አባታቸውን ያልከሰሱት አባታቸውን በመፍራትና በማክበር እንደሆነ መገመት የሚያዳግት አይደለም። ስለሆነም የይርጋ ጊዜው በተጠቀሰው ሕጋዊ ምክንያት መቋረጥ የሚገባው ሆኖ የስር ፍ/ቤት ውሣኔ ተሽሮ በዋናው ጉዳይ ላይ ክርክራቸው እንደገና ሊታይ ይገባል በማለት የተለየ ሃሳቤን አቅርቤአለሁ" በማለት ገልፀዋል።

በከፍተኛው ፍርድ ቤት እና በክልለ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የቀረበው ክርክርና የተሰጠው ውሣኔ አሁንም በይርጋ ዙሪያ የወርስ ሕጉ ድንጋጌዎች ተፈጻሚነትና አተረጓጎም ችግር ያለባቸው መሆኑን የበለጠ ግልጽ የማያደርግ ነው። ይህንን ጉዳይ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 999 እስከ ፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1002 የተደነገጉትን ድንጋጌዎች አቀራረጽ በማየት ጭምር የውርስ ሕግ የይርጋ ድንጋጌዎች በቤተዘመዳሞች በመካከል ወይም ወራሾች እርስ በርሳቸው በሚያደርጉት ክርክር ተፈጻሚነት ይኖረዋል ወይ? የሚለውን ነጥብ ማንሣት ይቻላል። የወራሽነት የይርጋ ጊዜ ገደብን አስመልክቶ ያሉትን ድንጋጌዎች ስንመለከት የመጀመሪያው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 999 ሲሆን መሠረቱ ቁጥር 1 ብሎ የሚጀምር ነው። ይኸ ድንጋጌ ዋጋ ያለው የወራሽነት ማስረጃ የሌለው ሰው ከውርሱ አንዱን ክፍል በእጁ ያደረገ እንደሆነ እውነተኛው ወራሽ ወራሽነቱ እንዲታወቅለትና የተወሰዱት ንብረቶች እንዳመለሱለት ክስ ማቅረብ እንደሚችል ይደነግጋል። ከዚህ በማስከተል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ቁጥር 2 ሲሆን ጥያቄውን ለማቅረብ የተወሰነ ጊዜ በማለት ያስቀምጣል። የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1001 ቁጥር 3 ስለ ውጤቶች ይደነግጋል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1002 ቁጥር 4 ሆኖ ልዩ የኑዛዜ ስጦታ የተደረገላቸው ሰዎች ያስቀምጣል።

እነዚህ ከአንድ እስከ አራት ተከታታይ ቁጥር የተሰጣቸው ድንጋጌዎች ተያይዘው መተርጎምና ተግባር ላይ መዋል እንዳለባቸው ድንጋጌዎቹን በቁጥር ማያያዝ የተፈለገበት ምክንያት ይኸው እንደሆነ የሚያከራክር አይደለም። ይኸ ከሆነ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች መነበብና መተርጎም ያለባቸው በመርህ ደረጃ ከተቀመጠው ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 999 ጋር መሆን ይገባዋል ከተባለ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 999 እውነተኛ ወራሽ የሆነ ሰው የሚች ወራሽ ካልሆነ ሰው የውርሱን ንብረት ማስመለስ የሚችል መሆኑን የሚደነግግ በመሆኑ በሁለት እውነተኛ ወራሾች መካከል የሚነሳ ድርሻዩ ይገባኛል ጥያቄ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር

1000 የይርጋ የጊዜ ገደብ አይቋረጥም በማለት ክርክር ማንሣት ይቻላል። ሆኖም እዚህ ላይ መነሣት ያለበት ጥያቄ፤

- ወራሾች የውርሱን ድርሻ ሌላኛው ወራሽ እንዲሰጣቸው ክስ በማናቸውም ጊዜ ማቅረብ ይችላሉ ቢባል ሌሎች የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1168 ያሉት ድንጋጌዎች እንዴት ተፈጻሚነት ለማግኘት ይችላሉ?
- አንድ ክስ የሚቀርብበትን ጊዜ በይርጋ መገደብ ያስፈለገበት ዋናውን ዓላማስ የሚያዛንፍ አይሆንም ወይ?
- የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1853 በውርስ ጉዳይ በቤተዘመድ መካከል ያለን የውርስ ንብረት ለመካፈል ተፈጻሚ ማድረግ ተገቢነት አለው የሚሉትንና ሌሎች ነጥቦች በትኩረት ማየት አለባቸው።

በአጠቃላይ እስካሁን ካየናቸው ሶስት በፍርድ ቤት ታይተው የተወሰኑ ጉዳዮች እንደሚታዩ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች አተረጓጎምና ተፈጻሚነት ላይ ሰፊ ልዩነትና ክፍተት ያለ መሆኑን ለመረዳት እንችላለን።

የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች በወራሾች መካከል ባለ ክርክር የሚያገለግል የይርጋ የጊዜ ገደብ ነው። ወራሽ በሆነና ወራሽ ባልሆነ ሰዎች መካከል ያለውን ክርክር የሚገደብ የይርጋ ህግ ድንጋጌ ስለሌለ የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1677(1) 1845 ተፈጻሚ ይሆናል በማለት በልዩ ውሳኔ ስጥቷል ይኸ የመጨረሻውና አምስተኛው አተረጓጎም ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ እና 968/2/ መካከል የመልዕክት አለመጣጣምና ግጭት አለ ብለው ያስባሉ?
2. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ እና 9000/2/ እንዴት መተርጎምና መፈፀም አለባቸው ብለው ያስባሉ?
3. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ "ርስት" የሚለው ቃል ከመሬት ሥራት ውጭ ሌሎች የማይንቀሳቀሱ ንብረቶችን በሚጨምር መንገድ መተርጎም አለበት ብለው ያስባሉ? ለምን?
4. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2000/2/ በአማርኛው ቅጅ ከዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በስተቀር የሚለው ሀረግና በእንግሊዝኛው ቅጅ " unless the action relates to family

immovable" የሚለው ሀረግ ተመሳሳይ መልዕክት ያስተላለፋሉ ብለው ያስባሉ።
ልዩነት ካላቸው የትኛውን ቅጅ ነው ቅድሚያ መስጠት ያለብን?

5. የፍትህ-ህግ ስር ቁጥር 1852 በውርስ ጉዳይ በቤተሰብ አባላት መካከል የሚነሳ የይርጋ ክርክርን አስመልክቶ ተፈጻሚነት ሊኖረው ይገባል የሚለው ክርክር ተገቢ ነውን? ለምን?
6. " በፍትህ-ህግ ስር ቁጥር 1000/2/ ወራሽ መብቱን ለመስራት ከቻለበት ቀን ጀምሮ " የሚለው አባባል እንዴት ነው መተርጎም ያለበት። አንድ ወራሽ መብቱን ሊሠራበት አይችልም ነበር የሚባለው በምን ሁኔታ ነው?
7. ከዚህ ጽሑፍ ጋር በተያያዘው እነ ጌታቸው አሰፋው እና እነ ጌታቸው ጅማ ጉዳይ አይተው
ሀ. ፍርድ ቤቱ ስለ ይርጋ አተረጓጎም የሰጠው ትችት ተገቢነት
ለ. መልስ ሰጭ ውትድርና መቆየቱ መብቱን ሊሠራበት አልቻለም በማለት ያሳለፈው ብይን ምክንያታዊና የሕጉን መንፈስና አላማ ያገናዘበ መሆኑን ያብራሩ።
8. የፍትህ-ህግ ስር ቁጥር 1000 እና 1080 ንዑስ አንቀጽ 3 ድንጋጌዎች ዓላማና ግብ እንደዚሁም የተፈጻሚነት ወሰን ያብራሩ
9. የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥሮች 32815፣28102፣28508፣25507 የሰጣቸውን ውሳኔዎች በማንበብ ይተቹ።

ዋቢ መፅሐፍት

- Blacks Law Dictionary
Seventhe Edition, ST PAUL MINN, 1999
- Parry H.D The Law of Testate and Intestate Seccession
,Sweet and Maxweu limited , 1966
- Atkinson, Tomas, Hand book of the law of wills it paul minn,
wese publishing cor. 1953
- Coluson, N.S, Succession in the musuin Family, Cambridge,
at university press, 1971.